

# Diplomaattiviestinnän tunnusomaiset piirteet

Hanna Pauliina Salo

Puheviestinnän pro gradu –tutkielma  
Kevät 2004  
Viestintätieteiden laitos  
Jyväskylän yliopisto

## JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta <b>HUMANISTINEN</b>	Laitos VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä Hanna Pauliina Salo	
Työn nimi Diplomaattiviestinnän tunnusomaiset piirteet	
Oppiaine Puheviestintä	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Kevät 2004	Sivumäärä 117
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Diplomaattien viestintää on tutkittu melko vähän, ja varsinkin kasvokkai-viestinnän osuus tutkimuksissa on marginaalinen. Tässä tutkimuksessa selvit-etään diplomaattiviestinnän tunnusomaisia piirteitä kasvokkai-viestinnän näkö-kulmasta. Tutkimuskohteena on diplomaattitehtävissä toimivien suomalaisten ja heidän kohtaamiensa ulkomaalaisten diplomaattien sekä asemamaan edustajien välinen viestintä.</p> <p>Aineistona tutkimuksessa käytetään suomalaisdiplomaattien kirjoittamia muis-telmia, joita on 13 kappaletta kymmeneltä eri kirjoittajalta. Tutkimusmene-telmänä on strukturoimattoman aineiston sisällönanalyysi. Aineisto on teemoi-teltu muistelmista tehtyjen havaintojen mukaan kahden pääkategorian, <i>työn kuvaus</i> ja <i>viestintä</i>, alle. Pääteema <i>työn kuvaus</i> sisältää kolme alateemaa: diplomatian tavoite tai tarkoitus, työn sisältö ja tehtävien toteuttaminen. Toinen pääteema, <i>viestintä</i>, sisältää seitsemän alateemaa, jotka ovat muodollinen ja epämuodollinen konteksti, henkilösuhteiden merkitys työn hoitamisessa, epävarmuuden ilmaiseminen, valta ja valtasuhde, nonverbaalinen viestintä ja piiloviestit, vieraiden kulttuurien ja kielten vaikutukset sekä diplomaatilta vaadittavia taitoja ja ominaisuuksia. <i>Työn kuvaus</i> -pääteeman alle sijoitetut havainnot toimivat tutkimuksen taustatietona, ja pääteeman <i>viestintä</i> alta löytyvät varsinaiset tuloksina käsiteltävät teemat.</p> <p>Tutkimuksessa havaittiin tilanteiden muodollisuuden ja henkilösuhteiden olevan eräitä merkittävimpiä diplomaattien viestintään vaikuttavia tekijöitä sekä siinä saatiin monipuolisesti selville diplomaattien kasvokkai-viestintään liittyviä tunnusomaisia piirteitä. Yhtenä sen tärkeimmistä aiheista voidaan pitää uusien ja entistä spesifimpien tutkimusaiheiden löytymistä diplomaattiviestinnän saralla.</p>	
Asiasanat	diplomatia, diplomaattiviestintä, valtioidenvälinen viestintä, kasvokkai-viestintä
Säilytyspaikka	Jyväskylän yliopisto / Tourulan kirjasto
Muita tietoja	

# SISÄLLYSLUETTELO

<b>1. JOHDANTO</b> .....	1
<b>2. MITÄ DIPLOMATIA ON?</b> .....	4
2.1 Diplomaattisten edustustojen tehtävät ja merkitys.....	4
2.2 Diplomaatin työ.....	8
2.3 Kansainväliset olosuhteet ja diplomatia.....	12
2.3.1 Lähtökohtia pienvaltioiden kansainvälisiin suhteisiin.....	12
2.3.2 Suomen poliittiset olot yya-sopimuksesta 1990-luvulle.....	15
<b>3. DIPLOMATIA JA PUHEVIESTINNÄN TUTKIMUS</b> .....	24
3.1 Diplomaattiviestintä tutkimuskohteena.....	24
3.2 Diplomaattiviestintään sovelletut puheviestinnän teoriat...27	
3.2.1 Epävarmuuden vähentämisen teoria.....	27
3.2.2 Kasvojen säilyttämisen teoria.....	34
<b>4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN</b> .....	37
4.1 Tutkimuskohde, tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet.....	37
4.2 Aineisto.....	41
4.3 Tutkimusmenetelmä.....	44
4.4 Analyysin toteutus.....	47
<b>5. TULOKSET</b> .....	49
5.1 Muodollinen ja epämuodollinen konteksti.....	49
5.2 Henkilösuhteiden merkitys työn hoitamisessa.....	58
5.3 Uudet tilanteet ja epävarmuuden kokeminen.....	60
5.4 Valta ja valtasuhde.....	62
5.5 Nonverbaalisen viestinnän ja piiloviestien merkitys.....	65
5.6 Vieraiden kulttuurien ja kielten vaikutukset.....	67
5.7 Diplomaatilta vaadittavia taitoja ja ominaisuuksia.....	72

<b>6. DISKUSSIO</b> .....	76
6.1 Tulosten yhteenveto.....	76
6.2 Tulosten pohdintaa.....	79
6.3 Näkökulmia diplomaattiviestintään.....	82
6.3.1 Viestintäkompetenssi ja epävarmuuden kokeminen.....	82
6.3.2 Sanaton viestintä ja signaalit.....	92
6.3.3 Diplomaatin rooli ja esiintyminen.....	96
<b>7. TUTKIMUKSEN ARVIOINTI</b> .....	100
<b>8. PÄÄTÄNTÖ</b> .....	106
<b>KIRJALLISUUS</b> .....	111
Aineistona käytetty kirjallisuus.....	117
<b>KAAVIO 1,</b> Tutkimusaineiston analysointiprosessi.....	48
<b>TAULUKKO 1,</b> Viestintätilanteen muodollisuuden tasot diplomaatti- viestinnässä.....	53
<b>KUVIO 1,</b> Kasvokkaisviestintäprosessin osa-alueet ja tekijät diplomaattiviestinnässä.....	77

## 1. JOHDANTO

Diplomatia on valtioiden välisen viestinnän ja kanssakäymisen muoto, jonka tiedetään varmuudella juontavan juurensa jo antiikin Kreikan ajoilta (Hamilton ja Langhorne, 1995: 8). Jatkuvasti valtioiden väliseksi toiminnaksi diplomatian voidaan katsoa vakiintuneen 1600-luvulla nykyaikaisen valtiojärjestelmän syntyminen myötä. Vaikka viestintäteknologian kehittyminen lennättimestä langattomaan sähköpostiin on tuonut yhteydenpitoon uusia muotoja ja nopeuttanut sitä, ei kasvokkaisuviestinnän merkitys diplomatiassa ole vähentynyt.

Tutkijat Cioffi-Revilla, Merrit ja Zinnes (1987: 9) ovat yhtä mieltä siitä, että kommunikaatio on globaalin politiikan sydän. Viestinnän kannalta diplomatiaa on kuitenkin tutkittu melko vähän, ja varsinkin kasvokkaisuviestinnän osuus tutkimuksessa on pieni. Alkusuosituksenä tälle tutkimukselle onkin ollut myös Fisherin (1990a: 237) pohtima kysymys; mikä on viestintätieteen osa kansainvälisten suhteiden ymmärtämisessä?

Valtioidenvälisen diplomatian voidaan koko laajan tehtäväkentän kirjossaan sanoa olevan viestintää. Sen tähden on aiheellista kysyä, miksi viestinnän ulottuvuus on kansainvälisen politiikan tutkimuksessa jätetty niin vähälle huomiolle ja toisaalta, miksei viestinnän tutkimuksessa ole kiinnitetty enempää huomiota diplomaattien kanssakäymiseen. Cohenin (1987: 2) mukaan kasvava osa kulttuurienvälisen viestinnän tutkimuksesta keskittyy siihen, millaisia ongelmia eri etnisistä taustoista tulevien henkilöiden viestinnässä ilmenee, kun pitäisi tarkastella sitä, miten näitä ongelmia on jo opittu ja onnistuttu välttämään diplomatiassa.

Tässä tutkimuksessa tarkastelun alle otetaan yksi diplomatian ja valtioiden välisen viestinnän osa, diplomaattienvälinen viestintä. Tutkimuksessa halutaan selvittää, millaisia ovat diplomaattien työssään kohtaamat kasvokkaisviestintätilanteet ja millaisia viestintään vaikuttavia tekijöitä diplomaatin työ sisältää. Tutkimuskohteena on diplomaattitehtävissä toimivien suomalaisten ja heidän kohtaamiensa ulkomaalaisten diplomaattien sekä asemaan edustajien välinen viestintä.

Tutkimuksen aineistona ovat suomalaisdiplomaattien kirjoittamat muistelmat. Teoksia on yhteensä kolmetoista kappaletta kymmeneltä eri kirjoittajalta. Muistelmista on pääasiassa haettu diplomaattihenkilöiden välisistä viestintätilanteista kertovaa materiaalia, mutta tausta- ja tukiaineistoksi myös yleisemmin työtä kuvaavaa sekä valtioiden välistä kanssakäymistä koskevaa ainesta. Lähtökohtana ja eräänlaisena koossapitävänä raamina tutkimuksessa on kasvokkaisviestintä. Aineistosta tehtyjä havaintoja ei kuitenkaan ole rajattu koskemaan ainoastaan henkilökohtaisia viestintäkokemuksia, vaan havaintoja on tehty myös muiden kasvokkaisviestintätilanteisiin yleisemmin liittyvien tekijöiden osalta.

Koska eri aikoina harjoitettua diplomaattista kanssakäymistä on katsottava historian linssien läpi, tehdään tutkimuksen taustaksi katsaus Suomen poliittiseen historiaan ja Suomen kaltaisten pienten maiden asemaan kansainvälisessä systeemissä. Taustaksi tutkimukselle tarkastellaan myös interpersonaaliseen diplomaattiviestintään sovellettuja puheviestinnän teorioita. Tämän jälkeen kerrotaan tutkimuksen toteuttamisesta ja saaduista tuloksista. Lopuksi pohditaan esimerkiksi sitä, millaisia jatkotutkimuksen aiheita tämä tutkimusprosessi ja sen tulokset herättivät.

Ilkka Pastinen kuvaa kirjassaan *Diiva ja diplomaatti* (1996: 64), millaisia ominaisuuksia diplomaattiuralle lähtijältä vaaditaan. Hän kirjoittaa lähettiläskokemustensa lisäksi diplomaattiuralle valmistavan Kansainvälisten asioiden kurssin eli Kavaku:n kuraattorin ominaisuudessa, ettei vankalla tietopohjalla pääse vielä pitkälle, vaan tehtäviin täytyy olla ”sopiva”. Sopivuutta Pastinen ei sen kummemmin kykene itsekään selittämään. Sen voi hänen mukaansa testata ainoastaan käytännön töissä. Lähtijällä täytyy olla muun muassa seikkailunhalua, ja koska vaurastumisen toivossa diplomaatin uralle on hänen mukaansa turha lähteä, on eräänä houkuttimena luultavasti työhön liittyvä arvostus ja hohdokkuus.

Mitä sitten on tämä monille salaperäisyyden verhoon kätkeytyvä työ ja millaisia taitoja tai ominaisuuksia diplomaattina toimiminen vaatii? Muun muassa näihin kysymyksiin pyritään tämän tutkimuksen kautta löytämään vastauksia.

## **2. MITÄ DIPLOMATIA ON?**

### **2.1 Diplomaattisten edustustojen tehtävät ja merkitys**

Valtion näkökulmasta diplomatia on ulkomaanpolitiikan neuvonta-, parannus- ja toimeenpanotyötä. Valtiot ilmaisevat muille valtioille intressejään diplomaattien kautta. (Barston 1997: 1.) Suomen ulkoasiainministeriön mukaan (Ulkoasiainministeriö, 2001a: 54) valtion keskeisimpänä tehtävänä on huolehtia kansakunnasta ja sen kansalaisista. Koska monet kansainväliset tekijät vaikuttavat ihmisten hyvinvointiin, pyrkii ulkoasiainhallinto diplomatian keinoin edistämään turvallisuutta ja suojelemaan ulkomailla asuvia tai matkustavia kansalaisia konsulipalveluillaan. Edustustojen kautta Suomen etuja edistetään ulko- ja turvallisuuspolitiikassa, kaupan ja talouden alueella tapahtuvassa toiminnassa sekä lähialue- ja kehitysyhteistyössä. (Ulkoasiainministeriö, 2001a: 43–44.)

Suomen ulkomaanedustus muodostuu diplomaattisista edustustoista ja konsuliedustustoista. Diplomaattisia edustustoja ovat eri valtioissa sijaitsevat suurlähetystöt ja pysyvät edustustot kansainvälisissä järjestöissä. Konsuliedustustoja puolestaan ovat pääkonsulaatit ja konsulaatit. Lisäksi Suomella on kunniapääkonsulaatteja, kunniakonsulaatteja ja kunniavarakonsulaatteja, joita johtaa hallintoviranomaisiin kuulumaton kunniakonsuli. (Ulkoasiainministeriö, 2001b: 13.) Suomi on solminut diplomaattiset suhteet 170 valtion kanssa. Näistä 76:ssa on suurlähetystö. Lisäksi kiertävät suurlähettiläät ja sivuakkreditoinnit kattavat 61 valtiota, joten ulkomaanedustus ulottuu yhteensä 137 valtioon. (Ulkoasiainministeriö, 2001a: 43.)

Esimerkkinä suurlähetystön keskeisistä tehtävistä ovat Suomen Brysselin suurlähetystölle määritellyt tehtävät, jotka ovat: ”1. Kah-



denvälisten poliittisten ja kaupallis-taloudellisten suhteiden hoito Belgiaan, 2. Belgian kantojen seuraaminen erilaisissa EU-asioissa ja niistä raportoiminen asianomaiselle ministeriöille Suomeen , 3. Konsulipalvelut, 4. Suomi-tietämyksen edistäminen Belgiassa sekä erilaiset tiedotus- ja kulttuuritehtävät.” (Suomen Belgian suurlähetystö, 2003.)

Henkilömääriltään Suomen edustustot ovat pieniä. Tyypillinen Suomen edustusto kustannustensa ja henkilömääränsä puolesta löytyy Brasiliasta. ”Henkilöstöön kuuluu edustuston päällikön lisäksi yksi diplomaattiuran virkamies, kaksi virkamiestä avustavissa hallinto- ja konsulitehtävissä sekä yhdeksän asemamaasta palkattua henkilöä muissa avustavissa tehtävissä.” (Ulkoasianministeriö, 2001a: 51.)

Suurlähetystöt palvelevat Suomen ulkopoliittista johtoa, eduskuntaa, valtio- ja kuntayhteisöä, elinkeinoelämää, yrityksiä, keskusjärjestöjä, tiedemaailmaa, mediaa, kansalaisjärjestöjä ja yksityisiä kansalaisia eri tavoin. Vaikka edustustojen keskeisenä roolina on saattaa Suomen tai EU-maiden kantoja asemamaan hallituksen tietoon, valvotaan ulkomaanedustustoissa myös kotimaan ulkopuolella olevien kansalaisten etuja. Konkreettisesti tämä tarkoittaa esimerkiksi äänestysmahdollisuuden järjestämistä, sairastuneiden avustamista, asiakirjojen hankkimista, osoite- ja henkilötiedusteluja sekä passi- ja viisumiasioiden hoitamista. Konsulipalvelujen lisäksi edustustot auttavat yksityishenkilöitä yhä enemmän sosiaalipalveluun liittyvissä asioissa. (Ulkoasianministeriö, 2001a: 44.)

Edustustoista saa myös maata koskevaa informaatiota, ja ne solmivat kontakteja maassa vieraileville erilaisille ryhmille, toimittajille ja kuntien sekä järjestöjen edustajille. (Ulkoasianministeriö, 2001a: 44.) Myös esimerkiksi vienninedistäminen ja suomalaisyritysten avustaminen eri tavoin on ollut eräs ulkoasianhallinnon ja ulkomailla toimivien edustustojen tärkeistä tehtävistä jo pitkään. Julkisuusdiplomatian kautta edustustot pyrkivät lisäämään Suomen tunnettuutta ja arvostusta sekä hankkimaan tukea Suomen tavoitteille viestinnän ja kulttuuri-toiminnan keinoin. (Ulkoasianministeriö, 2001a: 16.)

Edustustojen tehtäväkenttään tuli 1990-luvun puolivälissä mukaan EU-ulottuvuus, joka on vaikuttanut niiden kaikkiin tehtäväalueisiin. Euroopan Unionin jäsenyys on lisännyt kansallisen edustautumisen tarvetta sekä EU-maissa että niiden ulkopuolella. Tämä johtuu esimerkiksi siitä, että jokaisen jäsenmaan pääkaupungissa on hankittava tuki Suomen näkemyksille ennen ratkaisevia kokouksia. Lisäksi Suomen etujensuuntainen toiminta EU:n ulkosuhteissa vaatii asiantuntemusta myös Euroopan ulkopuolisista maista ja alueista.

Edustustojen työmäärään on vaikuttanut sekin, että kaikkiin Euroopan Unionin päätöksiin on valmisteltava Suomen kanta riippumatta siitä, minkä verran maalla on intressejä kyseistä asiaa kohtaan. Myös muiden ministeriöiden antamat toimeksiannot ovat lisääntyneet EU-alueen pääkaupunkiedustustoissa, ja yhteydenpitoa tarvitaan muidenkin aihealueiden saralla kuin perinteisissä ulkopoliittikkaan liittyvissä aiheissa. (Ulkoasianministeriö, 2001a: 44.)

Toisaalta Euroopan Unionin jäsenyys on vähentänyt kansallisen edustautumisen tarvetta monenvälisissä yhteyksissä, mutta lisännyt samalla tarvetta vaikuttaa aktiivisesti EU:n kannanmuodostukseen. Suomen uskottavuus Euroopan Unionin jäsenenä riippuu ulkoasiainministeriön mukaan siitä, miten hyvin edustustoverkko EU-maissa toimii. (Ulkoasianministeriö, 2001a: 17–19.) Perinteisiä edustustoille kuuluvia tehtäviä eli asemamaan poliittisen ja taloudellisen tilanteen analysointia, vienninedistämistä, konsuliasioita ja kulttuurisuhteiden hoitoa ei Unionin jäsenyys ole vähentänyt. Konsulipalveluiden tarve taas on entisestään lisääntynyt, koska yhä suurempi määrä kansalaisia matkustaa, on töissä tai asuu toisessa EU-maassa. (Ulkoasianministeriö, 2001a: 52.)

Suurlähetystön lakkauttaminen on vahva viesti valtiolta toiselle ja voi olla vahingollista maiden suhteille, vaikka lakkauttamista perusteltaisiinkin esimerkiksi taloudellisilla syillä. Muutokset edustusverkossa nähdään ulkopoliittisina kannanottoina, joten muutoksia tehtäessä täytyy ottaa huomioon kansainväliset tavat ja vastavuoroisuusperiaate. Ulkoasianministeriön mukaan kansainvälisessä politiikassa on yleistä, että maat viestivät toisilleen tyytyväisyyttä tai tyytymättömyyttä tekemällä muutoksia edustautumisensa tasossa tai edustusverkossa. (Ulkoasianministeriö, 2001a: 50.)

Huolimatta esimerkiksi uusista viestintämahdollisuuksista, joita tietotekniikan kehitys on tehnyt mahdolliseksi, ovat ulkomaanedustustot edelleen kansainvälisen yhteistyön perusyksiköitä. Valtiot hoitavat suhteitaan edustustoista käsin, ja ulkomaanedustusto on väline, jonka avulla voidaan vaikuttaa kansainväliseen kehitykseen. (Ulkoasianministeriö, 2001a: 43–44.)

## 2.2 Diplomaatin työ

Laajasti ajatellen diplomatiiaa harjoittavat kaikki sellaiset henkilöt, jotka neuvottelevat valtioiden, järjestöjen tai yritysten puolesta. Valtioiden osalta esimerkiksi ministerit ja johtajat ovat nykyisin usein diplomaattisen neuvottelun toisena osapuolena uradiplomaattien sijaan (Barston, 1997: 4–5). Tässä tutkimuksessa perehdytään valtioidenväliseen diplomaattien kautta tapahtuvaan viestintään ja diplomaateiksi lähetettyjen henkilöiden toimintaan. Tarkemmin sanottuna käsiteltävänä ovat edustustossa työskentelevät suurlähettiläät ja sellaiset virkamiehet, joilla on valtuudet neuvotella muiden maiden edustajien kanssa Suomea koskevista kysymyksistä.

Diplomaatit panevat edellisessä luvussa kerrottuja edustustojen tehtäviä käytäntöön eri tavoin. Ulkoministeriön mukaan (Ulkoasianministeriö, 2001a: 43) Suomesta on ulkomaille lähetettynä noin sata henkilöä, joiden tulee kertoa Suomen poliittiselle johdolle eri maissa tai järjestöissä tapahtuvan kehityksen suuntauksista. Heidän tehtäviensä raameiksi on määritelty kaukaisten ja vielä tarkasti määrittelemättömien uhkien torjuminen diplomatian keinoin.

Virkamiesuralle ulkoasiainhallintoon voi Suomessa hankkiutua hakemalla avustajaksi ulkoasianministeriöön. Avustajat osallistuvat kolmen kuukauden mittaiselle Kansainvälisten asiain valmennuskurssille (Kavaku), joka sisältää seuraavia aihepiirejä:

Diplomatia, ulkopoliitiikan hoito Suomessa, ulkoasiainhallinnon organisaatio ja tehtävät, Suomi-tietous, kansainvälinen politiikka, Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka, YK ja monenkeskiset kysymykset, maailmantalous ja kauppapolitiikan linjat, Euroopan

ulkopuolinen maailma, Suomen lähialueet, Euroopan Unioni ja Suomi EU:n jäsenenä, oikeudelliset asiat, lehdistö- ja kulttuuriasiat, protokolla-asiat, talous-, henkilöstö- ja tietohallinto, täydennyskoulutus sekä kielikoulutus. (Ulkoasianministeriö, 2001b: 27.)

Peruskoulutukseen kuuluu myös harjoittelua esimerkiksi Ulkoasiainministeriön osastoilla ja ulkomaanedustuksessa. Kahden tai kolmen vuoden peruskoulutusohjelman jälkeen lautakunta toteaa avustajan ulkoasiainhallinnon virkoihin päteväksi, jonka jälkeen henkilö voi saada komennuksen ulkomaille. (Ulkoasianministeriö, 2001b: 27.)

Barston (1997: 2) kokoaa diplomaatin tehtävät valtioidenvälistä kanssakäymistä koskien kuuteen alueeseen. Kuhunkin alueeseen voi todellisessa työssä kuulua useita alajakoja. Ensimmäinen ja tärkein näistä on *edustaminen*. Tämän alueen tärkein alalohko on käytännön edustustyö, joka tarkoittaa oman kansallisen politiikan selittämistä ja puolustamista lähetystöjen kautta, neuvotteluja sekä vastaanottavan hallituksen ulko- ja kotimaanpolitiikan tulkintaa.

Toinen edelliseen tiiviissä yhteydessä oleva alue on niin sanottuna *kuuntelijana toimiminen*. Lähetystön tulee hyvin toimiessaan tunnistaa tärkeät aiheet sekä koti- ja ulkomaan tapahtumat vaikutuksineen voidakseen neuvoa tai varoittaa lähettävää hallitusta. Barstonin (1997: 2) mukaan Trevelyan (1973) huomauttaa, että huolimatta erilaisista neuvotteluista diplomaatin ensisijainen tehtävä on kuunteleminen. Tämä tarkoittaa raportointia oleskelumaan poliittisesta, taloudellisesta ja sosiaalisesta tilasta, hallituspolitiikasta sekä keskusteluista poliittisten johtajien, virkamiesten tai kenen tahansa kanssa, joka voi valottaa hänelle paikallista tilannetta.

Diplomatian kolmas tarkoitus on *valmistelu- ja pohjatyön tekeminen*, josta esimerkkinä on asemamaan hallituksen valmistaminen kotimaan hallituksen tekemien uusien toimien varalle tilanteen mukaisin ja tarvittavin keinoin.

Neljänneksi diplomatian alueeksi on nimetty yksinkertaisesti *kitkan vähentäminen konfliktitilanteessa*. Tämä koskee lähestyvän tai jo tapahtumassa olevan konfliktin lieennyttämistä käytettävissä olevin keinoin.

Viides osa-alue on *järjestyksen ylläpitäminen ja muutoksen hallinta*. Watsonin (1982: 223) mukaan ainoastaan järjestyksen ylläpitäminen ei ole tärkeää, vaan diplomatiassa tarvitaan myös välineitä muutoksen hallintaan. Muutoksen ollessa käynnissä ei diplomatian avulla välttämättä löydetä nopeita ratkaisuja konflikteihin, vaan sen keinoin voidaan päinvastoin pitkittää tilannetta silloin, kun kaikki osapuolet pitävät huolta omista intresseistään. Pastinen (1994: 99) kertoo tilanteiden pitkittämisestä ja ajan merkityksestä näin:

Diplomatian vähimmäistavoitteena on voittaa aikaa. Ajan voittaminen on itseisarvo siinäkin tapauksessa, ettei alun perin voi tietää, mitä hyötyä siitä loppujen lopuksi on. Ajan voittamisesta saattaa joka tapauksessa olla etua varsinkin heikommalle osapuolelle, sillä pikainen reaktio voi vain heikentää altavastaajan neuvotteluasemaa.

Kuudenneksi diplomatian funktioksi Barston (1997: 2) esittää *kehityksen edistämisen* eli sellaisten kansainvälisten toimintasääntöjen ja säännösten aikaansaamisen, jotka parantavat kansainvälisen järjestelmän rakennetta.

Barstonin jaottelu diplomaatin työstä on tehty koskien valtioidenvälistä kanssakäymistä. Siitä on jätetty pois esimerkiksi konsulipalvelut ja muut palvelut kotimaan kansalaisten hyväksi. Käytännössä Barstonin tekemän jaottelun mukaisia tehtäviä hoidetaan eri tavoin riippuen siitä, ollaanko tekemisissä kahden- tai monenvälisesti. Työ pitää sisällään esimerkiksi neuvottelemista, tapaamisia, keskusteluja, oman valtion edustamista erilaisissa tilaisuuksissa, omien tilaisuuksien järjestämistä muille edustajille ja merkkihenkilöille, puheiden kirjoittamista itselle ja muille, puheiden pitämistä, kirjelmien ja raporttien laatimista, puhelinkeskusteluja sekä sähköpostin lähettämistä ja vastaanottamista.

Diplomaatit toimittavat tietoa kotimaansa ulkoministeriöön suurimmaksi osaksi kirjallisesti raportoimalla. Raportit koskevat asemamaan sellaisia tapahtumia, jotka diplomaatit näkevät merkitykselliseksi kotimaansa ja sen ulkopoliittisten suhteiden hoidon kannalta. Ulkoasianministeriön mukaan diplomaattien työ on esimerkiksi Euroopan Unionin pääkaupungeissa käytännössä aktiivista suorilla henkilösuhteilla tapahtuvaa vaikuttamista sekä osallistumista EU-maiden väliseen yhteistyöhön (Ulkoasianministeriö, 2001a: 46).

Diplomaatin virka ja yksityisyys ovat lähempänä toisiaan kuin monissa muissa ammateissa. Esimerkiksi virka-asunnon on oltava sellainen, jossa voi ottaa vastaan vieraita ja valtiollisen PR-arvon takia sisustuksessa tulisi näkyä myös kansallisia erityispiirteitä. (Ulkoasianministeriö, 2001a: 36.) Ura edellyttää kielitaitoa, jatkuvaa uuden oppimista sekä sopeutuvuutta erilaisiin kulttuurisiin ja olosuhteisiin hankalissakin asemapaikoissa. Tämä

koskee paitsi diplomaattia myös luonnollisesti koko hänen perhettään.

Diplomaateilla on myös siirtymisvelvollisuus, mikä tarkoittaa sitä, että asemamaata on vaihdettava silloin, kun ulkoasianministeriöstä niin määrätään. Edustajan on näin oltava valmis vastaamaan Suomea koskeviin kysymyksiin monelta alalta, monissa eri maissa ja eri kielillä. Suomen ulkoasiainhallinnon (Ulkoasianministeriö, 2001a: 40) mukaan sen resurssien puitteissa diplomaatit eivät kuitenkaan voi erikoistua eri kieli- ja tehtäväalueille.

## **2.3 Kansainväliset olosuhteet ja diplomatia**

### **2.3.1 Lähtökohtia pienvaltioiden kansainvälisiin suhteisiin**

Kansainvälisessä politiikassa ei ole ideaalia, johon se olisi suuntaamassa eikä stabiilia tilaa, jonka mukaan eri toimijat, kuten järjestöt, yhtiöt tai hallitukset menettelisivät. Maailman valtiot ovat hierarkiassa keskenään, mutta eivät suoraviivaisesti niin, että suurimmat valtiot dominoisivat aina ja pienemmät jäisivät aina muiden päätösten jalkoihin. Valta jakautuu eri aihealueilla eri tavalla, jolloin myös hierarkia vaihtelee aihealueelta toiselle siirryttäessä.

Valtioiden, ja sitä kautta niiden edustajien, voimasuhteet ja vaikutusmahdollisuudet ovat erilaisia eri asioita katsottaessa ja eri mittareilla mitattaessa. Nämä suhteet vaikuttavat jossain määrin diplomaattien neuvottelumahdollisuuksiin, kun liikutaan aihealueelta toiselle. Tästä huolimatta pienet valtiot ovat usein heikommassa asemassa suurvaltojen kanssa toimiessa. Näin ollen pienten valtioiden poliittiselle toiminnalle on ominaista vahvempi



tilannesidonnaisuus. (Väyrynen, 1988: 10–11.) Viestinnän kannalta tämä voi tarkoittaa sitä, että pienistä maista tulevilla politiikan toimijoilla ja diplomaateilla on oltava hallussaan enemmän erilaisia neuvottelustrategioita ja liikkumavaraa, kun ollaan tekemisissä vaikutusvaltaisempien valtioiden kanssa.

Freemanin (1997: 90) mukaan suoran ja rehellisen toiminnan merkitys korostuu erityisesti heikkojen ja voimakkaiden valtioiden välisessä kanssakäymisessä. Vahvan valtion ei tarvitse käyttää kyseenalaisia keinoja sopimusten aikaansaamiseen, koska sen olemassa oleva voima on jo itsessään yksi keino saada aikaan sopimuksia. Toisaalta voiman liiallinen korostaminenkaan ei ole suotavaa, sillä se voi aiheuttaa närkästystä vastapuolella. Vahvalla on enemmän syytä kunnioittaa heikompaa osapuolta kuin osoittaa epäkunnioitusta, koska liiallisten vaatimusten esittäminen saattaa sulkea pois mahdollisuuksia saavuttaa suurempia tuloksia tulevaisuudessa. (Freeman, 1997: 90.)

Pienten valtioiden asemaan maailmanpolitiikassa vaikuttavat samanaikaisesti niin maantieteelliset, taloudelliset kuin aseteknologisetkin tekijät. Valtion tilanne määrittyy siten kolmesta tekijästä, joita ovat sen strateginen ympäristö, kuten suurvaltojen intressit valtiota kohtaan, suhde valtioidenvälisiin konflikteihin ja asemoituminen kansainvälisessä talouselämässä. (Väyrynen, 1988: 17–22.)

Pienvaltioiden on toimittava poliittisesti ja taloudellisesti ulkoa tulevien niin sanottujen pidäkkeitten alaisena, mikä pakottaa ne alituisen sopeutumisliikkeeseen kansainvälisessä järjestelmässä (Väyrynen, 1988: 101). Suomen tapauksessa äärimmäisenä esimerkkinä sopeutumisesta ulkopuolelta tuleviin tekijöihin voi

sanoa olleen toiminnan Neuvostoliiton intressien alaisena, pyrkimyksen puolueettomuuteen idän ja lännen ristiriitojen välissä. Geopoliittisen sijaintinsa takia Suomella on edelleen muiden pienvaltioiden toimintaan vaikuttavien tekijöiden lisäksi erityinen asema olla Venäjän rajanaapurina ja Euroopan Unionin rajana Venäjää vasten.

Yksi kansainvälisen oikeuden johtavia periaatteita on suvereenin tasavertaisuuden periaate. Erityisesti pienet valtiot, kehitysmaat ja sosialistiset maat korostavat tätä periaatetta, mikä johtuneen niiden tavoitteesta saada aikaan muodollinen tasavertaisuus kahden- ja monenvälisissä diplomatiasuhteissa vahvempiin valtioihin nähden. Tämä asetelma, ”muodollinen tasavertaisuus” vastaan ”tosi-asiallinen eriarvoisuus”, muodostaa valtioiden välille jatkuvan jännitteen. (Väyrynen, 1988: 19.) Suvereenin tasavertaisuuden periaatteesta huolimatta materiaallinen eriarvoisuus valtioiden välillä säilyy, mikä saattaa Väyrysen (1988: 24) mukaan olla jopa merkittävin piirre kansainvälisessä politiikassa hegemoniasemassa olevien valtioiden ja minivaltioiden välisiä eroja tarkasteltaessa.

Rauhan aikana pienille valtioille on edullista ja ominaista harjoittaa ennaltaehkäisevää diplomatiata, jonka tarkoituksena on etukäteistyön avulla estää kansainvälisten konfliktien tai kriisien puhkeamista. Kriisien estäminen on tärkeää, koska varsinkin lähialueen konfliktit heikentävät pienen valtion turvallisuutta, joka on harvemmin oman uskottavan puolustuksen varassa. Pienelle maalle jää mahdollisuudeksi joko lähteä mukaan suurvaltajohtoiseen sotiliittoon tai kehittää uskottavalle puolueettomuudelleen välttämättömät luottamukselliset suhteet naapurimaihin ja johtaviin valtioihin (Väyrynen, 1988: 68).

Osana niitä tekijöitä, joilla pienvaltiot voivat parhaiten ajaa maansa ja sen kansalaisten etuja, ovat Väyrysen (1988: 42) mukaan kansallinen yhtenäisyys, tuloksellinen talous, joustamis- ja uudistumiskyky sekä ulkopoliittiset taidot ja aktiivisuus.

### **2.3.2 Suomen poliittiset olot yya-sopimuksesta 1990-luvulle**

Erilaiset sisä- ja ulkopoliittiset tilanteet ja tapahtumat kotimaassa vaikuttavat luonnollisesti diplomaattien työn hoitamiseen. Historiallinen katsaus tutkimuksessa käsiteltävänä olevien vuosikymmenten merkittävimpiin tapahtumiin kertoo siitä, millaisesta poliittisesta tilanteesta käsin suomalaisdiplomaatit ovat kulloinkin työskennelleet.

Aineistoksi valikoidut muistelmat käsittelevät tapahtumia 1950-luvun alusta lähtien. Tämä katsaus alkaa kuitenkin 1940-luvun puolelta, Suomen ja Neuvostoliiton ystävyys, yhteistyö ja avunanto -sopimuksesta, joka on voimassaoloaikanaan, toisin sanoen koko tutkimuksessa tarkasteltavana olevan ajanjakson ajan, Suomen ulkopoliittiseen toimintaan monilla tavoin vaikuttanut tekijä.

Vuonna 1948 solmitussa yya-sopimuksessa Suomi lupautui puolustautumaan kaikkiin keinoin, mikäli sen alueiden kautta suuntautuisi hyökkäys Neuvostoliittoon. Sopimuksessa Suomi sitoutui myös pitäytymään suurvaltojen ristiriitojen ulkopuolella niin sodan kuin rauhankin aikana. Vaikka asiaa ei mieluusti haluttaisi myöntää, oli Suomi yya-sopimuksesta lähtien aina 1980-luvun loppuun saakka tavalla tai toisella pakotettu ottamaan huomioon Neuvostoliiton mielipide monissa sisä- ja ulkopoliittisissa suunnitelmissa ja päätöksissä. Esimerkiksi Rantanen (2000: 117) sanoo muistelmissaan tuosta aikakaudesta näin:

Suomen pysyvänä ongelmana 1950-luvulta aina Neuvostoliiton romahdukseen saakka oli taiteilla kahden välttämättömyyden välissä. Toisaalta suhteet Neuvostoliittoon oli pidettävä kunnossa, ja toisaalta meidän oli päästävä mukaan sellaisiin läntisiin kauppapoliittisiin järjestelyihin, joilla voitiin turvata viennillemme Länsi-Euroopan markkinoilla tasavertainen kilpailuasema ennen muuta Ruotsiin, Norjaan ja Itävaltaan.

Sotien jälkeen Suomessa pidettiin ulkopolitiikan osalta 1950-luvun alkupuolelle saakka melko matalaa profiilia, mutta monet tapahtumat 1950-luvulla toivat Suomen kansainvälisesti näkyväksi toimijaksi. Stalinin kuolemanjälkeisessä suojasäässä Neuvostoliitto luopui monista sodanaikana saavuttamistaan asemista, ja vuonna 1955 Suomi sai yya-sopimuksen pidentämistä vastaan takaisin Porkkalan sotilastukikohdan. Vieraiden joukkojen poistuminen maasta nähtiin lopullisena päätöksenä sota-ajalle, mikä avasi Suomelle mahdollisuuden tulla täysivaltaiseksi toimijaksi kansainvälisissä yhteyksissä. Kansainvälistymistä vauhdittivat myös pääsy YK:n ja Pohjoismaiden neuvoston jäseneksi. (Häikiön, 1991: 30.)

Politiikka YK:ssa antoi Jakobsonin (1980: 92) mukaan Suomelle vähitellen mahdollisuuksia tuoda esiin puolueettomuuspolitiikkaansa ja kantojaan erilaisissa kansainvälisissä kysymyksissä, mutta se toi mukanaan myös isoja haasteita. Päänvaivaa aiheuttivat erityisesti suurvaltoja koskevat kiistat, joihin oli pyrittävä ottamaan kantaa kumpaakaan osapuolta suosimatta. Väärien tulkintamahdollisuuksien minimoimiseksi diplomaatit valikoivat sanojaan erityisen tarkkaan puhuttaessa Suomen puolueettomuudesta ja maan suhteesta Neuvostoliittoon. Puolueettomuuden epäilijät niin idän kuin lännenkin lehdistössä tarttuivat tästä

huolimatta usein sellaisiin sanamuotoihin, joista voitiin vetää toisenlaisia johtopäätöksiä (Jakobson, 1980: 41).

1950-luvun puolivälissä ulkoasianministeriö sai lisätehtäviä kolmesta eri syystä. Ensinnäkin siirtomaavaltojen hajoamisen seurauksena syntyneisiin kymmeneen uusiin maihin piti luoda poliittisia ja kaupallisia suhteita. Toiseksi kansainvälistä toimintaa laajennettiin perinteisten alojen lisäksi myös tieteen, tekniikan, sivistyksen ja sosiaalisen yhteistyön alueille. Kolmanneksi monenkeskinen yhteistyö laajeni nopeasti, josta yhtenä esimerkkinä on Suomen liittyminen Yhdistyneisiin kansakuntiin. (Ulkoasianministeriö, 2001b: 8.)

Urho Kekkonen tuli Suomen presidentiksi ensimmäisen kerran vuonna 1956. Tästä vuodesta lähtien Suomen ulkopoliittinen orientaatio oli Apusen (1999: 273) mukaan puolueettomuuspolitiikka, ja toisin kuin Paasikiven aikana alettiin Nevakiven (2000: 275) mukaan Kekkonen kaudella hoitaa suhteita Neuvostoliittoon suoraan ylimmällä tasolla. Kekkonen tavasta toteuttaa tehtäviään on Suomessa oltu puolesta ja vastaan, mikä ilmenee myös henkilökohtaisten mielipiteiden kautta tutkimuksen muistelmaineiston teksteissä.

Kekkonen aikana Suomen ja Neuvostoliiton suhteet nousivat hyvin keskeiseen osaan Suomen ulkopoliitikassa. Alholm (2001: 281) esimerkiksi moittii Kekkonen aikaista politiikkaa henkilökohtaisten ja luottamuksellisten suhteiden ylenpalttisesta korostamisesta. Myös asioiden hoitaminen ohi Moskovassa asemapaikkaansa pitäneiden diplomaattien, joille monet tehtävät olisivat todellisuudessa kuuluneet, aiheutti närkästyä.

Vuoden 1958 vaalien jälkeen presidentin ohi muodostettu hallitus ei tiettyjen henkilöiden osalta miellyttänyt Neuvostoliittoa, joten se katkaisi suhteensa Suomeen. Kylmentynyt tilanne sai nimen yöpakkaset. Tilanteesta huolestuneena Suomessa ymmärrettiin, että Neuvostoliiton mielipide oli parasta ottaa huomioon myös hallituksia muodostettaessa. Kriisin selviämisen jälkeen, kun Kekkonen oli henkilökohtaisesti asioinut presidentti Hruštševin kanssa, hänen asemansa idänsuhteiden luottomiehenä kirkastui entisestään. (Vahtola, 2003: 349–350.)

1960-lukua voidaan pitää erilaisten liikkeitten ja varsinkin vasemmistolaisuuden nousun aikana. Nevakivi (2000: 287) luonnehtii varsinkin nuorten keskuudessa virinnyttä viehtymystä kommunismiin ja Neuvostoliiton ihailuun selittämättömäksi itsesuomettumiseksi. Suomettumisellahan tarkoitetaan niitä rajoituksia, joita Neuvostoliitto asetti Suomen itsemääräämisoikeudelle. Termi ”finlandisaatio” on, Suomen kannalta ei kovinkaan mairittelevasti, yleistynyt tarkoittamaan mitä tahansa tilannetta, jossa voimakas valtio puuttuu naapurivaltion sisäpolitiikkaan rajoittaen sen itsemääräämisoikeutta.

Kekkonen luonnehti Suomen asemaa 1960-luvun alussa Apusen (1999: 272) mukaan niin, että pienet valtiot ovat osallisina suurpolitiikassa, siten kun ne ovat suurvaltojen ”ulkopoliittisen toiminnan kohteita, välineitä tai välikappaleita.” Kekkonen mielestä Suomen kaltaisen pienen maan asiat olivat ”hyvin niin kauan, kun niistä ei kuulla mitään.” Apunen (1999: 273) näkee, että Suomen roolina suurpolitiikassa oli vuodesta 1956 aina 1970-luvun puoliväliin saakka olla välikappaleena, mutta ei kuitenkaan välineenä, koska kansainvälistä liikkumavaraa oli kyetty saavuttamaan tarpeeksi. Sitä, mikä Suomen asema suurpolitiikan

suhteen oli 1970-luvun jälkeen, Apunen ei samassa yhteydessä kerro, mutta maan aseman ei tässä suhteessa voida katsoa ainakaan huonontuneen.

Vuoden 1961 noottikriisi koettiin Suomessa erääksi uhkavimmista tilanteista sitten sotien. Nootissa pyydettiin yysopimuksen mukaisia konsultaatioita ulkopuolisen uhan vuoksi. Uhalla tarkoitettiin Apusen (1999: 293) mukaan Saksan jälleenseistamista ja mahdollista ydinaseen haltuun saamista Nato-jäsenyyden kautta. Kriisin taustalla oli vahvimman nykykäsityksen mukaan Neuvostoliittoa kohtaan vihamielinen Honka-liitto, joka haki muutosta Suomen ulkopoliittiseen linjaan. Nootilla Neuvostoliitto halusi varmistaa, että silloinen ulkopoliittinen linja jatkuisi Kekkonen johdolla. (Nevakivi 2000: 269.)

Kekkonen omasta osallisuudesta noottiin esiintyy erilaisia mielipiteitä. Apusen (1999: 294) mukaan ei ole kuitenkaan olennaista erotella nootin suur- ja sisäpoliittisia vaikuttimia, sillä lopputulos on molemmissa sama: Suomen kansainvälisen aseman määrittely osana Neuvostoliiton rajamaajärjestelmää.

Alholm (2001: 123) kuvaa Neuvostoliiton Suomea kohtaan harjoittamaa politiikkaa kautta 1960-luvun, noottikriisivaihetta lukuun ottamatta, suopeaksi. Myös sisäpoliittinen tilanne oli aiempaa tasapainoisempi 1960-luvun lopulla. Kekkonen aloitti kolmannen kautensa vuonna 1968, ja Suomi teki ETYK-aloitteen suurvaltakiistojen liennytyksen hengessä vuonna 1969. ETYK-prosessin isännöisyys ensimmäisessä ja kolmannessa vaiheessa 1972 ja 1975 toi Suomen puolueettomuuslinjalle kansainvälisen tunnustuksen, mikä myös lisäsi arvostusta Suomen diplomatiaa kohtaan. (Vahtola, 2003: 354.)

Lännen suunnalta Suomen puolueettomuuspolitiikka siis nautti luottamusta, mutta Neuvostoliiton kanta politiikkaa kohtaan muuttui äkisti. Naapurissa pelättiin, että Suomen tarkoituksena on hivuttautua irti yya-sopimuksesta ja sen Neuvostoliitolle tarjoamista turvatakuista. Hyvärinen (2000: 298) kertoo, että:

syksyllä 1969 - - Neuvostoliiton presidentin Podgornyin valtiovierailun yhteydessä annetussa kommuniqueassa Suomen puolueettomuus ei tullut mukaan tekstiin. Se merkitsi muutosta yli vuosikymmenen kestäneeseen käytäntöön.

Alholm (2001: 123) sanoo Neuvostoliiton alkaneen tästä lähtien ”painottaa yhä enemmän yya-sopimuksen merkitystä maittemme välisissä suhteissa.” Tästä alkoi kädenvääntö, ”taistelu puolueettomuudesta”, joka vaati pitkän aikaa ulkoasiainhallinnon erityistä tarkkaavaisuutta ja vei huomiota muiden asioiden hoitamiselta. (Vahtola 2003: 353.)

Vahtolan (2003: 354) mukaan Suomen ulkopolitiikan keskeisenä toimintakenttänä 1970-luvulla oli Yhdistyneet Kansakunnat. Jäsenyys turvallisuusneuvostossa vuosina 1969 ja 1970 antoi Suomelle tilaisuuden osoittaa pienenkin maan mahdollisuudet toimia kansainvälisten ongelmien ratkaisussa. Samalla maa sai luottamusta ja tunnustusta puolueettomuuttaan kohtaan. (Vahtola, 2003: 356.)

Kekkosen viides ja viimeinen kausi alkoi vuoden 1978 ylivoimaisesti voitettujen vaalien jälkeen (Nevakivi, 2000: 307). Koko Kekkosen presidenttinä oloaikana, yli kahdenkymmenen vuoden ajan, Suomen ulkopoliittisia intressejä näyttävät pääasiassa olleen tärkeiden kauppapoliittisten suhteiden saavuttaminen, tietynlainen henkiseen lähentymiseen pyrkiminen lännessä



ja toisaalta Neuvostoliiton luottamuksen saaminen maan ulkopoliittista linjaa ja toimintaa kohtaan. Kaikkien suhteiden hoitamisessa periaatteena ja lähtökohtana olivat hyvät idänsuhteet. Länttäkin siis lähestyttiin niin sanotusti Moskovan kautta.

Vahtolan (2003: 353) mukaan Kekkonen pyrki koko presidenttinä olonsa ajan käyttämään ennaltaehkäisevää diplomatiiaa suurvaltaristiriitojen ulkopuolella pysymisessä. Taktiikkana ristiriitojen välttämisessä oli vaarojen ennakointi ja niiden väistäminen asiasta tehdyllä omalla aloitteella ennen maan joutumista osalliseksi ongelmiin muuta kautta.

1980-luvulla siirryttiin pitkään jatkuneesta Kekkonen ajasta Koiviston aikaan. Suurvaltasuhteet olivat Koiviston (1995: 21) mukaan huonot hänen tullessaan presidentiksi 1982. Kireästä tilanteesta huolimatta Suomen kansainvälispoliittisessa asemassa ei hänen mukaansa kuitenkaan ollut valittamista; maan suhde Neuvostoliittoon oli asettunut uomiinsa ja Norjan kanssa 1960- ja 1970 -luvulla vallinnut jännittynyt tilanne oli palautumassa normaaliksi. Suhteet Ruotsiin olivat hyvät ja Suomen puolueettomuus oli tunnustettu lännessä. (Koivisto, 1995: 23.)

Koivisto halusi jatkaa suhteissaan ja mielipiteissään Neuvostoliittoa kohtaan samaan tyyliin kuin edeltäjänsä. Yya-sopimusta jatkettiin vuonna 1983 uudelleen 20 vuodella (Vahtola, 2003: 419). Koiviston lähtökohtana idänsuhteisiin oli se, ettei annettaisi mitään sellaisia lupauksia, joista täytyisi myöhemmin ryhtyä perääntymään (Koivisto, 1995: 24–25).

Neuvostoliiton ja U.S.A:n välisen varustelun kiihtyessä Suomi sai enemmän omaa rauhaa kansainvälisten suhteidensa ja ulkopolitiikkansa kehittämiseen kuin aiemmin. 1980-luvun puolivälissä Neuvostoliitto oli varustelukilvan näännyttämänä suurissa vaikeuksissa, mistä presidentti Gorbatšov yritti nostaa maata erilaisten uudistusten avulla. (Vahtola, 2003: 419.)

Neuvostoliiton kriisin myötä Suomen liikkumavara kasvoi edelleen. Toisaalta Neuvostoliiton talousongelmat vetivät Neuvostoliiton (2000: 322) mukaan myös Suomen talouden alamäkeen, kun vienti naapurimaahan väheni merkittäväällä tavalla. Kriisin syvennyttyä ja johdettua lopulta Neuvostoliiton hajoamiseen myös yysopimus näki loppunsa (Vahtola, 2003: 419). Suomen ja Neuvostoliiton välillä vuosikymmeniä kestänyt kädenvääntö puolueettomuudesta sai päätöksen vuonna 1989, kun presidentti Gorbatšov suomenvierailunsa yhteydessä julkisesti tunnusti maan puolueettomuuspolitiikan (Häikiö, 1991: 96).

Kylmänsodan loppumisen jälkeen valtioiden monenkeskinen toiminta lisääntyi huomattavasti, mutta samalla kahdenväliset suhteet ovat pysyneet tärkeinä varsinkin naapurissa sijaitsevia Pohjoismaita, Baltian maita ja Venäjää katsoen (Ulkoasianministeriö, 2001a: 13). Suomen ulkopolitiikassa myös kehitysyhteistyöllä on merkittävä rooli. Kehitysyhteistyöllä nähdään olevan kriisien kannalta ennaltaehkäisevää vaikutusta, koska monien yhteenottojen taustalla ovat köyhyys, taloudellinen kehitysmättömyys ja epätasa-arvo. (Ulkoasianministeriö, 2001a: 15–16.)

Maa- ja -kaupan valtioiden välille aiheuttama riippuvuus tarkoittaa puolestaan sitä, että ennaltaehkäisevä diplomaattinen toiminta on Suomen agendassa edelleenkin merkit-

tävässä asemassa samoin kuin se oli jo Kekkonen ajalla. Esimerkiksi Euroopassa puhjenneiden kriisien kautta on havaittu, ettei Suomen tai muiden EU-maiden turvallisuuden etulinja noudata aina kansallisia rajoja, vaan voi olla hyvinkin kaukana sieltä. (Ulkoasianministeriö, 2001a: 14.) Nämä jatkuvasti kompleksisempia muotoja saavat maailmanpolitiikan kuviot tarkoittanevat myös sitä, että diplomaattisen toiminnan tarve lisääntyy entisestään ja toimijoiden määrä kentällä kasvaa. Suomessa tarvitaan ammattitaitoisia diplomaatteja, jotta sen uskottavuus kansainvälisenä toimijana säilyy ja vahvistuu ja että sen etuja voidaan ajaa parhaalla mahdollisella tavalla.

Viidenkymmenen vuoden aikana Suomi ja sen liikkumavara kansainvälisenä toimijana ovat vähitellen muuttuneet. Sitä myöten ovat muuttuneet myös diplomaattien mahdollisuudet hoitaa työtään. Suomen asemaa ei enää kyseenalaisteta eikä sitä tarvitse selittää tai puolustella samoin kuin ennen. Tällä hetkellä suurimmat kädenväännöt käydään Euroopan Unionin puitteissa maan näkyvyydestä, kuuluvuudesta, sotilaallisesta liittoutumisesta tai liittoutumattomuudesta sekä määräämisoikeuksista erilaisissa kysymyksissä. Mielenkiintoiseksi kysymykseksi nousee se, onko maan liikkumavara kansainvälisissä kysymyksissä, etenkin sotilaallisen liittoutumisen suhteen, jälleen kaventunut Euroopan Unioniin liittymisen myötä. Vaikka näin jostakin näkökulmasta katsoen olisikin, ei tarve diplomaattiseen toimintaan ole ainakaan vähentynyt – päinvastoin.

### **3. DIPLOMATIA JA PUHEVIESTINNÄN TUTKIMUS**

#### **3.1 Diplomaattiviestintä tutkimuskohteena**

Niin paljon kuin kansain- ja kulttuurienvälistä viestintää onkin tutkittu, löytyy diplomatiaviestinnästä vain vähän tutkimusmateriaalia. Viestinnänalan julkaisuissa diplomatiää käsitellään harvoin, ja jos se on päätenyt tutkimuksen aiheeksi, on näkökulmana useimmiten esimerkiksi julkisuusdiplomatia, joukkoviestintä tai viestintäteknologia. Tutkimusaineistoa diplomaattien interpersonallisesta viestinnästä on saatavilla erittäin vähän. Internetissä sijaitsevista elektronisista lehtikannoista, kuten Academic Search Elite, jotka sisältävät tuhansia artikkeleita, löytyy esimerkiksi hakusanoilla ”diplomacy”, ”diplomacy and communication”, ”diplomatic communication” ja ”diplomatic communication research” vain kahden käden sormilla laskettavissa oleva määrä artikkeleita, jotka käsittelevät diplomatiää siinä merkityksessä kuin se valtioidenvälisessä kanssakäymisessä ymmärretään. Löydetyt artikkelit eivät koske diplomaattienvälistä kasvokkaisuviestintää.

Artikkeleiden vähyyttä tällä saralla valittelee myös Fisher (1990b: 408), jonka mukaan nimenomaan diplomatian kulttuurienvälisestä aspektista löytyy yllättävän vähän kirjoituksia, vaikka diplomatia on erikoisalanaan ollut niin kauan aikaa olemassa. Fisher sanoo diplomatian kyllä olevan tutkijoiden kiinnostuksen kohteena myös viestinnän ja erityisesti kulttuurienvälisen viestinnän näkökulmasta, mutta tuo kiinnostus on kantanut hedelmää lähinnä vain luentojen ja seminaarien muodossa rikastuttamatta tieteenalan kirjallisuutta.

Diplomatiää ja viestintää on tutkittu esimerkiksi semiotiikan ja puheaktiteorian sekä Shannon-Weaver -mallin näkökulmasta

(Gudykunstin, 1990: 21 mukaan Marcus, 1984 ja Cioffi-Revilla 1979). Andrews (1979) puolestaan on Gudykunstin (1990: 21) mukaan verrannut ulkopoliittikkaa kielen käyttämiseen sen intentionaalisuuden ja sääntöpohjaisuuden takia. Lisäksi monet ovat tutkineet puheiden ja kielen roolia diplomatiassa. Näistä esimerkkeinä ovat tutkimukset monitulkintaisuudesta, teknisen sanaston käytöstä, lauseenmuodostuksesta, poliittisten tilanteiden retorista ulottuvuudesta, valtion päämiesten Yhdistyneissä Kansakunnissa pitämistä puheista sekä diplomaattisen raportoinnin luonteesta (Gudykunstin, 1990: 21–22 mukaan Oliver, 1950, 1951, 1952; Heisy, 1970; Prosser, 1970 ja Davidson 1975).

Yksikään edellä luetelluista tutkimuksista ei Gudykunstin mukaan tarjoa edes viitteitä teorianmuodostuksen suuntaan. Gudykunst (1990: 22) näkee Merchantin (1977) tehneen ainoan yrityksen diplomatian ja viestinnän yhdistävän mallin luomiseksi. Malli ei kuitenkaan ota huomioon diplomaattisten kohtaamisten interpersonaalista tasoa, vaan rajaa diplomaattisen viestinnän yleisemmälle valtioiden tasolle.

Diplomatiaa käsittelevä kirjallisuus löytyy suurimmilta osin kansainvälisen politiikan alalta, missä neuvotteluihin ja diplomaattisiin suhteisiin suhtaudutaan hyvin asia- ja tietolähtöisesti eikä niinkään viestintäprosessin kannalta. Esimerkiksi Watsonin (1982: 52) kirjoittama ”Diplomacy, The Dialogue Between States” ei varsinaisesti käsittele aihetta viestinnän näkökulmasta toisin kuin otsikko antaisi odottaa. Esimerkiksi dialogia käyvien valtioiden välistä valtaa ja suostuttelua käsittelevässä luvussa pääteemana on fyysinen voima ja sen aiheuttama pelote neuvottelun keskeisimpänä välineenä.

Viestinnätutkimuksen kannalta katsottuna vaikuttaa melko laihalta, jos voimankäyttö nähdään ainoana neuvottelustrategiana. Esimerkiksi Lengin ja Wheelerin (1979: 655) tekemä tutkimus osoittaa, että vastavuoroisuus eli osapuolten tekemät myönnytykset tai lupaukset toisen tekemää myönnytystä tai lupausta vastaan ovat tehokkain tapa välttää häviö diplomatiassa, jolloin myös aseelliselta konfliktilta voidaan välttyä. Myös valtioiden valta, kuten aiemmin luvussa 2.3.1 todettiin, jakaantuu eri tavoin liikuttaessa aihealueelta toiselle.

Diplomatiaa tutkittaessa näytetään usein jäävän hyvin abstraktille tasolle. Yksilöiden toiminnan merkitys hävytetään ja puhutaan yleisesti valtioidenvälisestä kanssakäymisestä. Valtiot ovat kuitenkin mitä selkeimmin sellaisia koneistoja, jotka itsessään ovat kykenemättömiä kommunikointiin. Valtioiden ei voida katsoa olevan homogeenisiä olentoja, kun niissä voi elää monia erilaisia ihmisryhmiä, joista kaikki eivät välttämättä edes tunnusta maan hallituksen päätöksiä tai tapaa toimia. Siksi valtioiden viestinnästä puhuttaessa olisi syytä tarkentaa, että kysymyksessä on maiden hallitusten välillä tapahtuva viestintä.

Kirjallisuudessa ja tutkimuksissa valtioita tunnutaan kuitenkin pidettävän jonkinlaisina viestivinä kokonaisuuksina, vaikka ne koostuvat yksittäisistä toimijoista ja toimijaryhmistä. Viestinnän itsestäänselvytensä ottamisen sekä liian abstraktille tasolle ja sitä kautta olettamusten varaan jäämisen takia olisi tutkittava enemmän yksilöiden ja erilaisten verkostojen tapoja toimia valtioidenvälisessä viestinnässä.

Diplomaattien viestintäkäyttäytymisestä ollaan kyllä diplomaatti-, asiantuntija- ja tutkijapiireissä jossain määrin kiinnostuneita, mikä

käy ilmi esimerkiksi Internetissä DiploEdu-organisaation sivuilla. DiploEdu järjestää diplomaateille koulutusta ja vuotuisia konferensseja, joissa ovat puhumassa ja keskustelemassa alan tutkijat sekä diplomaattitehtävissä toimivat tai toimineet henkilöt. Informaatiota konferensseista, niiden puhujista ja sisällöistä on saatavilla organisaation internetsivuilla osoitteessa <http://www.diplomacy.edu>.

Vuodesta 1999 lähtien pidettyjen konferenssien pääteemoina ovat olleet informaatioteknologian käyttö ja hyödyntäminen diplomaattiviestinnässä, kulttuurivaihto ja kulttuurienvälinen työskentely sekä kieleen työväliseen liittyvät aiheet, kuten kielen ymmärtäminen, tulkkaminen ja sanaton signalointi. (DiploEdu, 2003b). Aiheen käsittelyä viestintäalan julkaisuissa tämä ei kuitenkaan ole valitettavasti lisännyt.

Puheviestinnän teorioiden yhdistämisestä suoraan diplomaattiviestintään löytyy kaksi esimerkkiä: Gudykunstin (1990) epävarmuuden vähentämisen teoria ja Ting-Toomeyn (1988) kasvojen säilyttämisen teoria. Näitä käsitellään seuraavassa luvussa.

## **3.2 Diplomaattiviestintään sovelletut puheviestinnän teoriat**

### **3.2.1 Epävarmuuden vähentämisen teoria**

Gudykunst (1990) on koonnut yhteen teorioita, jotka pyrkivät selittämään epävarmuuden vähentämistä interpersonallisissa ja eri ryhmienvälisissä kohtaamisissa sekä soveltanut näitä diplomaattiviestintään. Gudykunst (1990: 19) toteaa, ettei viestinnän roolista kansainvälisissä suhteissa ole tarjottu kuin

harvoja teorioita, mistä syystä hänen teoriaansa ja sen eri osatekijöihin paneudutaan tässä tutkimuksessa melko tarkasti.

Viestinnätutkijoiden diplomatiasta tekemät analyysit ovat Gudykunstin (1990: 21) mukaan olleet suppeampiin aihekokonaisuuksiin keskittyviä ja rajatumpia kuin kansainvälisten suhteiden tai psykologian alalla tehdyissä tutkimuksissa. Monet viestinnäalalla aiheeseen perehtyneet ovat tutkineet puheen ja kielen roolia diplomatiassa, sanojen monimerkityksisyyttä, teknistä sanastoa tai sanavalintoja. Vaikka Gudykunst pitää näiden tutkimusten fokusta liian kapea-alaisena, ei tutkimuksessa voida kokonaan sivuuttaakaan niitä prosesseja, joista valtioiden välinen viestintä koostuu; muuten suurempien kokonaisuuksien ymmärtäminen ja analyysi saattaisi jäädä puutteelliseksi. Gudykunst luultavasti kuitenkin tarkoittaa tässä sitä, että huomiota tulisi suunnata enemmän itse viestintätapahtumaan ja henkilöiden käyttäytymiseen kuin esimerkiksi yksittäisen ihmisten sanavalintoihin irrotettuna viestintätilanteesta ja kontekstista.

Eräänä ongelmana yleisen teorian rakentamiselle kansainvälisten suhteiden tai diplomatian selittämisessä on Gudykunstin (1990: 19) mukaan se, millä tasolla analyysiä tulisi tehdä, interpersonaalisen vai ryhmienvälisen viestinnän tasolla, kun valtioita edustavat diplomaatit viestivät sekä yksityishenkilöinä että valtioidensa nimissä. Tämän teoreetikoille päänvaivaa aiheuttaneen ongelman Gudykunst (1990: 20) sanoo ratkaisevansa teoriassaan, joka käsittelee epävarmuuden vähentämistä kulttuurienvälisissä kohtaamisissa. Teoria ottaa hänen mukaansa huomioon sekä interpersonaalisen että ryhmienvälisen analyysin tasot. Ryhmällä Gudykunst tarkoittaa tässä henkilön edustamaa valtiota ja kansallisuutta, etnolingvistisiä lähtökohtia.



Ryhmienvälinen viestintä keskittyy Turnerin ja Gilesin (1981: 5–6) mukaan suurten sosiaalisten kategorioiden, kuten kansallisuuksien, rotujen, luokkien, sukupuolten, uskontojen ja ammattikuntien välillä tapahtuvaan viestintään. Sosiaalinen kategoria tai ryhmä pitää sisällään vähintään kaksi yksilöä, jotka jakavat yhteisen sosiaalisen identifikaation itsestään tai näkevät itsensä saman sosiaalisen kategorian jäseninä. Suurin sosiaalinen ryhmä, jota yksilöt käyttävät itsensä määrittämiseen, on heidän kansallisuutensa (Gudykunstin, 1990: 22 mukaan Emerson, 1960).

Tajfel (1978: 63) esittää kaikkien niiden sosiaalisten ryhmien, joita yksilöt itsensä määrittämiseen käyttävät, muodostavan heidän sosiaalisen identiteettinsä. Sosiaalinen identiteetti on puolestaan osa henkilön minäkuva. Sosiaaliset kategorioinnit ovat yksi suurimmista kognitiivisista työkaluista, joita yksilöt käyttävät määrittäessään itseään suhteessa ympäröivään maailmaan. Kun henkilön sosiaalinen identiteetti on vallitsevana jossakin tietyssä tilanteessa, ilmenee ryhmienvälistä käyttäytymistä.

Tajfel (1978: 44–45) on havainnut yksilön sosiaalisessa käyttäytymisessä eroja verrattaessa täysin interpersonaalista viestintää ja täysin ryhmienvälistä viestintää. Toisessa ääripäässä kanssakäyminen tapahtuu kahden yksilön välillä, joita määrittää heidän interpersonaalinen suhteensa ja yksilölliset piirteensä, mutta eivät lainkaan ne eri ryhmät, joihin kumpikin yksilö sosiaalisissa kategorioinneissa kokee kuuluvansa. Toisessa ääripäässä puolestaan kanssakäyminen tapahtuu sellaisten yksilöiden välillä, joita määrittää heidän sosiaalinen tai sosiaaliset ryhmänsä eikä lainkaan yksilöiden interpersonaalinen suhde.

Tajfel (1978: 41) tähdentää, että on lähes mahdotonta löytää sellaista viestintätilannetta, jonka voisi luokitella tapahtuvan puhtaasti kummassakaan ääripäässä. Lähelle interpersonaalista ääripäätä pääsee rakastavaisten välinen viestintäsuhde. Esimerkkinä lähes puhtaasta ryhmienvälistä viestinnästä hän käyttää Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä käytäviä ydinase-sopimusneuvotteluita.

Stephenson (1981: 191–194) pitää edellä esitettyä Tajfelin mallia interpersonaalista ja ryhmienvälisistä mekanismeista liian yksinkertaistettuna. Hänen mukaansa kansallisuuden, sukupuolen tai ammatin tuleminen esiinpistäväksi piirteeksi viestinnässä voi jopa kasvattaa interpersonaalisten ominaisuuksien merkitystä niiden häivyttämisen sijaan.

Stephenson (1981: 196) on itse tehnyt jaottelun, jossa eri tilanteet erotetaan korkeaan ”ryhmävaikutukseen” sekä matalaan ja korkeaan ”interpersonaaliseen vaikutukseen”. Jaottelun mukaan kasvokkaisuviestintätilanteessa sekä ryhmän että interpersonaalisen tason vaikutukset ovat korkeita. Puhelimessa puhuttaessa puolestaan interpersonaalinen taso on matala ja ryhmätaso korkea. Stephenson sanoo, että kasvokkaisuviestinnässä osallistujat ovat tietoisia käytöksensä interpersonaalista vaikuttavuudesta, mutta puhelimessa tietoisuus on vähäisempää. Valtioiden välinen viestintä esimerkiksi tietokonevälitteisesti, faksilla tai tiedotustilaisuudessa edustaisi näin ollen matalaa interpersonaalista tasoa. Korkea interpersonaalinen taso ja matala ryhmätaso ovat yleensä läsnä ainoastaan esimerkiksi ystävien ja rakastavaisten kesken. Vieraitten kohdatessa, esimerkiksi julkisissa liikennevälineissä tai asiakaspalvelutilanteessa, molemmat tasot ovat matalat.

Gudykunst (1990: 24) esittää Stephensonin (1981) tekemän jaottelun inspiroimana kaksi johtopäätöstä. Ensinnäkin hän näkee ihmisen *sosiaalisen identiteetin* eräänlaisena ryhmienvälisenä viestinnän mekanismina ja *yksilön identiteetin* interpersonaalisen viestinnän mekanismina. Toiseksi hänen mukaansa sekä interpersonaaliset että ryhmienväliset tekijät ovat jossain määrin läsnä jokaisessa kohtaamisessa. Tämä johtopäätös pakottaa ottamaan molemmat tasot huomioon analyysiä tehtäessä. Ja edelleen, kun molemmat tasot ovat tärkeitä joka kohtaamisessa, ei yhtäkään kohtaamista voi Gudykunstin mukaan selittää yksinomaan teoriolla, joka keskittyy ainoastaan interpersonaalisen tai ryhmienvälisen viestinnän tekijöihin.

Gudykunst jatkaa, että diplomatiassa valtiot ovat tärkein ja päällimmäisin sosiaalinen ryhmä, johon diplomaatit viestintätilanteissaan kuuluvat, vaikka edustavat muutakin, kuten tiettyä sukupuolta, rotua tai ikäryhmää. Yksilön ja valtion näkökulman vaihtelu kuitenkin erottaa tutkijoiden mielipiteitä. Gudykunstin (1990: 19) mukaan Singer (1961) ja Yalem (1977) päättelevät sen olevan etu erilaisia tapahtumia selitettäessä, kun taas Berkowitz (1986) pitää analyysitaso-ongelmaa paljon monimutkaisempana ja vaikeana ratkaista. Yksilön ja valtion tasojen käyttökelpoisuuteen erilaisia tilanteita selitettäessä otetaan tämän tutkimuksen pohjalta kantaa luvussa 6.3.1.

Gudykunst (1990: 26) pitää teoriaansa diplomaattiviestintään sovellettavana, koska diplomaatit ovat yksilöitä, jotka edustavat valtioitaan kanssakäymisessä muiden valtioiden edustajien kanssa. Siten kaikki diplomaattinen kanssakäyminen sisältää molempia sekä ryhmienvälisiä että interpersonaalisia prosesseja. Interpersonaalisuuden taso vaihtelee käytössä olevan kanavan ja

diplomaattienvälisen suhteen mukaan. Puheviestinnän tutkimuksissa sanalla ”interpersonaalinen” käsitetään yleensä kahden henkilön fyysistä läsnäoloa samassa viestintätilanteessa, kun tässä tapauksessa se näyttää kuvaavan myös sitä tasoa, jolla keskustelu ja henkilöidenvälinen suhde liikkuu sekä lähtökohtia, joilla henkilöstä saatua tietoa kognitiivisesti prosessoidaan.

Diplomatian yleisiä epävarmuustekijöitä Gudykunst (1990: 28) pohjustaa kollegoidensa tutkimuksilla. Hänen mukaansa Vertzbergerin (1982) esittämästä seitsemästä kansainvälisen politiikan ominaispiirteestä kuusi liittyvät läheisesti epävarmuuden rakenteeseen. Nämä piirteet ovat petoksen mahdollisuus, salailu, tyhjä informaatio, sisältöjen monitulkintaisuus ja ristiriitaisuus sekä informaatiolähteen monitulkintaisuus. Gudykunstin (1990: 28) mukaan Steinbruner (1974) puolestaan sanoo diplomatiassa vallitsevan rakenteellisen epävarmuuden. Samaa tukee Gudykunstin (1990: 28) mukaan myös Kissingerin (1979) näkemys siitä, että diplomaatit joutuvat usein operoimaan niin sanotusti ”pimeässä”, esimerkiksi vailla kaikkea mahdollista informaatiota, mikä tekee olosuhteista epävarmoja.

Gudykunstin (1990) teoria esittää useita tekijöitä, jotka vaikuttavat epävarmuuden kokemiseen diplomaattiviestinnässä. Ensimmäinen tekijä on henkilön etnolingvistinen identiteetti. Mitä vahvempi henkilön identiteetti on, sitä varmemmin tämä kykenee toimimaan kulttuurienvälisessä viestintätilanteessa. Tutkimuksessa (Gudykunstin, 1990: 29 mukaan Lambert, Mermigis ja Taylor, 1986) on todistettu, että ne, jotka identifioituvat vahvasti omaan ryhmäänsä, tässä tapauksessa kansallisuuteensa, ovat suvaitsevampia ulkoryhmissä kuin ne, jotka identifioituvat heikommin. Esimerkiksi isänmaallisten presidenttien on todettu

olevan ulkomailla rohkeampia ja saavan sopimuksia aikaan paremmin kuin vähemmän isänmaallisten presidenttien.

Diplomaattien ja maiden johtajien etnolingvistinen identiteetti vaikuttaa myös heidän asenteisiinsa ja stereotypioihinsa muita edustajia kohtaan sekä heidän kykyynsä kommunikoida muiden maiden edustajien kanssa näiden äidinkielellä. Negatiivinen suhtautuminen ja kykenemättömyys puhua tai ymmärtää keskustelukumppanin kieltä heikentävät itsevarmuutta ja vähentävät tietoutta toisesta ryhmästä. (Gudykunst, 1990: 29.)

Gudykunstin (1990: 29) mukaan yhteydet vieraan kielen osaamisen ja toisen ryhmän tuntemisen sekä koetun varmuuden välillä on usein kielletty diplomatiassa. Monet diplomaatit eivät puhu sen maan kieltä, johon ovat lähetettyinä, vaan he luottavat tulkkeihin. Kielen kääntäminen tarjoaa kuitenkin vain semanttisen tarkoituksen, mutta ei pragmaattista, joka olisi diplomatiassa etusijalla.

Informaation prosessoinnin tehokkuus on myös eräs merkittävä tekijä epävarmuuden vähentämisessä. Konfliktitilanteen synnyttämä korkea stressi häiritsee informaation prosessointia ja johtaa liian yksiviivaiseen ajatteluun. Informaationkäsittelyn yksinkertaistuminen taas vähentää muiden käytöksestä tehtyjen arvioiden tarkkuutta ja oikeellisuutta. Esimerkiksi Stephan ja Stephan (1985: 157) ovat havainneet, että kun jännite sosiaalisten ryhmien välillä kohoaa, alkavat niiden jäsenet vältellä toisiaan, seurata tarkemmin normeja ja olla tavallista kohteliaampia toisilleen. He saattavat myös prosessoida informaatiota yksinkertaisemmin kuin normaalisti, arvioida ulkoryhmää tavallista tarkemmin sekä ylireagoida väärinkäsitystilanteissa.

Gudykunstin rakentama teoria tuntuu viitteitä ja lähteitä katsoessa perustuvan hyvin pitkälti olettamukseen diplomaatin todellisen työn sisällöstä ja siitä, millaisissa tilanteissa viestintä tapahtuu. Ne tutkimukset, joihin johtopäätökset pohjautuvat, eivät näyttäisi esittävän konkreettista materiaalia diplomaattienparissa tehdyistä tutkimuksista, heidän työstään ja sen eri tilanteisiin liittyvästä viestinnästä, vaan tulkintoja tehdään yleisten kulttuurienvälisestä viestinnästä tehtyjen tutkimusten perusteella.

Osa teorian pohjaksi esitetyistä monista viestinnän- ja psykologianalan teorioista tai malleista on tutkijoiden keskuudessa kiistanalaisia, minkä Gudykunst kyllä tuokin esille. Valtava määrä erilaisia teorioita ja malleja tekee teoriasta myös hieman sekavan ja ytimettömän. Vaikka kulttuurienvälisen viestinnän lähtökohdat ja monet Gudykunstin teoriaansa liittämät osat sopivat diplomaattiviestintään, näyttäisi siihen liittyvän siihen monia sellaisia omaleimaisia tekijöitä, jotka olisi ehkä syytä ottaa huomioon teorioita rakennettaessa.

### **3.2.2 Kasvojen säilyttämisen teoria**

Ting-Toomey ja Cole (1990) ovat havainneet pyrkimykset kasvojen säilyttämiseen ja suojelemiseen diplomaattisissa neuvotteluissa keskeiseksi. Ting-Toomeyn ja Colen (1990: 79; ks. myös Ting-Toomey, 1988: 213) esittämä teoria kasvojen säilyttämisestä kulttuurirajat ylittävissä neuvottelussa (face-negotiation theory) ottaa huomioon eri kulttuurien neuvottelutyylien samankaltaisuudet ja erilaisuudet ”individualistinen–kollektivistinen” -dimensiolla. Sen mukaan individualistisista kulttuureista tulevat henkilöt pyrkivät ensisijaisesti omien kasvojensa ylläpitämiseen, kun taas kollektivistisissä kulttuureissa pyritään yhteiseen kasvojen ylläpitämiseen.

Teoria on tarkoitettu sovellettavaksi erityisesti neuvotteluihin konfliktitilanteissa, joissa kasvojen säilyttäminen voi olla niin keskeistä, että käsiteltävät asiat joutuvat sivuun ja sopimukseen pääseminen hidastuu (Brown, 1977: 275). Neuvottelussa näkyy aina päällimmäisenä keskustelun alla oleva aihe, mutta tilanteen kulkuun ovat vaikuttamassa monet piiloon jäävät asiat, kuten kansallinen maine, status, ylpeys, kunnia, voima ja itsekunnioitus eli kasvojen säilyttäminen. Nämä tekijät tuovat neuvottelupöytään vahvemman sosiopoliittisen vaikutuksen kuin varsinaiset käsiteltävänä olevat asiat. (Ting-Toomey ja Cole, 1990: 78.)

Tiivistettynä teoria olettaa, että 1) kaikkien kulttuurien edustajat pyrkivät kasvojen säilyttämiseen kaikissa viestintätilanteissa, 2) kasvojen konsepti on ongelmallinen erityisesti epävarmuutta aiheuttavissa tilanteissa, 3) konflikti epävarmuutta aiheuttavana tilanteena vaatii kasvojen suhteen erityisen aktiivista työskentelyä molemmilta osapuolilta, 4) konfliktin osapuolet osallistuvat kasvojen hallintaan kahdella tavalla: yksilölliseen tai molemminpuoliseen kasvoista huolehtimiseen sekä negatiiviseen tai positiiviseen kasvojen ylläpitoon ja 5) kulttuurisen vaihtelun dimensioista kollektivismi–individualismi vaikuttaa osanottajien valintoihin argumentointityylien suhteen.

Teoriaan kuuluvat käsitteet ovat *kasvojen ylläpito* (face-maintenance), *kasvojen säilyttäminen* (face-saving), *kasvojen pelastaminen* (face restoration) sekä *kasvojen kunnioittaminen* (face-honouring). Kolme ensimmäistä käsitettä ovat Brownin (1977) lanseeraamia. Ting-Toomey ja Cole (1990: 81) ovat lisänneet neljännen käsitteen, kasvojen kunnioittamisen, koska heidän mukaansa Brownin malli, vaikka se sinänsä tuokin monia hedelmällisiä näkökulmia diplomaattisen neuvottelun prosessiin,

painottuu enemmän neuvottelun negatiivisiin tai puolustaviin puoliin.

*Kasvojen ylläpito* liittyy haluun näyttää kykenevältä ja voimakkaalta tai vastaavasti pyrkimykseen välttää näyttämästä kykenemättömältä, heikolta tai tietämättömältä. Ylläpito voimistuu kasvoja uhkaavissa tilanteissa ja aiheuttaa yleensä yrityksiä kasvojen säilyttämiseen tai pelastamiseen. *Kasvojen säilyttäminen* on ennaltaehkäisevää ja tulevaisuuteen suuntautunutta. Se sisältää mahdollisten esille tulossa olevien tietojen piilottamiseen, pehmentämiseen ja estämiseen pyrkiviä tekoja sekä sellaisten tapahtumien kontrolloimista, joiden odotetaan ilmiantavan omaa heikkoutta tai haavoittuvuutta. *Kasvojen pelastaminen* tarkoittaa menetettyjen tai vahingoittuneiden kasvojen korjaamista, ja se tapahtuu jälkikäteen vastareaktiona tapahtuneelle. (Brown, 1977: 276–283.)

*Kasvojen kunnioittamisella* tarkoitetaan huolehtimista kaikkien neuvottelupöydän ympärillä olevien kasvojen ylläpitämisestä, kun taas esimerkiksi kasvojen säilyttäminen on enemmän individualistista. Koska poliittinen neuvottelu sisältää monia väittelytaktiikoita, voivat myös puolustustaktikat kasvojen suhteen vaihdella saman neuvottelun aikana äärimmäisen yksilöllisestä äärimmäisen kollektiiviseen. (Ting-Toomey ja Cole, 1990: 81.)

Tarkasteltaessa diplomatiaa sen jokapäiväisen toteuttamisen tasolla voi huomata, miten erityislaatuinen merkitys kasvojen säilyttämisellä on. Diplomaattien tapauksessa kasvojen ylläpito ja säilyttäminen sisältävät kokonaisen valtion arvovallan, jonka keskeisenä osana on sen uskottavuus. Uskottavuus taas on elintärkeä lähtökohta kansainvälisessä toiminnassa. Apusen



(1999: 37) mukaan diplomatia on arvovaltapolitiikan tärkein väline kansainvälisissä suhteissa ja diplomaatti on symboli, joka ”edustaa kotimaansa ylintä valtaa.” Täten diplomaatin saama kohtelu on suoraan verrannollista tämän kotimaata kohtaan tunnettuun arvostukseen.

Vaikka tätä ei missään tilanteessa ilmaista ääneen, kuten Ting-Toomeykin on todennut, vaikuttaa arvovallan ja kasvojen säilyttäminen piilossa diplomaattisen kanssakäymisen taustalla. Protokolla, toisin sanoen tarkat sisääntulojärjestykset, istumajärjestykset, puhutteluhierarkiat, pukukoodit ynnä monet muut säännöt ovat olemassa, jotta näennäinen tasavertaisuus (ks. Väyrynen, 1988: 19) toteutuisi ja kaikki voisivat pitää yllä loukkaamattomuuttaan.

## **4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN**

### **4.1 Tutkimuskohde, tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet**

Tutkimuksen kohteena on diplomaattitehtävissä toimivien suomalaisten ja heidän kohtaamiensa ulkomaalaisten diplomaattien sekä asemamaan edustajien välinen viestintä. Asemamaalla tarkoitetaan sitä maata, johon suomalaisdiplomaatti on lähetetty.

Tutkimuksesta ovat poisrajattuna diplomaattien toimittamat erilaiset konsulitehtävät ja palvelut Suomen kansalaisille, erilaisille järjestöille ja yrityksille sekä julkisuusdiplomatia ja median kautta näkyvä diplomatia. Aineistosta haettava materiaali koskee valtioi-

denvälisiä suhteita ja diplomaattien kasvokkaisviestintään liittyviä seikkoja.

Asetetut päätutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia ovat diplomaattien rauhan aikana työssään kohtaamat kasvokkaisviestintätilanteet muiden diplomaattien sekä asemaan edustajien kanssa?
2. Millaisia kasvokkaisviestintään vaikuttavia tekijöitä diplomaatin työssä ja tämän kohtaamisissa tilanteissa ilmenee?

Lisäksi päätutkimuskysymyksiä tarkentaen tarkastellaan seuraavia seikkoja:

- Voidaanko viestinnässä havaita eroja eri kulttuurien parissa toimiessa? Tai toisaalta, näyttäisikö viestintään liittyvän sellaisia piirteitä, jotka ylittävät kulttuuriset rajat?
- Voidaanko viestinnässä havaita epävarmuutta tai sen vähentämiseen pyrkiviä tekoja tai kasvojen säilyttämiseen liittyviä tekijöitä?

Tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa diplomaattien kasvokkaisviestinnälle tunnusomaisia piirteitä. Tuloksia on myös tarkoitus tulkita sopiviksi katsottujen puheviestinnän teorioiden kautta.

Tutkimuksessa käytettäviä pääkäsitteitä ovat diplomatiaviestintä, diplomaattiviesticntä, interpersonaalinen diplomaattiviesticntä ja diplomaattinen kanssakäyminen. Diplomatiaviestintä tarkoittaa kaikkia diplomatiassa käytettäviä viesticntätapoja ja -kanavia: suullisia, mediankautta välitettyjä, kirjallisia ja sanattomia.

Diplomaattiviestinnällä taas tarkoitetaan diplomaattihenkilöltä toiselle diplomaattihenkilölle suunnattua ja tapahtuvaa viestintää minkä tahansa kanavan kautta. Interpersonaalisella diplomaattiviestinnällä tarkoitetaan kasvokkain tapahtuvaa viestintää.

Selvyyden vuoksi edellä luetellut käsitteet erotetaan käsitteestä diplomaattinen viestintä, joka voidaan ymmärtää tietynlaisena viestintätyylinä missä tahansa ympäristössä tai tilanteessa, jossa viestintä on diplomaattista eli sovittavaa, harkitsevaa ja muuta, mitä käsitteellä ymmärretään myös muussa kuin valtioidenvälisen kanssakäymisen yhteydessä. Tällöin ei siis välttämättä ole kysymys ainoastaan diplomaattihenkilöiden välisestä kanssakäymisestä.

Lisäksi käytetään käsitettä diplomaattinen kanssakäyminen, joka eroaa käsitteestä diplomaattinen viestintä siten, että siinä kun diplomaattinen viestintä voidaan käsittää muidenkin kuin diplomaattien väliseksi viestintätyyliksi, käsitetään diplomaattisella kanssakäymisellä vain valtioiden tai organisaatioiden välillä tapahtuvaa diplomaattista toimintaa. Käsitettä ei yleensä käytetä arkipäivän tilanteen yhteydessä, vaikka siinä käytetty viestintätyyli voitaisiinkin katsoa diplomaattiseksi.

Käsitteet eroavat englanninkielisistä vastineistaan siten, että englannissa käytössä on ainoastaan käsite 'diplomatic communication', jonka suoran suomennoksen todettiin edellä tarkoittavan muutakin kuin diplomaattien välistä viestintää. Englanninkieliset tutkijat eivät käytä käsitteitä 'diplomat communication', joka olisi suora käännös käsitteelle diplomaattiviestintä tai 'diplomacy communication', joka olisi suora käännös

käsitteelle diplomatiaviestintä. Näitä käsitteitä englanninkieli tuskin tunteeakaan.

Diplomatia ja erityisesti diplomaattien kasvokkaisviestintä on vain yksi lohko valtioiden välisessä viestinnässä. Diplomaattien lisäksi valtioidenväliseen viestintään ottavat osaa monet muutkin kuin ulkoministeriöön kuuluvat henkilöt ja myös hallituksen ulkopuoliset toimijat, kuten erilaiset yritykset, organisaatiot ja kansalaisjärjestöt. (Barston, 1997: 5.)

Valtioidenvälinen kanssakäyminen jaetaan kansainvälisessä politiikassa kahdenvälisiin ja monenvälisiin suhteisiin (multilateral ja bilateral relations). Monenvälinen kanssakäyminen tapahtuu yleensä erilaisten neuvottelujen, kokousten ja konferenssien muodossa. Valtioiden monenvälisessä kohtaamisessa diplomaatit ottavat myös mahdollisten muiden virkahenkilöiden kanssa osaa esimerkiksi erilaisten järjestöjen ja liittojen kokouksiin. Suomella, kuten muillakin jäsenmailla, on pysyvä diplomaattiedustusto hoitamassa tällaisia monenvälisiä suhteita esimerkiksi Yhdistyneissä kansakunnissa ja Euroopan Unionissa.

Monenvälisiin neuvotteluihin saattavat osallistua pelkästään valtioiden päämiehet tai pääministerit, jolloin diplomaatit pysyvät taka-alalla valmistelemassa puheita ja sopimuksia. Kahdenvälisiä suhteita hoidetaan monin eri tavoin, kuten valtiovierailuilla, kulttuurivaihoilla, kahdenvälisillä neuvotteluilla, epävirallisemmilla keskusteluilla, erityyppisillä kirjallisilla sanomilla ja puhelimitse.

Muistelmista poimitut havainnot liittyvät sekä monenvälisten että kahdenvälisten asioiden hoitamiseen, kunhan niissä on kyse Suomen etujen ajamisesta. Jotkut kirjoittajista ovat toimineet

esimerkiksi Yhdistyneitten Kansakuntien pääsihteerin avustajana tai muissa kansainvälisissä tehtävissä, jolloin he eivät suoraanaisesti ole hoitaneet Suomen asioita ja olleet vastuussa Suomen hallitukselle. Näiden tehtävien osalta tehdyt havainnot eivät ole mukana analyysissä.

## **4.2 Aineisto**

Aineistona tutkimuksessa ovat suomalaisten diplomaattien kirjoittamat muistelmateokset. Ulkoasiainministeriön tietopalveluun (Ulkoasiainministeriön tietopalvelu: [UM@formin.fi](mailto:UM@formin.fi)) tehdyn tiedustelun perusteella Suomen itsenäisyyden ajalla suomalaisten diplomaattien kirjoittamia muistelmia tai elämäkertoja on viitisenkymmentä kappaletta, josta jo poislaskettuna ovat diplomaattien puolisoitten kirjoittamat muistelmat. Muistelmien määrää on lisäksi rajattu muutamien kriteereihin.

Ensinnäkin aineistoksi ovat valikoituneet ne kirjat, joissa käsitellään tapahtumia 1950-luvulta lähtien 1990-luvun alkuun saakka, minne muistelmat ajallisesti pisimmällään ulottuvat. Tämä rajaa pois puolet teoksista. Rajaus tähän rauhan aikaan Suomen historiassa on tehty siksi, että diplomatian ensisijaiseksi tehtäväksi määritellään ainakin Suomen osalta pyrkimys konfliktien ennaltaehkäisemiseen (ks. Ulkoasiainministeriö, 2001a: 43). Ennen aseellisia konflikteja rauhanomaista ratkaisua saatetaan hakea diplomatian keinoin hyvinkin kiivaasti, mutta tällaiset erikoistilanteet ovat oma tutkimuksen aiheensa ja siksi rajattu tästä tutkimuksesta pois. Lisäksi keskenään sotatilassa olevat valtiot usein katkaisevat diplomaattiset suhteensa tai jos näin ei käy,

poikkeaa diplomatia rauhanajan diplomatiasta. Tarkasteltavaksi valittu ajanjakso on aineistoa laajimmin rajaava tekijä.

Toisena perusteluna teoksen poispudottamiselle on ollut se, että joku muu kuin itse diplomaatti on kirjoittanut muistelmat. Näin on toimittu siksi, että asiat olisivat suoraan ensimmäisen persoonan kertomia ilman välikäsien vaikutusta kirjoitustyyliin tai sana-valintoihin.

Muistelmien joukossa on myös sellaisia teoksia, jotka eivät anna tutkimuskysymysten kannalta tarkoituksenmukaista informaatiota eli ne eivät käsittele suoranaisesti diplomaatin henkilökohtaisia kokemuksia ja työn toteuttamista käytännön tasolla, vaan esimerkiksi yleisiä historian tapahtumia kirjoittajan näkökulmasta tai asemamaan matkailumahdollisuuksia ja kulttuuria. Näitä ei luonnollisesti ole myöskään voitu käyttää aineistona.

Aineistoksi on päätynyt 13 muistelmateosta. Kolmelta kirjoittajalta joukossa on kaksi teosta, joten tarkastelun alla ovat kymmenen diplomaatin muistelmat. Aineistoon on otettu mukaan kaksi teosta useammalta kirjoittajalta, koska ne käsittelevät valittua ajanjaksoa ja tarjoavat tarkoitukseen sopivaa informaatiota. Osa muistakin kirjoittajista on julkaissut useampia teoksia ja muistelmia, mutta ne ovat rajautuneet jollakin edellä esitellyllä kriteerillä pois aineistosta.

Kaikki aineistoksi valittujen teosten kirjoittajat ovat miehiä, mikä johtuu siitä, että valittuna ajanjaksona, varsinkin sen alkupäässä, naisdiplomaatit olivat marginaalinen vähemmistö. Heidän kirjoittamiaan muistelmia ei tästä syystä ole olemassa montaa kappaletta ja olemassa olevat teokset rajautuivat pois tästä aineistosta. Sitä, olisivatko tämän tutkimuksen tulokset erilaisia,

jos otoksessa olisi myös naisten kirjoittamaa materiaalia, on vaikea arvioida.

Kaikki muistelmat eivät ala 1950-luvulta eivätkä kaikki ulotu 1990-luvulle saakka. Suurimmassa osassa käsitellään 1960-, 1970- ja 1980-lukua. Kaikista kymmenestä kirjoittajasta seitsemän aloittaa käsittelyn 1950-luvulta ja yhdeksän käsittelee 1960-lukua samoin kuin 1970-lukua. Kahdeksan kymmenestä käsittelee 1980-lukua ja neljä yltää 1990-luvulle. Neljää teosta lukuun ottamatta muistelmat on kirjoitettu 1990- tai 2000-luvulla, ja kirjoittajat ovat ottaneet vanhimpiin tapahtumiin etäisyyttä nelisenkymmentä vuotta.

Useiden vuosikymmenten viive muistelmien kirjoittamisessa saattaa vaikuttaa kirjoittajien tulkintoihin eri tilanteista. Esimerkiksi jotkut tapahtumat voidaan tulkita nykynäkemyksen ja kokemusten valossa, vaikka ne tekstissä esitettäisiin tulkitun sen hetkisten tietojen pohjalta. Lisäksi joitain vaikeuksia on saatettu vähätellä, asioita muistaa väärin tai jotakin on saattanut painua kokonaan unohduksiin (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara, 2003: 205). Tämä pyritään ottamaan huomioon tulosten tarkastelussa.

Diplomaattien kertomuksista voi kokonaisuudessaan havaita tietynlaisen suomalaisdiplomaattien verkoston, johon kuuluvat henkilöt tiesivät tai tunsivat toisensa tietyinä ajanjaksona. Diplomaatit mainitsevat usein muita otoksessa olevia kirjoittajia omissa kirjoissaan. Samoista tilanteita, kuten noottikriisistä tai tietyistä käynnissä olleista neuvotteluista saa kattavan käsityksen, kun kirjoittajat ovat olleet eri puolilla maailmaa erilaisissa tehtävissä seuraamassa tapahtumia tai niihin itse jollakin tapaa osallistumassa.

Aineiston koossa ja havaintojen määrässä ei periaatteessa ole käytetty kylläntymisen menetelmää, vaikka se monilta osin kylläntymisen merkkejä on osoittanutkin, vaan mukana on tietty joukko teoksia, joiden olemassa oleva määrä on rajaukset huomioon ottaen kokonaisuudessaan tutkimuksen aineistona.

Poimittujen havaintojen määrä luonnollisesti vaihtelee teoksesta toiseen. Kustakin kirjasta on otettu analysoitavaksi tutkimuskysymysten kannalta relevantti materiaali, jota joku teos on tarjonnut toista enemmän. Tarkasti saman määrän poimiminen jokaisesta teoksesta vääristäisi tuloksia eikä ylipäätään olisi tämänkaltaiselle kvalitatiiviselle tutkimusotteelle ominaista. Samanlainen tilanne voi olla myös haastattelu- tai lomakeaineistossa, jossa yksi haastateltava kertoo enemmän kuin toinen ja annettujen vastausten tarkkuus saattaa vaihdella.

### **4.3 Tutkimusmenetelmä**

Menetelmänä tutkimuksessa käytetään strukturoimattoman aineiston sisällönanalyysiä, jonka avulla aineistona olevista muistelmateoksista poimittua materiaalia analysoidaan ja tulkitaan. Koska muistelmataineiston käyttö on viestinnätutkimuksessa harvinaisempaa kuin muulla tavoin hankitun aineiston käyttäminen, antaa tämä tutkimus myös mahdollisuuden arvioida muistelmataineiston soveltuvuutta viestinnän tutkimiseen.

Menetelmä valikoitui osittain puhtaasta mielenkiinnosta soveltuvuutensa suhteen sekä myös halusta käyttää jotakin muuta menetelmää kuin esimerkiksi usein aineistonkeruumenetelmänä käytettyä haastattelua. Menetelmän lopullinen valinta varmistui



kuitenkin vasta sitten, kun aineistoon tutustumisen jälkeen oli selvillä, että muistelmista on mahdollista saada vastauksia tutkimuskysymyksiin.

Sisällönanalyysin havaitseminen parhaaksi analyysimenetelmäksi tapahtui aineistoon ja metodikirjallisuuteen tutustumisen pohjalta. Tuomen ja Sarajärven (2002: 105) mukaan sisällönanalyysin avulla voidaan hyvin analysoida myös strukturoimatonta aineistoa. Tutkittavaa ilmiötä pyritään tämän analyysimenetelmän avulla kuvaamaan tiivistetysti yleisessä muodossa.

Laadullisen aineiston analyysiä voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti ja teorialähtöisesti (Tuomi ja Sarajärvi, 2002: 110). Aineistolähtöisestä analyysistä voidaan käyttää myös nimitystä induktiivinen ja teorialähtöisestä deduktiivinen. Tuomen ja Sarajärven (2002: 116) mukaan ”aineistolähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta, kun teoriaohjaavassa ne tuodaan esiin valmiina, ilmiöstä jo tiedettynä.” Teorialähtöinen luokittelu tehdään kokonaisuudessaan aikaisemman viitekehyksen, kuten teorian tai käsitejärjestelmän puitteissa.

Tässä tutkimuksessa aineiston analyysiä voidaan pitää suurimmilta osin aineistolähtöisenä. Aineistoa lähdettiin käymään läpi mahdollisimman avarin mielin, jotta erilaiset diplomaattien kasvokkaisviestintään liittyvät tapaukset ja ilmiöt tulisivat tutkimuksessa esille. Vaikka luvussa 3.2 esitellyt epävarmuuden vähentämisen teoria ja kasvojen säilyttämisen teoria ohjasivatkin hakemaan aineistosta niihin liittyvää ainesta tarkentavien tutkimuskysymysten muodossa, eivät ne ole antaneet minkäänlaisia klustereita analyysin toteuttamiseen. Tämän puolesta puhuu esimerkiksi se, että aineistosta oli mahdollista löytää

monipuolisesti diplomaattiviestintää kuvaavaa materiaalia. Osa tutkimuksen pääkäsitteistä on aineiston kautta tätä tutkimusta varten luotuja ja osa olemassa olevista puheviestinnän teorioista nousevia. Tämä tekee analyysin myös osittain teoriaohjaavaksi.

Metodinvalinnan ohjaajana tässä tutkimuksessa voidaan pitää metodologista eklektisimiä, jossa Tuomen ja Sarajärven (2002: 62) mukaan tutkimuskohdetta lähestytään käytännöllisesti sen tiedon kannalta, jota tutkimusongelman konkreettiseen ratkaisemiseen tarvitaan. Metodien perustana olevien todellisuuskäsitysten pohtiminen ei ole tässä lähestymistavassa tärkeintä, vaan se että metodin avulla on mahdollista ratkaista tutkittavaksi asetettu ongelma. Erot tutkimuksellisten lähestymistapojen välillä ovat siten tästä näkökulmasta katsoen teknisiä eivätkä maailmankatsomukseen liittyviä. Päällimmäisenä tarkoituksena tässä tutkimuksessa on ilmiön, diplomaattien kasvokkaienviestinnän ja siihen liittyvien tekijöiden, kuvaaminen ja ymmärtäminen. Tutkimuksessa ei pyritä, kuten Tuomen ja Sarajärven (2002: 87) mukaan ei laadullisessa tutkimuksessa yleensääkään, tilastollisiin yleistyksiin.

Valittuihin tutkimuskysymyksiin olisi varmasti mahdollista saada vastauksia myös muilla kvalitatiivisilla tai kvantitatiivisilla menetelmillä, kuten haastattelulla, kyselylomakkeella tai observoinnilla. Osa vastauksista voisi olla tietyiltä osin tarkempiakin kuin mitä muistelmista hakien on mahdollista saada. Toisaalta etukäteen valmistellut kysymykset voisivat rajata vastauksia siten, ettei kokonaisuutena olisi mahdollista saada samoja asioita esiin kuin muistelmia analysoimalla. Oletettavaa on, että käytössä oleva menetelmä antaa vastauksia hieman erilaisesta näkökulmasta kuin muut menetelmät.

#### 4.4 Analyysin toteutus

Aineiston analysointi on toteutettu sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysin tekemiseen ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa, ja metodioppaat pystyvätkin tarjoamaan lähinnä vain suuntaa-antavia neuvoja sen toteuttamiseen. Kustakin aineistosta riippuen analyysin vaiheet kulkevat eteenpäin ja kietoutuvat toisiinsa eri tavoin.

Tässä analyysissä on lähdetty liikkeelle Alasuutarin (1999: 39) ohjeesta, jonka mukaan laadullinen analyysi koostuu kaksivaiheisesti havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Havaintojen pelkistämisen vaiheessa aineistosta haetaan tutkimuskysymysten kannalta olennaisinta, vaikka aineisto antaisikin mahdollisuuden useiden näkökulmien tarkastelemiseen. Lopullista havaintomäärää karsitaan havaintoja yhdistämällä, jolloin erillisiä raakahavaintoja yhdistellään yhdeksi tai harvemmaksi havaintojoukoksi.

Analyysin vaiheet olivat osittain päällekkäisiä ja limittäisiä, ja sen aikana tapahtui myös jo tulkintojen tekemistä ja kirjaamista sekä tehtyjen tulkintojen vahvistamista tai kumoamista lisämateriaalia haettaessa. Tämän tutkimuksen osalta tekstien analysointiprosessi voidaan havainnollistaa kaavion 1 avulla.

Kun ensimmäisen läpiseläilevän lukukerran ja toisen, työnkuvaa ja viestintää koskevia lainauksia hakevan lukukierroksen jälkeen hahmottui se, mitä aineistosta on todellisuudessa mahdollista saada irti, alkoi vielä yksi, tarkistava lukukierros, jolla katsottiin, ettei aineistosta ole jäänyt huomaamatta mitään analyysin kannalta arvokasta aiemmilla lukukerroilla. Lukukierrosten aikana

tiettyjä teemoja alkoi olla mahdollista nostaa tekstimassan seasta. Aineiston läpikäymisen jälkeen ylöspöimitut siteeraukset sijoiteltiin eri teemojen alle.

- Aineistoon tutustuminen selailevalla lukuotteella, alustavia havaintoja aineiston annista tutkimuskysymyksiin nähden
  - Aineiston ensimmäinen läpikäyminen: diplomaattien viestintään, viestintäsuhteisiin ja heidän työnkuvaansa liittyvän aineksen hakeminen sekä havainnon aiheen ja sivunumeron muistiin kirjaaminen
  - Teemojen ja alateemojen osittaista hahmottumista
  - Aineiston toinen läpikäyminen
  - Uusien havaintojen tekeminen, havainnon aiheen ja sivunumeron muistiin kirjaaminen
  - Havaintojen ylöskirjaaminen koneelle, koko havainnon sanatarkka muistiin kopiointi
  - Teemojen ja alateemojen tarkentuminen
  - Havaintojen yhdistely ja järjestäminen teemojen ja alateemojen alle
  - Havaintojen tulkinta
  - Tulokset

KAAVIO 1. Tutkimusaineiston analysointiprosessi.

Teemat hahmottuivat osittain jo lukemisen edistyessä ja tarkentuivat lopuksi pää- ja alateemoiksi havaintoja järjesteltäessä. Pääteemat ovat *työn kuvaus* ja *viestintä*.

Pääteema *työn kuvaus* sisältää kolme alateemaa, jotka ovat 1) valtioiden suhteet, 2) diplomatian tavoite tai tarkoitus sekä 3) työn sisältö ja tehtävien toteuttaminen. Toinen pääteema, *viestintä*,

sisältää seitsemän alateemaa, jotka ovat 1) muodollinen ja epämuodollinen konteksti, 2) henkilösuhteiden merkitys työn hoitamisessa, 3) epävarmuuden ilmaiseminen, 4) valta ja valtasuhde, 5) nonverbaalinen viestintä ja piiloviestit, 6) vieraiden kulttuurien ja kielten vaikutukset sekä 7) diplomaatilta vaadittavia taitoja ja ominaisuuksia.

*Työn kuvaus* -pääteeman alle sijoitetut havainnot toimivat tutkimuksen taustatietona ja tukena. Pääteeman *viestintä* alta löytyvät varsinaisina tuloksina esitettävät teemat, jotka esitellään seuraavassa luvussa.

## **5. TULOKSET**

### **5.1 Muodollinen ja epämuodollinen konteksti**

Ensimmäinen diplomaattiviestinnän piirteistä tehty havainto on tilanteiden muodollisuuden vaikutus diplomaattien tapaan ja mahdollisuuksiin viestiä. Koska kaikki viestintätilanteet tapahtuvat jollakin muodollisuuden tasolla, liittyy tämä tekijä kaikkiin diplomaattiviestintätilanteisiin.

Karkeasti jakaen hyvin muodollisissa ja protokollan ohjaamissa tilanteissa ei kaikkia aiheita ole sopiva ottaa keskustelussa esille ja sanavalinnat on tehtävä hyvin tarkkaan, jotta virhetulkinnat sanoman tarkoituksesta olisivat mahdollisimmat minimoidut. Epämuodollisemmissa tilanteissa taas keskustelu on vapaampaa, ja niissä yleensä pohjustetaan ja suunnitellaan toimintaa muodollisempia tilanteita varten tai solmitaan läheisempiä tuttavuussuhteita ja ylläpidetään niitä.

Tilanteiden muodollisuudessa on erotettavissa kolme pääluokkaa: viestintätilanteen muodollisuus, epämuodollisuus ja henkilökohtaisuus (ks. TAULUKKO 1). Pääluokkia kutsutaan muodolliseksi kontekstiksi, epämuodolliseksi kontekstiksi ja henkilökohtaiseksi kontekstiksi. Konteksti-käsitettä käytetään siksi, että kunkin muodollisuuden asteen tapahtumat sijoittuvat toisistaan poikkeaviin olosuhteisiin tai ympäristöihin, joita tämä käsite kuvaa parhaiten. Muodollista kontekstia kutsutaan myös näyttämöksi ja epämuodollista kulisseiksi. Nimitysten perusteluihin palataan myöhemmin tässä luvussa.

Kontekstit näyttävät määrävän vahvasti diplomaattien viestintään vaikuttavia tekijöitä eri tilanteissa. Muodollinen konteksti pitää sisällään erilaisia neuvotteluja ja protokollan ohjaamia virallisia tilanteita. Epämuodollisen ja henkilökohtaisen kontekstin erona on se, että epämuodollinen näyttää liittyvän enemmän päivänpolttavaan aiheeseen, neuvotteluun muodollisemman tilaisuuden kulisseissa, sellaista ennen tai sen jälkeen tai valtiotason suhteen ylläpitämiseen, kun henkilökohtainen konteksti taas liittyy nimensä mukaisesti läheisempien henkilösuhteiden solmimiseen tai ylläpitämiseen. Henkilökohtaisen kontekstin kanssakäyminen tapahtuu diplomaatin vapaa-ajalla ja on vapaaehtoista. Epämuodollinen kanssakäyminen katsotaan työajaksi ja enemmän varsinaisiin työtehtäviin liittyväksi kuin henkilökohtainen.

Nämä luokat näyttävät pätevän diplomaattien viestintään oli toisena osapuolena sitten minkä tahansa kulttuurin edustaja, koska samankaltaista viestintäkäytöstä on havaittavissa muodollisessa ja epämuodollisessa kontekstissa huolimatta siitä, minkä maan edustajan kanssa ollaan kanssakäymisessä.

Jaottelu liittyy myös toisena esitettävään diplomaattiviestinnän piirteeseen, joka on henkilökohtaisten suhteiden merkitys työn hoidossa. Diplomaattien arvostamat henkilökohtaisesti läheiset suhteet asemamaan ja sen diplomaattikunnan edustajiin saattaisi kertoa siitä, että epämuodollista tasoa pidetään ainakin yhtä tärkeänä valtioiden suhteiden eteenpäinviemisessä ja erilaisten tilanteiden ratkaisemisessa kuin muodollista. Esimerkiksi Korhonen (1999: 126) sanoo henkilökohtaisista suhteista valtiotsuhteiden hoidossa seuraavaa:

Jos mies saunoo rajusti, hiihtää hikipäin, kertoo lasin ääressä rasvaisia sukupuolijuttuja tai keskittyy vavan heittelyyn, ei esimies voi häneltä kovin yksityiskohtaisia ja asiapitoisia raportteja odottaa. Kuitenkin kaiketikin siinä oli rakennettu ja vaalittu tärkeitä henkilösuhteita, jotka aikanaan varmaan koituvat hyödyksi Suurelle Synnyinmaalle.

Ja Hyvärinen (2000: 230) näin:

Lazarakisilla oli Piraeuksessa, noin vajaan tunnin automatkan päässä Ateenan keskustasta talo tai huvila, joka oli erinomainen tapaamispaikka. Siellä vaihdettiin mielipiteitä molempia osapuolia kiinnostavista kysymyksistä. - - Tällä talolla oli kaksi omaa viiniä, joita päästiin nauttimaan kahdesta jättiläistynnyristä. Nämä järjestelyt olivat omiaan lähentämään Suomea ja Kreikkaa.

Samankaltaisia viittauksia läheisiin tuttavuussuhteisiin löytyy läpi koko aineiston. Henkilökohtaisessa kontekstissa solmitun suhteen voidaan nähdä vaikuttavan kanssakäymiseen epämuodollisessa ja muodollisessa kontekstissa siten, että viestintä niissä on helpompaa aloittaa, kun aiempi tuttavuus voi madaltaa muodollisuuden kynnystä ja helpottaa itse keskusteltavaan asiaan pääsyä.

Taulukossa 1 on eri tekijöiden, kuten aiheen, viestinnän lähtökohdan ja tapaamisen tarkoituksen kautta tarkasteltu kolmen kontekstin viestintään tuomia piirteitä. Muodollista kontekstia nimitetään myös näyttämöksi ja epämuodollista kulisseiksi, koska muistelmissa (esim. Korhonen, 1984: 49 ja 1999: 314 sekä Pastinen, 1996: 154) diplomaatit käyttävät usein eri toimintaympäristöistä ilmauksia näyttämö tai kansainvälinen näyttämö sekä kulissit. Kertomusten perusteella näyttämöllä voidaan tulkita tarkoitettavan muodollisempia tilanteita ja kulisseilla epämuodollisia. Pastiselta (1994: 239) otettu lainaus kuvaa muodollisen ja epämuodollisen toimintaympäristön jakoa työn hoidossa osuvasti:

Viralliset istunnot ja niissä pidetyt puheet ovat monenkeskisessä diplomatiassa vain osa näytelmää – eikä edes sen tärkein osa. Varsinainen neuvotteluprosessi: tunnustelut, ehdotukset, neuvottelut, konsultaatiot ja kaupanhieronta, tapahtuu toisaalla – epävirallisissa puitteissa. Kauniisti katettu pöytä, täydet lasit ja lautaset kuuluvat diplomatian klassiseen välineistöön; niillä saavutetaan tuloksia, jotka istuntosalien muodollisessa ilmapiirissä jäisivät saavuttamatta.

Erot kontekstien välillä voivat olla joskus häilyviä tai tilanteen kategorioiminen selkeästi yhteen kontekstiin voi olla vaikeaa. Tästä huolimatta jokainen näistä kolmesta kontekstista on selvästi havaittavissa aineistossa.



TAULUKKO 1.Viestintätilanteen muodollisuuden tasot diplomaattiviestinnässä.

MUODOLLI- SUUDEN TASO	Muodollinen/ näyttämö	Epämuodollinen/ kulissit	Henkilökoh- tainen
AIHE	Aihe poliittinen ja ennalta sovittu, poliittiseen tilanteeseen tai sopimukseen liittyvä	Aihe voi vaihdella poliittisesta henkilökohtaiseen; liittyy usein näyttämöllä tapahtuvaan tai valtioiden väliseen tilanteeseen, myös pelkästään valtioiden suhteiden ylläpitoa ilman suoraa kytköstä näyttämölle	Henkilökohtais- ten suhteiden solmiminen ja ylläpito, keskustelu myös poliittista: aiheet vaihtelevat, tapaaminen ei yleensä liity suoraan mihinkään meneillään olevaan valtioiden väliseen tilanteeseen
VIESTINNÄN LÄHTÖKOHTA	Ryhmienvälisen viestinnän taso keskeisin	Ryhmienvälisen viestinnän taso ja interpersonaalisen viestinnän taso vaihtelevat tilanteesta riippuen	Interpersonaali- nen taso keskeisin
TARKOITUS	Sopimusten lukkoon lyöminen, suuremmalle yleisölle näkyvä sopimusten tekeminen tai sopimuksen hylkääminen, valtiosuhteiden hoitaminen ja esitleminen	Sopimusten hiominen, suostuttelut, keskustelut, konsultaatiot; informaation hankkiminen, antaminen tai vaihtaminen, valtiosuhteiden hoitaminen	Vapaata omien mielipiteiden vaihtoa – ei yleensä liity sopimukseen, kanavien avaamista ja ylläpitoa tulevaa varten
JULKISUUS	Sovittu ja puhuttu näkyy tiedotusvälineiden kautta julkisuudessa	Ei yleensä näy julkisuudessa, voi olla myös erittäin salaista	Ei julkista
PROTOKOLLA	Kulkee yleensä protokollan mukaan	Ei virallista protokollaa, mutta käytöksessä voi olla siihen viitteitä	Ei protokollaa

Taulukon 1 ensimmäinen rivi liittyy keskusteltavana olevaan aiheeseen. Muodollisessa tilanteessa keskustelun aihe on poliittinen ja tilannetta varten ennalta sovittu. Epämuodollisessa tilanteessa taas aihe voi vaihdella, mutta usein se liittyy johonkin valtioidenvälillä sillä hetkellä olevaan tai tulevaan tilanteeseen. Epämuodolliseen kontekstiin kuuluvat myös sellaiset tapaamiset, jotka liittyvät valtioiden suhteiden yleiseen ylläpitämiseen, jolloin sillä ei välttämättä ole suoraa kytköstä mihinkään muodollisessa kontekstissa tapahtuvaan.

Henkilökohtaisella tasolla puheenaiheet vaihtelevat henkilökohtaisesta poliittiseen. Päällimmäisenä tarkoituksena on henkilökohtainen sosiaalinen suhde. Tässä kontekstissa tapaamiset eivät näyttäisi suoraan liittyvän valtioiden väliseen tilanteeseen, vaan korkeintaan suorien yhteyksien ylläpitämiseen tulevaisuuden varalle. Yhteyksien ylläpitäminen henkilökohtaisessa kontekstissa ei ole näytä yleensä olevan tapaamisen ensisijainen tarkoitus eikä luultavasti yleensääkään henkilöillä mielessään, vaikka tapaa misella olisikin merkitystä suuremman kontaktin aikaansaamisessa myös muodollisemmissa yhteyksissä.

Toinen rivi kuvaa Gudykunstin tekemän jaottelun (ks. luku 3.2.1) mukaisesti diplomaatin viestintään vaikuttavien ryhmienvälisen viestinnän ja interpersonaalisen tason mukanaoloa kussakin kontekstissa. Tasot liittyvät sekä käsiteltävään aiheeseen että henkilöiden tapaan toimia joko sosiaalisesta tai henkilökohtaisesta identiteetistään käsin. Interpersonaalisella tarkoitetaan tässä kohdassa henkilöiden toimimista henkilökohtaisesta identiteetistään käsin.

Muodollisessa kontekstissa valtion taso on hyvin keskeinen ja henkilökohtaiset aiheet tai tuntemukset pidetään näkymättömissä.

Epämuodollisessa kontekstissa mukana on usein myös interpersonaalista tasoa, mutta valtion taso on myös näkyvästi esillä. Henkilökohtaisessa kontekstissa interpersonaalinen taso on vahvimmin esillä. Diplomaatit kuitenkin muistuttavat kirjoituksissaan, ettei valtion etua sovi unohtaa myöskään ystävyys-suhteissa. On huomattava, että tässä yhteydessä interpersonaalisella tarkoitetaan viestinnän henkilökohtaisuuden tasoa sen lisäksi, että sillä yleensä viestinnän tutkimuksessa tarkoitetaan kahden henkilön läsnäoloa samassa viestintätilanteessa.

Kolmannella rivillä on esitettyä viestinnän tarkoituksia kullakin muodollisuuden tasolla, ja siinä nähdään esimerkiksi sopimusten tekoprosesseihin liittyvät vaiheet eri konteksteissa. Monet valtioita koskevat sopimukset allekirjoitetaan ja viimeistellään muodollisessa kontekstissa, ja niistä voidaan kertoa myös tiedotusvälineissä. Sopimusten hiominen ja valmistelu käydään kuitenkin epämuodollisemmissa olosuhteissa, suuren yleisön näkymättömissä. Henkilökohtaisella tasolla ei yleensä käsitellä sopimuksia tai niiden valmistelua. Muodollisessa kontekstissa ei myöskään enää lähdetä sopimaan täysin uusista asioista, vaan tilanteessa keskustellaan ja sovitaan pelkästään ennalta päätetyistä asioista.

Jos muodollisessa tilanteessa ilmenee jotakin uutta sovittavaa, käydään se yleensä läpi epämuodollisessa kontekstissa. Muodollisessakin kontekstissa voi tuki esiintyä vielä väittelyä ja erimielisyyksiä, jotka ratkaistaan paikan päällä, mikäli se näyttää mahdolliselta. Jos kiista pitkittyy, käytetään sovittelussa epämuodollisempaa kontekstia. Henkilökohtainen liittyy kahteen muuhun kontekstiin siten, että siellä avataan kanavia tehokkaampaa viestintää varten tulevia tilanteita silmälläpitäen. Muodollisessa kontekstissa tarkoituksena voi olla myös valtioiden suhteen

ylläpitäminen esimerkiksi valtiovierailun muodossa. Epämuodollisessa kontekstissa viestintä, esimerkiksi informaation hankkiminen, antaminen tai vaihtaminen, voi liittyä luonnollisesti muuhunkin kuin sopimuksen tavoittelemiseen. Myös epämuodollisessa kontekstissa pidetään yllä valtioidenvälisiä suhteita, mutta eri tyyllisesti kuin muodollisessa. Esimerkiksi valtiovierailun yhteydessä kanssakäymistä tapahtuu sekä muodollisessa että epämuodollisessa kontekstissa.

Rivin neljä sisältö koskee tilanteiden julkisuutta. Muodollinen tilanne on useimmiten julkinen tai siellä puhutut asiat voidaan esittää julkisuudessa. Epämuodollisen kontekstin kanssakäyminen voi olla joskus huippusalaistakin, eikä muukaan siellä käyty keskustelu ole yleensä tarkoitettu pääsemään julkisuuteen. Henkilökohtaisella kanssakäymisellä ei ole julkista luonnetta.

Rivi viisi liittyy protokollan läsnäoloon tilanteessa. Muodollisessa kontekstissa eli näyttämöllä protokolla on läsnä, mikä voi tarkoittaa esimerkiksi istumisjärjestystä, henkilöiden huoneeseen saapumisjärjestystä, tervehtimistä tai muuta senhetkiseen protokollaan liittyvää. Epämuodollisessa kontekstissa tai kulisissa ei yleensä käyttäydytä varsinaisen protokollan mukaan, mutta henkilöt saattavat käyttää joitakin protokollaan kuuluvia eleitä varmistaakseen sen, etteivät tule loukanneeksi vastapuolta. Näin tapahtuu varsinkin, jos tapaavilla henkilöillä ei vielä ole henkilökohtaisempaa suhdetta. Henkilökohtaisessa kontekstissa ei käyttäydytä protokollan mukaan.

Historiallista perspektiiviä diplomaattien toimintaan muodollisessa, epämuodollisessa ja henkilökohtaisessa kontekstissa antaa

Wuorimaan (1949: 55–56) kirjoitus, joka yli 50 vuoden takaa kertoo edellä esitettyjä tuloksia myötäillen seuraavaa:

Virkahuoneissa selvitetään viralliset asiat ja esitykset, mutta kutsuissa, lounailla, tee- ja cocktailkutsuilla, päivällisillä ja illallisilla hyvän pöydän ja viinin ääressä luodaan ystävyyksiä ja luottamuksellisia suhteita, jotka antavat niitä tietoja, joita muuten ei saa ja jotka usein ovat arvokkaammat ja antoisemmat kuin viralliset keskustelut. Monissa virallisissa neuvotteluissa syntyneet umpikujat ja vaikeudet selvitetään usein tällaisissa tilaisuuksissa ja yksityisluontoisessa seurustelussa ja sitten voidaan taas virallisia neuvotteluja jatkaa.

Tässä luvussa esitetyn perusteella voidaan yhtyä Gudykunstin esittämän teorian osaan ryhmienvälisen ja interpersonaalisen tason vaihtelusta viestintätilanteen kontekstin mukaan. Ryhmätason, tässä tapauksessa valtion, voi havaita olevan viestinnässä vahvimmin esillä muodollisemmissa konteksteissa, kun taas epämuodollisessa ja henkilökohtaisessa kontekstissa interpersonaalinen taso tulee vahvemmin mukaan ja korvaa osittain ryhmän tasoa.

Yksilön ja valtion näkökulman vaihtelu näyttäisi tämän tutkimuksen valossa olevan etu erilaisia tapahtumia selitettäessä. On myös mahdollista, että viestinnän selittäminen ryhmän tasosta tai interpersonaalisesta tasosta käsin soveltuu diplomaattiviestintään paremmin kuin arkipäivän viestintään, koska diplomaattiviestinnässä henkilön on kaikissa tilanteissa, myös henkilökohtaisessa kontekstissa, erotettava omat intressinsä valtion intresseistä ja toimittava jälkimmäisen mukaan.

Tarkoituksena ei ole väittää, etteivätkö henkilöiden tunteet, yksilölliset ominaisuudet ja identiteetit vaikuttaisi myös tämän-tyyppisessä viestinnässä. Diplomaattiviestinnässä kuitenkin pidetään erityisen suotavana pyrkimystä henkilökohtaisten tunteiden minimoimiseen valtiotason asioista keskusteltaessa.

## **5.2 Henkilösuhteiden merkitys työn hoitamisessa**

Toinen diplomaattiviestinnän piirteistä tehty havainto, henkilösuhteiden merkitys työn hoidossa, liittyy edellisessä luvussa esitettyyn piirteeseen ja on esillä myös edellisessä luvussa esitetyn taulukon (ks. TAULUKKO 1) kolmannessa, henkilökohtainen konteksti, sarakkeessa. Useissa muistelmissa korostetaan työsuhteiden henkilökohtaisemman laadun tärkeyttä pelkän pinnallisen tuttavuuden sijaan, jos sellainen on kaikkien olosuhteiden puolesta mahdollista. Wihtol (1999: 182) kuvaa henkilökohtaisten suhteiden merkitystä työn hoitamisessa näin:

Ulkomailla luodaan suhteen kahdesta syystä. Yhtäältä rakennetaan henkilökohtaisia siteitä, jotta erilaisissa kärjistyneissäkin tilanteissa olisi valmiit yhteykskanavat. Toisaalta voidaan tällä tavoin jatkuvasti saada käsitys siitä, mitä muualla eri asioista ajatellaan ja samalla kertoa, mitä meillä mietitään.

Korhoselta (1984: 35) tehty lainaus taas viittaa siihen, että joskus henkilösuhteet ja niiden vaaliminen voi nousta tärkeämmäksi työmenetelmäksi kuin tiedolliset valmiudet:

Raskas työ vaatii raskaat huvitukset...Ja kuitenkin päivällisiltä ei voi kieltäytyä eikä muutenkaan eristäytyä. Kollegojen tunteminen

on kuulemma tärkein YK:n työmenetelmä; toiseksi tärkein on YK:n menettelytapasääntöjen tunteminen.

Suhteiden jatkuvuus ja ylläpito on myös eräs keino vähentää epävarmuutta ja sitä kautta tehostaa viestintää (Infanten, Rancerin ja Womackin, 1997: 414 mukaan Gudykunst, Nishida ja Chua, 1987).

Aineistosta käy ilmi myös se, etteivät kaikki ole saaneet henkilökohtaisista suhteista suurta hyötyä työn hoitamisen kannalta. Tästä kertoo kirjassaan Ruotsissa palvellut diplomaatti. Kokemus henkilökohtaisten suhteiden hyödyttömyydestä saattaisi johtua siitä, että asemamaassa on sillä hetkellä Suomen ulkopoliitikalle vähemmän merkityksellisiä tapahtumia kuin muualla ja maan tärkeimmät tapahtumat on mahdollista saada tietoonsa tiedotusvälineistä. Ilmiön syytä olisi yleistettävyyden kannalta kuitenkin tutkittava laajemmin tarkastellen esimerkiksi sitä, lisääntyvätkö tapaamiset henkilökohtaisten suhteiden kontekstissa, kun maiden välillä on niille poliittisesti merkityksellisiä tapahtumia sekä onko henkilökohtaisia suhteita enemmän ja käytetäänkö niitä ahkerammin sellaisissa maissa, joiden tapahtumat nähdään Suomen kannalta tärkeinä.

Havainto henkilösuhteiden merkityksestä ilmentää sitä, miten diplomaatin vapaa-aikakin on sidottu työhön. Henkilökohtaisempia suhteita ja ystävyyksiä solmitaan henkilökohtaisessa kontekstissa, mikä käytännössä tarkoittaa diplomaatin vapaa-aikaa. Suhteet voivat suurimmilta osin olla yksinkertaisesti sosiaalista kanssakäymistä ja psykologian termein sanottuna sosiaalisten tarpeiden tyydyttämistä. Niihin kuitenkin liittyy aina valtioiden edustamisen ja ehkä hyödynkin näkökulma.

Hyötynäkökulma on diplomaattien kertoman mukaan läheisemmissäkin suhteissa läsnä ainakin siinä mielessä, että tulevaisuutta varten halutaan saada paremmat neuvottelulähtökohdat, mikä on tietenkin hyötynä molemmille osapuolille. Myös informaation saamisen ja vaihtamisen voi huomata helpottuvan läheisemmissä suhteissa. Alholm (2001: 281) kuitenkin haluaa muistuttaa, että:

Hyvät henkilökohtaiset suhteet, niin tärkeitä ja ehkä tavallaan välttämättömiä kuin ne eri vaiheissa saattavatkin olla, eivät mielestäni koskaan saa nousta arvossa samalla tasolle kuin valtioiden väliset suhteet. Hyvä henkilökohtainen suhde saattaa sokaista ja sumentaa poliittista arvostelukykä.

Wuorimaa (1949: 84) on myös sanonut osuvasti, että sosiaalisissa suhteissa muiden maiden ja asemamaan edustajien kanssa luottamus ja epäluottamus kietoutuvat toisiinsa, mikä luultavimmin pätee diplomatiassa edelleen tänä päivänä.

### **5.3 Uudet tilanteet ja epävarmuuden kokeminen**

Kolmantena diplomaattiviestinnän piirteenä ovat uudet, ennalta tuntemattomat tilanteet, joiden eteen diplomaatit työssään jatkuvasti joutuvat. Havainto ei ole mukana varsinaisissa teemoissa, vaan uudet tilanteet näkyvät kaikkialla aineistosta nostettujen teemojen lomassa. Uusista tilanteista ei ole suuren määränsä takia ei ole lähdetty tekemään erillisiä toimintoja.

Laajassa mittakaavassa uusia tilanteita ovat maasta toiseen siirtyminen muutaman vuoden välein, tehtävien painotuksen vaihtuminen tai komennus itselle vieraan aihealueen hoitamiseen.



Yleisimpiä työssä vastaan tulevia uusia tilanteita ovat uusien kulttuurien, ihmisten ja kielten kohtaaminen sekä konkreettisemmalla tasolla uudet ympäristöt, tilat ja tapahtumat. Tämä ei voi olla vaikuttamatta viestintään jollain tavalla, ja hyvin luultavaa on, että se ensisijaisesti lisää viestijöiden kokemaa epävarmuutta, vaikka siitä kerrotaankin aineistossa yllättävän vähän. Gustafsson (1999: 17) kuitenkin pohtii etukäteen erääseen uuteen tilanteeseen liittyviä odotuksia ja epävarmuuttaan seuraavasti:

Vaikka mielestäni puhun jotakuinkin järjellistä ruotsia, jännittivät monet asiat minua ennen Tukholmaan tuloa. Riittäisikö kielitaitoni? Entä miten suomalaisesta mörökölistä kehittyisi cocktail-kutsuilla sulavasti liikkuva vieras, sellainen, joka otetaan niin ryhmässä kuin ryhmässä riemulla vastaan ja jonka tarinoita odotetaan. Seuraelämä ei enää millään tasolla eikä missään ole sitä mitä se oli vuosisatoja ollut. Kaikki oli nyt kovin kiireistä, katkonaista ja yksinkertaista. Ja mistä voisi luontevasti keskustella? En kuulu niihin, jotka lyövät selkään kysyäkseen, hei mitä kuuluu.

Epävarmuuden kokemisesta ei aineistossa näin suoraan kerrota juuri tätä enempää. Syitä tähän pohditaan luvussa 6.3.1.

Jotkut diplomaattiseen kanssakäymiseen olennaisesti kuuluvat seikat saattavat helpottaa uusia tilanteita ja lieventää niiden mahdollisesti aiheuttamaa epävarmuutta. Diplomaattien kertomuksista käy esimerkiksi ilmi, että uusiin maihin saavuttaessa he vierailevat aluksi jokaisen maassa olevan ulkomaiden edustajan eli diplomaattikuntaan kuuluvan luona. Maassa kauemmin oleskelleet kollegat voivat antaa neuvoja monien käytännönasioiden suhteen ja helpottaa sopeutumisessa. Vierailuilla diplomaatit voivat alustavasti myös kartoittaa, keihin heidän olisi hyvä alkaa luoda läheisempiä suhteita ja keiden kanssa he mahdollisesti

voisivat tulla parhaiten toimeen. Jokaisessa maassa tavataan aluksi myös protokollapäällikkö, joka antaa ohjeet käyttäytymisestä erilaisissa tilaisuuksissa.

Diplomatiaan liittyvien muodollisten tilanteiden osalta ainakin Stephanin ja Stephanin (1985) tutkimus antaisi olettaa, että tilaisuuksiin suunniteltu selkeä ohjelma ja järjestys auttavat vähentämään jännitystä. Stephanin ja Stephanin (1985: 164) mukaan strukturoidut tilanteet herättävät yleensä vähemmän ryhmienvälistä jännitystä ja epävarmuutta kuin strukturoimattomat, koska strukturoiduissa tilanteissa roolit ja normit antavat ihmisille käyttäytymisohjeita. Tämä lieventää jännitystä ja häivyttää sosiaalisten ryhmien välistä jakoa.

#### **5.4 Valta ja valtasuhde**

Valta ja valtasuhde ovat usein läsnä diplomaattisessa kanssakäymisessä. Tutkimuksessa tehtyjen havaintojen perusteella valta voi muodostua toisen maan huomattavasti suuremmasta fyysisestä voimasta toiseen verrattuna tai sen ylivoimaisuudesta neuvoteltavan aiheen saralla. Myös toisen henkilön diplomaattintaidoistaan ansaitsema maine saattaa aiheuttaa vinoutumaa neuvottelijoiden kokemassa valtasuhteessa. Valtasuhde näyttää vaikuttavan aineiston löydösten perusteella diplomaatin saamaan kohteluun, hänen toimintamahdollisuuksiinsa ja arvioihinsa neuvottelun todennäköisestä lopputuloksesta.

Pruitt (1981: 87–88) tekee tärkeän huomion vallan käsitteestä sanoessaan, että *kokemus vallasta* on käyttökelpoisempi määritelmä kuin tosiasiallinen valta. Casmirin (1990: 49) mukaan

vastaanottajan tai tarkkailijan rooli on otettava huomioon valtaa määrittellessä. Valtaa ei ole olemassa ilman sen tunnustajaa eli henkilöä, joka myöntää vastapuolen auktoriteetin. Viestijöiden kokema valtasuhde on melko varmasti sellainen tekijä, joka vaikuttaa osapuolten viestintään tavalla tai toisella. Valta saattaa antaa itseluottamusta tai heikentää sitä, toisin sanoen mahdollisesti vaikuttaa sekin epävarmuuden kokemiseen.

Epätasainen valtasuhde valtioiden fyysisen voiman osalta varsinkin Suomen ja Neuvostoliiton tapauksessa sai Korhosen (1999: 133) mukaan eräät diplomaatit unohtamaan neuvottelemisen jalon taidon. Hän kuvaa joidenkin neuvostokollegojen käyttäytymistä näin:

Muutamit kävivät päälle kuin yleinen syyttäjä, vaatien ja joskus reuhatenkin. He uskoivat, että Suuren Sosialistisen Kansanyhteisön paine riittäisi nitistämään suomalaisdiplomaatit ison veljen sanomalle nöyriksi. He eivät neuvotelleet, he sanelivat ikään kuin olisivat olleet Ulan Batorissa tai Prahassa.

Pastinen (1996: 138) pitää fyysistä voimaa kyllä kovana aseena, mutta ei joka tilanteeseen riittävänä. Hänen mukaansa myös suurvallan diplomaatit tarvitsevat taitoja ja kykyjä, koska fyysinen ylivoimaisuus ei voi niitä aina korvata.

Korhonen (1984: 127) puolestaan on huomionut isojen ja pienten maiden valtasuhteesta neuvotteluissa seuraavaa:

Olivatpa kyseessä mitkä tahansa neuvottelut – aseidenriisunnasta, makrotaloudesta, ihmisoikeuksista, kansainvälisen oikeuden pulmista – koskaan ei pitäisi ajautua anelijan, demandeurin, asemaan, jos sen vain voi välttää. Demandeurinä on toivotonta

toimia varsinkin jos on pieni maa, jolla ei ole painostus- ja kytkeämahdollisuuksia. Demandeur on alusta saakka heikom- malla puolella. Jopa pienikin maa pystyy menetyksellä puolusta- maan etujaan, jos vastapuolena oleva suuri joutuu demandeuriksi.

Iloniemi (1999: 12) taas on tehnyt työssään havaintoja, joiden mukaan ”näyttää siltä, että valta antaa voimia ponnistuksiin, jotka muutoin tuntuisivat ehkä yli-inhimillisiltä.”

Casmir (1990: 42–43) sanoo, että neuvottelussa taktiikoihin ja strategioihin keskittymisen lisäksi yhtäläistä huomiota vaativat myös esimerkiksi valta, luottamus, auktoriteetti ja sosiaalinen ympäristö. Hänen mukaansa niin osanottajien näkemykset kuin ympäristö, jossa neuvottelu tapahtuu, vaikuttavat vahvasti tilanteen kulkuun.

Casmirin (1990: 51) mukaan Stern, Bagozzi ja Dholakia (1977: 378) sanovat diplomatian liikkuvan erilaisten tunteiden, kuten pitämisen, luottamuksen, vetovoiman ja muiden interpersonaalisiin suhteisiin liittyvien tekijöiden tasolla. Diplomaatin asema helpottaa tunteiden rakentamista ja ylläpitämistä, mikäli diplomaatti suorittaa roolinsa asianmukaisella tavalla.

Diplomaattien on usein luotettava tunnepitoisiin siteisiinsä saadakseen huomiota tahtomaansa asiaan, koska heillä ei ole valtaa antaa sellaisia käskyjä, jotka saisivat asiat tapahtumaan heidän haluamallaan tavalla (Casmirin, 1990: 51 mukaan Stern ym., 1977: 380). Tällä Stern ym. tarkoittavat mahdollisesti sitä, että henkilökohtaisella tasolla luotua suhdetta voidaan käyttää välineenä tulosten saavuttamiseksi. Esimerkiksi Pruitt (1981: 87) on sitä mieltä, että luotettavuutta voidaan pitää neuvottelussa taktiikkana saada neuvotteluetua. Sen avulla on esimerkiksi

mahdollista käyttää menestyksekkäästi mahdollisimman monia neuvottelutaktiikoita. Neuvottelumenestystä voi Casimirin (1990: 51) mukaan saavuttaa myös ilman luottamusta, mutta se ei useinkaan johda kestävään yhteistyöhön.

## **5.5 Nonverbaalisen viestinnän ja piiloviestien merkitys**

Diplomatian voi selvästi havaita sisältävän monissa yhteyksissä sellaista sanatonta viestintää, joka pysyy asiaan vihkiytymättömiltä piilossa, mutta kertoo diplomaateille itselleen paljon. Jakobson (1980: 312) on pukeut sanoiksi erilaisten sanattomien viestien merkitystä diplomatialle ja diplomaateille näin:

Ulkopolitiikkaahan tehdään pitkälti puheilla. Valtiot rajaavat elintilansa kansainvälisessä yhteisössä välittämällä toisilleen merkkejä, signaaleja tavoitteistaan ja asenteistaan. Merkkien tunnistamiseksi ja tulkitsemiseksi diplomaatilla täytyy olla herkkä kuuloaisti kuten koiralla, joka pystyy erottamaan ihmiskorvan ulottumattomiin nousevat vihellykset.

Aineistosta löytyy esimerkiksi kertomuksia siitä, miten jonkun tietyn henkilön saapuminen neuvotteluun tietystä valtiosta viestii muille kyseisen valtion intressin laajuutta asiaa kohtaan (ks. esim. Pastinen, 1996: 136). Jos jonkin melko vähäpätöiseksi luokitellun asian hoitamiseen on lähetetty ”raskaamman sarjan” tekijäksi tiedetty diplomaatti – tai toisinpäin, voivat muiden maiden edustajat vetää siitä tiettyjä johtopäätöksiä. Esimerkiksi Korhonen (1999: 135) kertoo tällaisesta tilanteesta: ”Olin silloin vain jaostopäällikkö, Juri oli suurlähetystösihteeri. Kun asialle ei ole

pantu korkeampaa virkamiestä, ei ongelma ylen suuri liene, ajattelin.”

Myös käytetty viestintäkanava voi olla vahva viesti vallitsevan tilanteen vakavuudesta, esimerkiksi neuvotellaanko puhelimitse vai saapuuko neuvottelija itse henkilökohtaisesti paikalle. Sanattomat vinkit näyttävät olevan diplomatiassa usein tahallisia, ja niiden tarkoituksena on kertoa jotakin, mitä suullisesti ei ole sopivaa sanoa, tai antaa lisäinformaatiota sanallisen viestinnän ohessa.

Sanattomista, tahallisista ja tahattomista, viesteistä Korhonen (1984: 79–80) sanoo seuraavaa:

Tarkoituksellisia viestejä annetaan jatkuvasti poliittisissa puheissa ja lausunnoissa, vierailujen ja tapaamisten yhteydessä, haastatteluissa, kannanotoissa päiväkohtaisiin uutisiin, kansainvälisten järjestöjen kokouksissa ja päätöksenteon yhteydessä. Ajasta, paikasta ja esiintyjästä riippuu niiden viestiarvo. Mutta ainakin yhtä tärkeitä ovat samoissa yhteyksissä annetut tahattomat aihetodisteet, poliittista käyttäytymisennustetta rakentavat viestit, joita varsinaisesti ei ole viesteiksi suunniteltu. Huolimattomuudessa tai vahingossa annetut harhaanjohtavat indiisiotodisteet voivat olla sekä valtakunnan edun että meitä tarkkailevien ulkovaltojen kannalta perin haitallisia.

Sanattomia viestejä voi Infanten, Rancerin ja Womackin (1997: 246) mukaan olla äänensävyssä, eleissä, kasvojen ilmeissä, ulkonäössä ja pukeutumisessa, tilankäytössä, kosketuksessa ja ajankäytössä. Aineistosta selvimmin ilmikäyneitä sanattoman viestinnän muotoja ovat ilmeillä ja eleillä viestiminen. Erityisesti myös tiettyjen harkittujen sanavalintojen ja käsitteiden voi havaita

sisältävät diplomaattiviestinnän osapuolille enemmän merkityksiä kuin ulkopuoliselle.

Lisäksi valtiot ilmaisevat toisilleen mielipiteitä, tyytyväisyyttään tai tyytymättömyyttään erilaisilla teoilla. Ne eivät ole samalla tavoin kiinni tietynhetkisessä verbaalisessa viestinnässä, kuten esimerkiksi ilmeet ja eleet. Jos diplomaatti on esimerkiksi sairas, tämän saattaa olla vaikeaa peruuttaa tapaamistaan, koska se voitaisiin tulkita tahallisesti harkituksi niin sanotuksi diplomaattiseksi flunssaksi (Cohen, 1987: 20).

Diplomaatin voidaan kasvokkaisviestintätilanteessa sanoa viestivän toiselle diplomaatille jotakin kaikella toiminnallaan kuten omilla käytöstavoillaan, pukeutumisellaan, virka-asunnollaan, kielitaidollaan, uransa kestolla, tietämyksellään kustakin käsillä olevasta aiheesta, itsevarmuudellaan, yhteistyötaitoillaan, neuvottelutaitoillaan, sanavalinnoillaan sekä myös maansa kulttuurin, poliittisen tilanteen tai kansainvälisen aseman kautta. Nämä viestit näyttävät olevan joko tahallisesti suunniteltuja, tahattomia tai sellaisia, joihin henkilö ei itse viestintätilanteessa pysty vaikuttamaan.

## **5.6 Vieraiden kulttuurien ja kielten vaikutukset**

Ensimmäinen tutkimuskysymyksiä tarkentava kysymys kuului, voidaanko diplomaattien viestinnässä havaita eroja eri kulttuurien parissa toimiessa tai ylittyvätkö kulttuuriset rajat joidenkin tekijöiden osalta. Joidenkin kulttuurien osalta aineistosta löytyy muutamia viestintään vaikuttavia kulttuurisidonnaisia piirteitä.

Aineistosta näkyvimmin esille tulevat kulttuurien viestintään tuomat vaikutukset ovat vaikeasti opeteltavissa oleva kieli paikallisesta kulttuurista eristävänä tekijänä, protokollan noudattamisen tiukkuus, seurustelutavat ja erilainen aikakäsitys. Esimerkiksi neuvottelemisen on koettu Kiinassa hitaan etenemisensä puolesta hieman raskaaksi. Pastinen (1994: 143) kertoo kokemuksestaan seuraavasti:

Kiinalaisten tapa hoitaa asioita on niin juhlallinen ja hidas, ettei vähäisestäkään asiasta selviä juuri tuntia vähemmällä. Kokemattoman eurooppalaisen kärsivällisyys joutuu siinä kovalle koetukselle, sillä kiinalaisella vastapelurilla tuntuu olevan loputtomasti aikaa; juodaan haaleaa kukkateetä, isäntä korauttaa välillä kurkkunsa kannelliseen sylkykuppiin, ja hyvinkin parisenkymmentä minuuttia tapaamisen alusta kulutetaan kohteliaaseen terveisten vaihtoon – keskustellaan säästä, perheen voinnista, viimeisestä luonnonkatastrofista, Pekingin liikenneoloista jne. - - Kohteliaan keskustelun kaava on kaikkialla maailmassa sama, mutta kun muodollisuudet muualla pikaisesti sivuutetaan, saa Kiinassa etsimättä vaikutelman, että kysymys on psykologisesta sodankäynnistä. Ajan arvo ja mitta on Kiinassa toinen kuin lännessä.

Japanissa taas Wihtolin (1999: 86) mukaan:

Vain japania taitavilla oli rajaton mahdollisuus seurata maan lehtiä, keskustella ihmisten kanssa ja katsoa televisiouutisia. TV oli täysin japaninkielinen ulkolaisia filmejä myöten. Lehtiä ilmesty kyllä myös englannin kielellä, kolme kappaletta, mutta niiden sisältö ei ollut sama kuin japaninkielisten lehtien, vaikka niiden nimet olivat identtiset. Kielenkääntäjät edustustoissa käänsivät minkä ehtivät.



- - japanilainen yhteiskunta oli ulkolaisilta aika suljettu, osaksi kielivaikeuksien takia ja osaksi täysin poikkeavien seurustelumuotojen tai asuntojen ahtauden johdosta.

Protokollan noudattamisen kerrotaan Neuvostoliitossa olleen tiukempaa kuin missään muualla. Alholm (2001: 179) kertoo esimerkiksi, että suurlähettiläiden ja häntä alempien virkamiesten asemista oltiin tarkkoja. Suurlähettilästä ei voitu korvata edes tehokkaalla avustajakunnalla, koska tietyt neuvottelut toteutuivat vain suurlähettilästasolla. Tämä voi viitata siihen, että Neuvostoliitossa hierarkian noudattaminen yleensäkin koettiin tärkeäksi.

Yllättävä havainto on se, ettei ymmärretyksi tulemiseen tai keskustelukumppanin sanoman ymmärtämiseen viitattu aineistossa kovinkaan montaa kertaa. Yksi esimerkki löytyy Wihtolilta (1999: 69), joka sanoo pelkäävänsä monen tärkeänkin viestin menneen ”huonosti perille puutteellisen tai monimutkaisen ulosannin takia.”

Vieraalla kielellä toimimisen, vaikka kielitaito olisi hyväkin, voisi kuvitella synnyttävän väärinkäsitystilanteita tai jonkinasteisia vaikeuksia työssä, jonka tärkein väline on viestintä ja kielen käyttäminen. Koska työssä korostuvat oikeanlaisten viestien välittäminen ja käsitteiden ymmärtäminen kaikkien osapuolien osalta samalla tavoin, olisi ymmärrettävää, että ihmiset, jotka keskustelevat muulla kuin omalla äidinkielellään tulkitsisivat käytettyjä ilmaisuja joskus eri tavoin. Esimerkiksi Korhonen (1983: 79) korostaa käsitteiden ja niiden eri vivahteiden merkitystä näin:

Jos kerran ulkopoliitikka toimii annettujen olosuhteiden rautakahleissa, jos sen liikkuma-ala on marginaalinen, sitäkin tärkeämpiä ovat nimenomaan vähäisetkin muutokset ulkopoliitiikan

sisällöissä ja muodoissa. Ulkovaltojen edustajat, joiden tehtävänä on tarkkailla oman hallituksensa ulkopoliittisen toimintamiljöön kehitystä, panevat merkille sanojen ja termien käyttämisen pieniä vivahteita myöten ja pyrkivät niitä tulkitsemaan. Käsitteet ja sanat, jopa muodotkin ovat tärkeitä asioiden abstraktioina. - - käsitteet ja sanat ovat ennen muuta tärkeitä sanomien ja aihetodisteiden välittäjinä. Ulkovallat pyrkivät tämän hetken käyttäytymisestämme päättelämään, miten käyttäydymme tulevaisuudessa, tuntemattomissa olosuhteissa; kriisitilanteissa, jollaisesta selviytymiseen jokaisen maan turvallisuuspolitiikka ensisijaisesti valmistautuu.

Viestintäprosessi koostuu viestien vaihtamisesta ja merkitysten luomisesta. Tehokas viestintä perustuu väärinkäsitysten minimoimiseen. Varsinkin kulttuurienvälisessä viestinnässä tehotomuutta voi ilmetä useista syistä. Henkilö saattaa lähettää viestin siten, ettei vastaanottaja syystä tai toisesta kykene ymmärtämään, mitä tämä tarkoittaa tai vastaanottaja tulkitsee sanoman väärin. (Gudykunst ja Kim, 1997: 250.) Väärinkäsitysten syntymiseen voivat konkreettisesti vaikuttaa esimerkiksi virheellinen lausunta tai kielioppi, keskusteluaiheen tai -kumppaneiden tuntemisen taso, keskustelukumppanin puhuman kielen tuttuus tai sen osaamisen taso (Gudykunst ja Kimin, 1997: 250 mukaan Gass ja Varonis, 1984).

Syy vähäiseen kieliongelmissa kertomiseen on ennemminkin luultavasti se, ettei väärinkäsityksistä tai kieliongelmissa kertomista ole pidetty yhtä tärkeänä muistelmien muuhun ainekseen verrattuna kuin se, ettei ongelmia esiintyisi juuri koskaan. Muutamien aineistosta löytyneiden esimerkkien kautta voidaan päätellä, että joitain vaikeuksia esiintyy aika ajoin.

Monien tekijöiden summat ovat vaikuttamassa siihen, tekeekö vastaanottaja viestistä lähettäjän tarkoittaman tulkinnan vai ei. Ymmärretyksi tulemista voitaisiin varmistaa esimerkiksi käytettyjä termejä auki selittämällä, mikä ainakin osaltaan auttaisi monitulkintaisuuden välttämässä ja halutunlaisen viestin perille saamisessa.

Toisaalta monitulkintaisuus voi olla diplomatiassa myös eräs keino jättää auki takaportteja umpikujaan ajautumisen varalta. Monitulkintaisuutta käytetään esimerkiksi sopimuksissa silloin, kun osapuolet eivät voi päästä yksimielisyyteen jonkin asian toimeenpanemisesta. Monitulkintaisuus voi siis sanattomien viestien tavoin olla diplomatiassa sekä tahallista että tahatonta. (Scott, 2001.)

Tahallisen monitulkintaisuuden hyödystä diplomaattiselle kanssakäymiselle ollaan kahta mieltä. Toisaalta se voi auttaa pääsemään sopimukseen ja saamaan neuvottelut päätökseen, jos loppuraporttiin tai sopimukseen kirjataan jatkotoimenpiteen niin, että molemmat osapuolet voivat tulkita ne parhaaksi katsomallaan tavalla ja jatkaa toimintaansa omilla tahoillaan. Tällä tavoin voidaan esimerkiksi välttää suurempi, mahdollisesti aseellinenkin konflikti, joka saattaisi olla seurauksena sopimukseen pääsemättömydestä. Toisaalta monitulkintaisuus sopimuksessa voi johtaa suurempiin ristiriitoihin tulevaisuudessa, joten vaikeuksista huolimatta asiat olisi parempi sopia ensimmäisellä kerralla loppuun saakka. Monitulkintaisuudella halutaan välttää myös erilaisia toimintavelvoitteita, joita jotkut sopimukset saattaisivat valtioille asettaa. (DiploEdu, 2003a)

Muistelmissa kerrotaan myös, että sellaisissa maissa, joiden kieli on erityisen vaikeaa oppia, tiivistyivät diplomaattikunnan keski-

näiset suhteet tavallista läheisemmiksi. Näin tapahtui esimerkiksi Kiinassa ja Japanissa, joissa kielimuuri tuotti eristymistä asemaan kansalaisista. Kielen osaaminen ei välttämättä olisi ollut edes etu, koska se olisi aiheuttanut epäilyjä viranomaisten taholta ja joutumisen erityistarkkailuun. Kieliongelmia ei kerrota ilmenneen asioidessa Kiinan tai Japanin poliittisten edustajien kanssa, vaan kielen kerrotaan olleen esteenä kontaktien saamisessa paikallisiin ihmisiin.

### **5.7 Diplomaatilta vaadittavia taitoja ja ominaisuuksia**

Monet diplomaatit ovat muistelmissaan käsitelleet hyvältä diplomaatilta vaadittavia taitoja ja ominaisuuksia. Eräällä tavalla yllättävää on se, että tarvittavien taitojen listalta ei löydy esimerkiksi historiaan, talouteen tai ympäristöön liittyvää tiedollista osaamista, vaan kaikki diplomaattien luettelemat taidot ja ominaisuudet liittyvät jollakin tavoin viestintään.

Taitava diplomaatti osaa aineistosta poimittujen lainausten mukaan erottaa luotettavat ja merkitykselliset tiedot epäluotettavista ja merkityksettömistä, arvioida vastapuolen aikeita ja tulkita erilaisia signaaleja, luottaa itseensä, osaa neuvotella taidokkaasti, on huumorintajuinen ja pystyy ennen kaikkea hallitsemaan ja hillitsemään itsensä sekä ilmeiden että eleiden osalta yllättävissäkin tilanteissa.

Luotettavan ja merkityksellisen tiedon tunnistamisesta Gustafsson (1999: 125) sanoo näin: ”Alalle pyrkivän on nopeasti opittava, sillä milloin vain saattaa törmätä juoruihin ja ilmiantoihin, jotka on voitava erottaa perättömiksi. Ylimalkaan niiden vietäväksi ei saa

suostua.” Myös Korhonen (1984: 52) kehottaa olemaan tarkkana erilaisten tietojen suhteen:

YK:ssa voisi luultavasti panna liikkeelle perättömän huhun pelkkää ilkeyttään, löytää sen käytävältä parin päivän päästä, ja raportoida kotiin ”lähteistä” saatuna luotettavan tuntuksena tietona...Tällaisen välttämiseksi on syytä olla kriittinen ja tarkistaa kaikki.

Luottamuksen olemusta ja vastapuolen arvioimista Korhonen (1984: 86) pohtii seuraavasti:

Luottamus on ennen kaikkea sitä, että asianomainen luottaa omaan itseensä – omaan kykyynsä arvioida oikein vastapuolen etulaskelmat ja poliittiset tavoitteet arvioinnin suorittajaa kohtaan. Jos A luottaa siihen, että se pystyy oikein arvioimaan, miten B aikoo suhtautua A:han, A suhteuttaa omat etunsa tämän arvioinnin tulokseen ja tämän tuloksena luottaa B:hen – toisin sanoen omaan kykyynsä ratkaista oikein A:n ja B:n suhteiden yhtälön.

Huumorin käyttö jännittyneiden tilanteiden laukaisijana tai jäänrikkojana tulee diplomaattien kertomuksissa esille aika usein. Esimerkiksi Wihtol (1999: 69) sanoo huumorin merkityksestä, että se ”on eräs elämän ja myös viranhoidon tärkeä osa. Se keventää ilmapiiriä ja saattaa karsia ongelmasta tunnekuohua. Ainakin naurajat saadaan hetkeksi omalle puolelle.” Korhosen (1984: 38) näkökulmasta taas huumori auttaa jaksamaan työn vakavaa puolta: ”Täällä tarvitaan runsaasti sallivaa huumoria; silloin jaksaa huolehtia diplomaatin ensimmäisestä edellytyksestä eli pitää kasvonsa ns. peruslukemilla.” Huumori saattaa joissain tapauksissa toimia myös eräänlaisena kasvojen säilyttämisen tai pelastamisen mekanismina.

Kasvojen peruslukemilla pitäminen, tunteiden ja mielipiteiden hallitseminen, niin keskeistä kuin se diplomatiassa onkin, saattaa Gustafssonin (1999: 278) mukaan olla joskus turhauttavaakin, sillä hänen mukaansa ”asioita hoitaessaan ja oppiessaan pitämään suunsa kiinni tuskastui joskus siihen, ettei yksinkertaisesti saanut kertoa kokemastaan. Virkamiehen osana on sanoa vain jotain muodollisesti siistiä.” Alholm (2001: 131) puolestaan kertoo tilanteesta, jossa häneltä kysyttiin, miksei Suomi liity Neuvostoliittoon. Kysymystä seuranneesta sanaharkasta hän toteaa, että unohti ”tuossa yhteydessä sen tärkeän säännön, ettei diplomaatti saa koskaan suuttua.”

Paikkansapitävien ja merkityksellisten tietojen erottaminen paikkansapitämättömistä ja merkityksettömistä sekä erilaisten piiloviestien tai signaalien ymmärtäminen vaativat kriittistä kuuntelemista, tarkkavaisuutta ja kykyä prosessoida tietoa tehokkaasti. Tilanteenmukainen ja hillitty käytös taas vaativat kykyä lukea ihmisiä ja tilanteita.

Näitä havaintoja diplomaatilta vaadittavista taidoista tukevat myös Freemanin (1997: 108–110) ajatukset ja mielipiteet hyvän diplomaatin ominaisuuksista. Freemanin mukaan diplomaatin täytyy olla muun muassa uskottava, luotettava, tahdikas ja taitava neuvottelija sekä hänellä tulee olla poliittista laskelmointikykyä.

Vajaassa kolmessakaan sadassa vuodessa ei voida diplomaatilta vaadittavien taitojen ja ominaisuuksien sanoa radikaalisti muuttuneen, kun Wuorimaan (1949: 50–52) mukaan ranskalainen diplomaatti de Callières on kirjoittanut vuonna 1714 kirjassa ”Neuvottelemisen taito vieraiden ruhtinain kanssa” seuraavasti:

Diplomaatilla pitää olla nopea käsityskyky, taitavuutta, oveluutta, laajat tiedot ja ennen kaikkea terävä huomiokyky. - - Lahjat, joita heiltä vaaditaan, ovat arvostelukyky, kyky olla olematta liian arka tai liian salaperäinen, nopea perehtymistaito. - - Luonnetta, joka pystyy löytämään kaikki keinot voittaakseen vaikeudet, jotka syntyvät hänen valvoessaan hänelle uskottuja etuja; mielenmalttia osatakseen antaa oikeat vastaukset odottamattomiin kysymyksiin; viisasta menettelyä välttääkseen liukastumasta; tyyntä ja tasaista mielenlaatua sekä vakavaa ja levollista asennetta ollakseen valmis rauhallisesti kuuntelemaan toisia. Hänen on myös vältettävä tekemästä kaikkea salaisuudeksi ja suurentamasta vähäpätöisyyksiä. On pikkumaisuuden merkki, ettei voi erottaa tärkeitä seikkoja vähäpätöisistä. - - Lähettilään on oltava vapaamielinen ja aulis, mutta harkiten ja taitavasti, ja hänen auliuttaan on myös hänen apulaistensa osoitettava.

Hyvä pöytä on paras ja helpoin tie, jos mielihii pysyä tarkoin tapahtumain tasalla ja saada tietoja. Hyvän syömisen ja juomisen luonnollisena seurauksena on ystävyiden ja tuttavallisen seurustelun syntyminen, ja kun ihmiset ovat jonkin verran lämmenneet viinistä, paljastavat he usein tärkeitä salaisuuksia.

Taitava lähettiläs huolehtii siitä, ettei kukaan ennen aikojaan pääse selville hänen salaisuuksistaan, mutta on yhtä tärkeää osata salata tämä pidättyväisyys niiltä, joiden kanssa neuvottelee. Hänen täytyy näyttää olevansa suora ja avoin, luottaa toisiin ja antaa siitä todisteita seikoissa, jotka eivät vahingoita hänen omia tarkoituksiaan. Tietämättään vastaavat silloin toiset luottamuksella, joka on erittäin tärkeää. On annettava, jos tahtoo saada.

## 6. DISKUSSIO

### 6.1 Tulosten yhteenveto

Tutkimuksessa tehdyt havainnot suomalaisten diplomaattien viestinnästä voidaan jakaa tutkimuskysymysten mukaan kahteen kategoriaan, jotka ovat *viestintään vaikuttavat tekijät* ja *viestintää kuvaavat tekijät*. Kasvokkaisviestintäprosessin eri osa-alueisiin vaikuttavina taustatekijöinä ja lähtökohtina voidaan pitää tapaa- mistilanteen muodollisuuden astetta, käsiteltävänä olevaa asiaa ja tapaamisen tarkoitusta, tapaavien henkilöiden suhteen laatua, tilanteen uutuutta, kulttuureita, kieltä, valtasuhdetta, arvovallan säilyttämistä, epävarmuuden kokemista sekä henkilökohtaisia odotuksia.

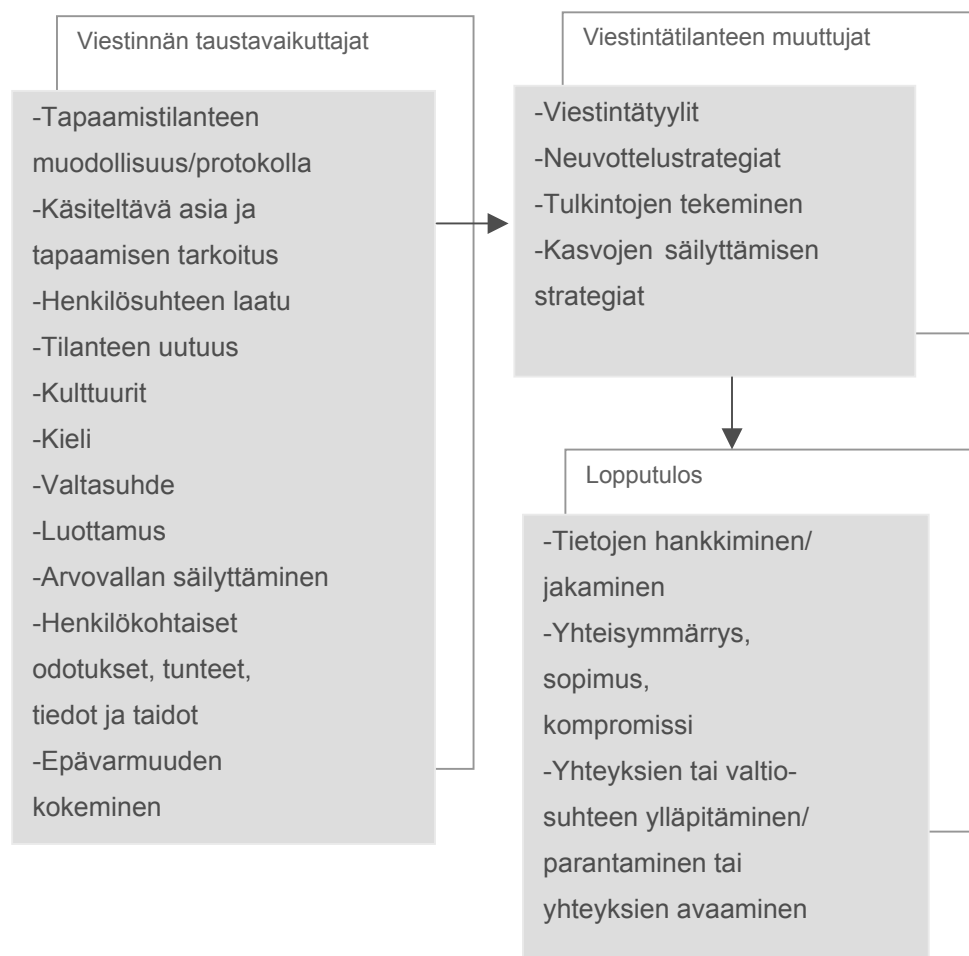
Kuvio 1 esittää diplomaattien kasvokkaisviestinnän prosessia viestinnän taustavaikuttajista lopputulokseen. Kuviossa on aluksi esitettynä diplomaattien kasvokkaisviestinnälle ominaiset lähtö- kohdat ja viestintään vaikuttavat tekijät, joita käsiteltiin edellisessä luvussa (ks. luku 5).

Tämän tutkimuksen perusteella näkyvimmin diplomaattien viestintään näyttäisivät vaikuttavan tapaamistilanteen muodolli- suus/protokolla ja henkilösuhteen laatu. Syynä tähän on se, että molemmat tekijät ovat läsnä kaikissa viestintätilanteissa.

On kuitenkin huomattava, että viestinnän lähtökohdat ja taustavaikuttajat vaikuttavat eri tilanteissa eri painotuksin diplomaatin viestintään. Nämä yksitoista tekijää vaikuttavat toisiinsa myös keskenään. Esimerkiksi käsiteltävä asia voi vaikuttaa valtioiden valtasuhteeseen ja valtasuhde voi edelleen vaikuttaa esimerkiksi arvovallan säilyttämiseen. Nämä tekijät



päätyvät kuitenkin kaikki lopulta vaikuttamaan viestintään, ja niiden voidaan tulkita säätelevän ainakin viestintään osallistuvien viestintätyylejä, neuvottelustrategioita, kasvojen säilyttämisen strategioita sekä vaikuttavan viestijöiden toisistaan ja tilanteesta tekemiin tulkintoihin. Tämä kategoria antaa vastauksen toiseen tutkimuskysymykseen, joka kuuluu: millaisia kasvokkaisviestintään vaikuttavia tekijöitä diplomaatin työssä ja tämän kohtaamissa tilanteissa ilmenee.



KUVIO 1. Kasvokkaisviestintäprosessin osa-alueet ja tekijät diplomaattiviestinnässä.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, millaisia ovat diplomaattien rauhanaikana työssään kohtaamat kasvokkaisviestintätilanteet muiden diplomaattien sekä asemamaan edustajien kanssa, voidaan sanoa, että viestintää tapahtuu karkeasti jaettuna kolmessa erilaisessa kontekstissa. Konteksti yleensä määrää sen, millaista viestintä on muodollisuutensa ja siihen liittyvien konventioidensa puolesta.

Diplomaattiviestinnän lopputuloksena on tämän tutkimuksen mukaan yleisimmin tietojen hankkiminen tai jakaminen, yhteisymmärrykseen, sopimukseen tai kompromissiin pääseminen sekä yhteyksien tai valtiosuhteen ylläpitäminen tai yhteyksien avaaminen. Diplomaattiviestinnän voidaan havaita tapahtuvan melko usein erilaisten sanattomien viestien avulla. Signaalointia tuntuisi tapahtuvan eniten muodollisessa kontekstissa, jossa viestintä on muutenkin etäisempää kuin esimerkiksi henkilökohtaisessa.

Tutkimuskysymyksiä tarkentavista lisäkysymyksistä ensimmäistä, kulttuurien vaikutuksia koskevaa kysymystä, pohdittiin luvussa 5.6. Toinen tutkimuskysymyksiä tarkentava kysymys kuului, voidaanko viestinnässä havaita epävarmuutta tai sen vähentämiseen pyrkiviä tekoja tai kasvojen säilyttämiseen liittyviä tekijöitä? Epävarmuuden ilmaisemisesta ja näkymisestä aineistossa kerrottiin aiemmin luvussa 5.3. ja sen osalta lisäpohdintoja tehdään luvussa 6.3.1.

Kasvojen säilyttämisen strategioita esimerkiksi individualistinen–kollektivistinen -dimensiolla ei aineistossa ole mahdollista havaita. Viitteitä löytyy kuitenkin siihen, että huumoria käytettäisiin joskus kasvojen pelastamiseen. Joissain tapauksissa myös signaaleja käyttämällä pyritään antamaan vastapuolelle mahdollisuuksia

säilyttää kasvonsa niin, että osapuolten ei tarvitse kohdata kasvokkain. Kaikinpuolisen kasvojen säilyttämisen ylipäättään voidaan havaita juurtuneen syvälle diplomatiian käytäntöihin.

## **6.2 Tulosten pohdintaa**

Tutkimuksessa saatiin tutkimuskysymysten mukaisesti selville diplomaattien kasvokkaisviestinnälle ominaisia piirteitä. Esimerkiksi viestintään vaikuttavia tekijöitä löytyi melko runsaasti. Sitä ei kuitenkaan ole mahdollista sanoa, ovatko kaikki mahdolliset ominaispiirteet tulleet esille. Kaikki tämän aineiston tarjoama materiaali on kuitenkin pyritty ottamaan tarkasti mukaan analyysiin. Osa löydetyistä piirteistä on melko yleisluontoisia, joten ne antavat kukin omalla alueellaan vielä paljon lisätutkimuksen aiheita.

Aineistosta ei ollut mahdollista selvittää esimerkiksi erillisissä neuvotteluissa käytettyjä neuvottelutaktiikoita tai kaikkien asema- maiden kansallisuuksille ominaisia diplomaattien viestintään vaikuttavia piirteitä. Myös, kuten todettu, monet diplomaattien epävarmuuden kokemiseen liittyvät seikat jäivät avoimeksi.

Kuten luvussa 6.1 todettiin, näyttää siltä, että tilanteen muodollisuus/protokolla ja henkilösuhteen laatu vaikuttavat kaikissa tilanteissa diplomaattien viestintään. Tilanteen muodollisuus tuo aina ulkopuolelta tietyn mallin, jonka mukaan diplomaatin tulisi viestiä tai käyttäytyä, oli se sitten säännelty protokolla tai henkilökohtaisempi tapaaminen. Keskustelun muotoa määrää myös henkilösuhteen laatu. Näiden tekijöiden voidaan havaita ainakin osittain pätevän diplomatiassa myös yli aika- ja kulttuurirajojen, ja ne

ovat läheisesti yhteydessä diplomaatilta vaadittuihin taitoihin, joita käsiteltiin luvussa 5.7.

Aineistona käytettyjen muistelmateosten kohdalla täytyy muistaa, että ne eivät sisällä minkäänlaista absoluuttista tai objektiivista totuutta. Kirjoittajat ovat saattaneet valikoida kerrottavakseen tietyn tyyppisiä tilanteita esimerkiksi muistamansa tai oman mielenkiintonsa perusteella. Tämä on saattanut vaikuttaa esimerkiksi epävarmuudesta ja kielivaikeuksista kertomisen – tai pikemminkin kertomattomuuden – kohdalla. Asioita on voitu muistelmassa myös tarpeen mukaan tahallisesti tai tahattomasti vähätellä, liioitella tai värittää sekä unohduksen tapahtumiin tekemiä aukkoja on saatettu paikata eri tavoin. Tällaiset inhimilliset tekijät on otettava huomioon tuloksia tarkasteltaessa.

Esimerkiksi tutkimuksessa tarkasteltavana olevan ajanjakson sisällä eri vuosikymmenten tai muiden ajallisten jaksojen erityispiirteet diplomatiassa ovat saattaneet loiventua tai hämärtyä. Vaikka viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana Suomen kehityksessä on tapahtunut suuria muutoksia esimerkiksi infrastruktuurin ja talouden osalta, ei tuloksista ole mahdollista erottaa eri aikakausille tyypillisiä diplomaattiviestinnän piirteitä, jos sellaisia sitten onkaan. Koko aikakaudelle on leimallista tasapainottelu idän ja lännen välissä sekä puolueettomuudesta kiinnipitäminen. Tämä on vaikuttanut kokonaisvaltaisesti Suomen diplomaattiviestintään.

Esimerkkinä näistä vaikutuksista ovat ensinnäkin erityinen tarkkuus sanavalinnoissa, jotta mitään kannanottoja ei olisi tehty Neuvostoliittoa tai toisaalta läntistä maailmaa suosivasti. Toiseksi puolueettomuuden on täytynyt aina olla selkeästi esillä kaikissa

lausunnoissa tietyssä muodossa, koska Suomen valtion valitsema linja sen ulkosuhteiden ja sisäisten asioiden hoitamisen osalta ei millään muotoa saanut joutua epäilyksen alaiseksi muiden valtioiden silmissä. Aineistossa on myös viitteitä siihen, että Kekkonen valtakauden aikana viestintää olisi tapahtunut henkilökohtaisessa kontekstissa aiempaa enemmän. Toisaalta tämä huomio voi johtua myös siitä, että henkilösuhteisiin ja työn hoitamiseen henkilökohtaisella tasolla on kiinnitetty tuon ajan osalta erityistä huomiota niin muistelmissa kuin muissakin historiallisissa lähteissä.

Käsitelty aikakausi eroaa kuitenkin selvästi alkupuoliskoltaan nykypäivän diplomatiasta. Tuloksista tehtyjä päätelmiä ei siksi välttämättä kaikilta osin voi verrata nykypäivän tilanteeseen. Esimerkiksi monien uusien toimijoiden tuleminen diplomatian toteuttamiseen varsinaisten uradiplomaattien lisäksi on saattanut heikentää aiemmin diplomatiassa vallinneita yhteisöllisyyden piirteitä. Toisaalta saadut tulokset diplomaattien viestinnästä sisältävät suurelta osin myös sellaisia havaintoja, jotka näyttäisivät ylittävän aikakausien rajat, vaikka tarkastelun alla olevassa aikakaudessa onkin omat erityispiirteensä.

Tämä tutkimus antaa myös eväitä arvioida Gudykunstin teoriaa paremmin. Hänen kanssaan on oltava eri mieltä siitä, että kulttuurienvälisen viestinnän teorit olisivat kaikilta osin suoraan sovellettavissa diplomaattien viestintään. Samoja piirteitä on toki paljon, mutta diplomaatin roolissa työskenteleminen tai diplomaattien yhteisöön kuuluminen näyttäisi tuovan viestintään omat lisänsä, jotka täytyisi teorioita luodessa ja sovellettaessa ottaa huomioon.

Luvussa 6.3 käsiteltävät näkökulmat osoittavat eroavaisuuksia niin sanotun arkipäivän viestinnän ja diplomaattiviestinnän välillä. Ellei voida puhua osittain jopa kansallisia rajoja ylittävästä diplomaattikulttuurista, niin kuitenkin erityislaatuisesta kollegiaalisesta yhteisöstä omine normeineen ja tapoineen. Eräs diplomaattiviestinnälle erityislaatuisen leiman antava seikka saattaa olla sen sisällä vallitseva *tiedostettu pyrkimys tasavertaisuuteen*, joka tekee siitä erilaista kuin arkipäivän viestinnästä. Tuloksia pohditaan diplomaattiviestintään liittyen muun muassa epävarmuuden vähentämisen ja -hallinnan teorioiden sekä Goffmanin sosiaalisista rooleista tekemän tutkimuksen näkökulmasta.

### **6.3 Näkökulmia diplomaattiviestintään**

#### **6.3.1 Viestintäkompetenssi ja epävarmuuden kokeminen**

Kompetenssin luonteesta on olemassa ainakin kahta erilaista näkemystä. Toisen näkemyksen mukaan kompetenssi on viestintään osallistuvien yksilöiden henkilökohtainen ominaisuus, kun toisen mukaan taas kompetenssi on jotain, mikä vallitsee viestijöiden välillä.

Gudykunstin ja Kimin (1997: 252) mukaan Kim (1991: 263) on sitä mieltä, että kulttuurienvälisen viestinnän kompetenssi on henkilön ominaisuus. Hän näkee sen kyvyksi helpottaa viestintäprosessia eri kulttuuritaustoista tulevien henkilöiden välillä ja saada aikaan onnistunut vuorovaikutus. Gudykunstin (1994: 160–161) mielestä kompetenssin olemusta tulisi käsitellä siitä tehdyistä havainnoista käsin ja käyttää mieluummin termiä havaittu kompetenssi, koska keskustelussa kompetentiksi itsensä kokeva henkilö voi olla ulko-

puolisen tarkkailijan tai keskustelukumppanin mielestä hyvinkin epäkompetentti.

Näistä näkemyseroista huolimatta Gudykunst ja Kim (1997: 253) ovat yhtä mieltä siitä, että henkilön viestintäkompetenssi koostuu kolmesta tekijästä, jotka vaikuttavat viestinnän tehokkuuteen. Nämä tekijät ovat motivaatio, tiedot ja taidot.

*Motivaatio* liittyy ihmisten haluun viestiä asianmukaisesti ja tehokkaasti toisten kanssa. Se pitää sisällään tarpeet ennustettavuuteen, jännityksen välttämiseen ja minäkuvan ylläpitämiseen.

*Tiedot* puolestaan sisältävät ymmärryksen siitä, mitä on tehtävä, jotta viestii asianmukaisesti ja tehokkaasti. Tietoja tarvitaan informaation keräämisen tavoista, vaihtoehtoisten tulkintojen olemassaolosta sekä ryhmienvälisistä eroista ja henkilökohtaisista samankaltaisuuksista viestijöiden välillä.

*Taidot* liittyvät kykyyn käyttäytyä asianmukaisen ja tehokkaan viestinnän vaatimalla tavalla. Taidot sisältävät kyvyn avoimuuteen, esimerkiksi avoimuuden uudelle informaatiolle ja monille näkökulmille, kyvyn sietää monitulkintaisuutta ja tietojen puuttumista, kyvyn rentoutua, kokea empatiaa ja sovittaa omaa käytöstä tilanteeseen sopivaksi sekä kyvyn tehdä oikeanlaisia tulkintoja ja selityksiä vallitsevasta tilanteesta.

Aineistosta poimitujen havaintojen mukaan diplomaatit vaativat pätevältä kollegaltaan ja itseltään taitoa erottaa luotettavat tai merkitykselliset tiedot epäluotettavista ja merkityksettömistä, kykyä arvioida vastapuolen aikeita ja tulkita signaaleja, itseluottamusta,

neuvottelutaitoa, myönteistä olemusta, huumorintajua ja ennen kaikkea itsehillintää sekä ilmeiden ja eleiden hallintaa yllättävissäkin tilanteissa.

Muuten tämä edellä olevan listaus diplomaateilta vaadittavista taidoista vastaa kompetenssin taitoja käsittelevää osa-aluetta, mutta diplomaatilta vaadittava kasvojen hallinta kaikissa tilanteissa ei kuulu jokapäiväisen viestintäkompetenssin piiriin, ei ainakaan kaikissa kulttuureissa. Esimerkiksi Korhonen (1984: 32) määrittelee pätevän diplomaatin toimintaa näin: ”Toisaalta hän on hyvin tietoinen arvostaan, kuten tuleekin. Hallitsee hyvin erään diplomaatin taidon: miten vetää kasvoilleen tutkimattomuuden naamari ja hallita ilmeensä.”

Pyrkimys tunteiden kätkemiseen tuntuu olevan ristiriidassa myös kompetenttilta henkilöltä vaadittavan empatian kokemisen kanssa, mikä liittyy edelleen siihen, miten diplomaatit korostavat rehellisyyden merkitystä työnsä hoitamisessa. Heidän mukaansa väärän informaation levittäminen tai muu valheellinen toiminta johtaa vain entistä suurempiin ongelmiin ja luottamuspulaan, mikä ei edistä työn hoitamista.

Tunteiden kätkeminen ja rehellisyyden vaatimus eivät näytä olevan linjassa keskenään. Jos diplomaatti haluaisi toimia täysin rehellisesti, hän näyttäisi sen, miten toisen puhe tai toiminta häneen ja hänen hoitamaansa asiaan todella vaikuttaa ja siten niin sanotusti paljastaisi korttinsa asian suhteen. Näinhän ei diplomaatiassa voida toimia. Rehellisyyden vaatimus näyttäisi siis koskevan ensisijaisesti väärin tietojen levittämistä, mutta ei niinkään tietojen tai tunteiden peittämistä. Toisaalta tässäkin asiassa tilannekohtaisuus varmasti vaikuttaa valittuihin menettelytapoihin.



Täytyy myös kysyä, odotetaanko diplomaateilta empatiaa sanan varsinaisessa merkityksessä eli vastapuolen tunteiden ymmärtämistä ja herkkyyttä tämän tarpeiden suhteen samalla tavoin kuin muissakin ihmissuhteissa. Luottamuksen synnyttämiseksi on varmasti paikallaan osoittaa empatiaa toisten ajamaa asiaa tai toista henkilöä kohtaan. Tämä voi olla aitoa tai mahdollisesti myös tarkoitushakuisesti esitettyä empatiaa.

Joissakin tilanteissa saattaa olla mahdotonta tuntea empatiaa, mikäli mielipide-ero asioiden sopimisessa tai hoitamisessa on suuri. Henkilökohtaisissa suhteissa empatia on varmasti mukana viestinnässä, mutta valtioiden asioita koskevassa viestinnässä empatian esiintymistä samassa merkityksessä ja määrässä kuin henkilökohtaisemmassa viestinnässä voidaan erillisten tutkimustulosten puutteessa vain arvailla.

Edellä tehdyt päätelmät osoittavat myös osaltaan sitä, että diplomaattitehtävissä toimivien henkilöiden viestintätaitojen on oltava erilaisia kuin muiden kulttuurienvälistä viestintää käyvien ei-diplomaattisissa tehtävissä toimivien henkilöiden. Viestintäkompetenssin määritelmien ja diplomaattien työnkannalta tärkeimmiksi määriteltyjen taitojen vastaavuus osoittaa taas osaltaan viestintätaitojen merkittävyyttä diplomaattien työlle.

Epävarmuuden hallinta on Gudykunstin (1995) mukaan yhteydessä viestintäkompetenssiin, ja Infanten, Rancerin ja Womackin (1997: 411) mukaan epävarmuuden vähentämisen teoria pätee erityisen hyvin eri kulttuureista tulevien henkilöiden kanssakäymiseen, koska kulttuurienvälinen viestintä sisältää todennäköisesti vielä enemmän epävarmuutta aiheuttavia tekijöitä kuin samaan kulttuuriin tai ryhmään kuuluvien viestintä.

Epävarmuuden ilmaisuja tai kertomuksia epävarmuuden kokemisesta löytyi suomalaisten diplomaattien kertomuksista vähän. Johtuuko tämä siitä, että otannassa mukana olleet diplomaatit ovat hyvin kompetentteja ja kokevat vain vähän epävarmuutta vai siitä, että epävarmuudesta ei vain ole muistelmissa kerrottu tai haluttu kertoa suuremmissa määrin? Jälkimmäinen olettamus tuntuisi oikealta – ja luultavasti sitä onkin.

Jos kuitenkin lähdetään siitä, että diplomaatit eivät koe epävarmuutta täysin samalla tavalla kuin ketkä tahansa kulttuurienväliseen viestintään osallistuvat henkilöt, voidaan tuloksia tulkita Gudykunstin (1995) viestintäkompetenssiin yhdistämän epävarmuuden ja jännittämisen hallinnan teorian (Anxiety/Uncertainty Management Theory) kautta. Teorian pohjana on epävarmuuden vähentämisen teoria, ja se on tarkoitettu sovellettavaksi erityisesti kulttuurienväliseen kanssakäymiseen.

Gudykunst on asettanut teorian pohjaksi kuusi muuttujaa, jotka ovat 1) minä ja minäkuva, 2) motivaatio, 3) reaktiot tuntemattomia kohtaan, 4) sosiaaliset kategorioinnit, 5) tilanteelliset prosessit ja 6) yhteydet tuntemattomien kanssa.

Ensimmäiseen muuttujaan, *minä ja minäkuva*, liittyy henkilön itseluottamus. Gudykunstin mukaan mitä suurempi henkilön itseluottamus on, sitä tarkemmin hän prosessoi saamaansa informaatiota, minkä myötä epävarmuus vähenee. On hyvin oletettavaa, että diplomaatilla on hyvä tai ainakin kohtalaisen hyvä itseluottamus lähtiessään hoitamaan vaativia tehtäviään. Valmiiksi itsestään ja kyvyistään epävarmaa henkilöä tuskin tehtäviin edes valittaisiin. Tästä voidaan Gudykunstin oletuksen mukaan

edelleen päätellä diplomaattien kykenevän melko tarkkaan informaation prosessointiin ja epävarmuuden vähentämiseen.

Muuttuja kaksi, *motivaatio*, ajaa ihmistä viestimään, koska sen kautta hän saavuttaa sen tarpeensa, joka hänet on vuorovaikutukseen alunperin vienytkin. Viestimään motivoituneena ihminen pyrkii hallitsemaan epävarmuuttaan, jotta viestintä tuntemattoman kanssa olisi helpompaa. Gudykunst (1995: 22) perustelee viestintämotivaatiota henkilön perustarpeisiin, kuten ryhmään kuulumiseen ja itsereflektioon liittyvinä tarpeina, mutta yhtä lailla voidaan katsoa diplomaateilla olevan jatkuvan motivaation viestimiseen, koska heidän velvollisuutensa on kerätä informaatiota asemamaansa edustajilta ja muiden maiden diplomaateilta asemamaassa sekä antaa informaatiota oman maansa kannoista asemamaahan päin. Motivaatio liittyisi diplomaateilla näin ollen enemmänkin työtehtävien täyttämiseen. Henkilökohtaisessa kontekstissa motivaation synnyttäjänä voivat olla myös Gudykunstin tarkoittamat itseän liittyvät tarpeet.

Kolmanteen muuttujan, *reaktiot tuntemattomia kohtaan*, vaikuttaa henkilön kyky prosessoida tietoa. Mitä paremmin ihminen jäsentää kompleksista tietoa, on valmis joustamaan asenteissaan, tuntee empatiaa ja mukautuu toisen viestintään, sitä tehokkaammin hän kykenee viestimään ja epävarmuus edelleen vähenee. Gudykunst (1995: 19) tähdentää, että vaikka hän käyttää termiä tuntematon (*stranger*), ei hän tarkoita sillä ainoastaan niitä ihmisiä, joita kohdataan ensimmäistä kertaa, vaan käsitteeseen sisältyy myös muihin kuin esimerkiksi omaan etniseen ryhmään kuuluvat henkilöt. Hyvä itseluottamus, jota diplomaattien pääteltiin ensimmäisessä kohdassa omaavan ja jonka on havaittu lisäävän ihmisten kykyä prosessoida toisesta saatua tietoa, lisää edelleen

joustavaa ja tarpeen tullen mukautuvaa suhtautumista vastapuoleen.

Neljäs muuttuja, *sosiaaliset kategorioinnit*, liittyy ihmisten tapaan jäsentää sosiaalista ympäristöään ryhmittelemällä muita ihmisiä erilaisiin kategorioihin. Jotta viestintä olisi tehokasta muihin ryhmiin kuuluvien eli tuntemattomien kanssa, on viestijöiden tiedostettava sekä erilaisuutensa että samankaltaisuutensa suhteessa toisiin. Erilaisuuksia tärkeämpää on tiedostaa samankaltaisuudet. Esimerkiksi Bellah, Madsen, Sullivan, Swidel ja Tipton (1985: 287) ovat sanoneet, että samankaltaisuuksien ja yhteisten päämäärien ymmärtämisen kautta eroavaisuuksien aiheuttama uhka vähenee.

Monissa kulttuurienvälisissä kohtaamisissa toisensa kohtaavilla henkilöillä ei välttämättä näytä olevan juuri mitään yhteistä ja samankaltaisuuksia voi olla vaikea löytää, mikä aiheuttaa epävarmuutta. Diplomaatit kuitenkin jakavat samankaltaisia päämääriä tai tavoitteita ja kuuluvat lisäksi ainakin yhteen yhteiseen sosiaaliseen kategoriaan ammattinsa puolesta. Tämä saattaa vaikuttaa epävarmuutta hälventävästi ja olla yksi sellainen seikka, joka erottaa eri kulttuureista tulevien diplomaattien välisen viestinnän muista kulttuurienvälisen viestinnän kohtaamisista.

Kun neljä ensimmäistä muuttujaa liittyvät yksilön piirteisiin, liittyy viides muuttuja, *tilanteelliset prosessit*, yleisiin tilannetekijöiden viestinnälle aiheuttamiin vaikutuksiin. Tilanteen muodollisuus tai epämuodollisuus ja yhteistyön taso vaikuttavat vuorovaikutukseen tuntemattomia kohdatessa. Kuten ensimmäinen havainto luvussa 5.1 (ks. TAULUKKO 1) osoittaa, vaikuttaa tilanteen muodollisuus ja epämuodollisuus diplomaattien viestintäkäyttäytymiseen.

Kuudes muuttuja, *yhteydet tuntemattomien kanssa*, vaikuttaa myös epävarmuuden kokemiseen ja sitä kautta viestinnän tehokkuuteen. Infanten ym. (1997: 414) mukaan Gudykunst, Nishida ja Chua (1987) ovat sanoneet jatkuvaksi kehittyneen kanssakäymisen vieraiden kanssa tekevän suhteesta intiimimmän, lisäävän keskinäisriippuvuutta sekä viestinnän tehokkuutta. Lisäksi Kim (1986) sekä Gudykunst, Chua ja Gray (1987) ovat todenneet, että epävarmuutta koetaan vähemmän kommunikoidessa sellaisien vieraiden henkilöiden kanssa, joiden kanssa jaetaan jokin viestintäverkosto. Olo tunnetaan yleensä mukavammaksi esimerkiksi sellaisten vieraitten henkilöiden seurassa, joiden kanssa tunnetaan yhteisiä ystäviä (Infante ym., 1997: 414).

Diplomaatit ovat itsekin huomanneet läheisempien suhteiden vaikuttavan eri tilanteissa kanssakäymistä helpottavasti. Esimerkiksi jonkin yllättävän tilanteen sattuessa yhteyskanavat ovat avoinna ja asiaan on mahdollista päästä nopeasti. Diplomaattien verkosto on asemamaassa yleensä tiivis ja molemmille osapuolille yhteisiä tuttavuuksia saattaa löytyä usein, joten myös tämä voi osaltaan vähentää epävarmuuden kokemista.

Gudykunstin muuttajat näyttäisivät näin sopivan diplomaattien viestintään ja heidän kokemansa epävarmuuden arvioimiseen. Näiden kuuden kohdan perusteella voisi arvella, että monet diplomaatit ovat sillä tavoin orientoituneita uuden kohtaamiseen ja erilaisissa ympäristöissä toimimiseen, että heidän henkilökohtaisesti kokema viestinnällinen epävarmuutensa ei olisikaan kovin korkea tai ei ainakaan niin suuresti vaikuttava kuin aiemmissa tutkimuksissa lähtöolettamuksena näyttäisi olevan.

Orientoituminen jatkuvaan epävarmuuteen ja tietoisuus uusien tilanteiden, ihmisten ja kulttuureiden kohtaamisesta saattaa jossain määrin tulla rutiiniksi ja itsestäänselvyydeksi. Tällä ei yritetä sanoa sitä, että epävarmuus katoaisi kokonaan, vaan sitä että eri tavoin ilmenevään epävarmuuteen ja sen aiheuttajiin saatetaan osata suhtautua osana työtä. Ilman tarkempia tutkimuksia asiaa on kuitenkin mahdotonta spekuloida enempää.

Gudykunst (1993: 39) kylläkin muistuttaa, ettei epävarmuuden väheneminen tai lisääntyminen ole tiettyyn suuntaan jatkuvaa. Epävarmuus voi esimerkiksi vähentyä ensimmäisellä kerralla tuntemattomien tai ulkoryhmään kuuluvien henkilöiden kanssa keskustellessa, mutta taas jostain syystä lisääntyä toisella keskustelukerralla. Pidempiaikaisen suhteen kehittyessä on odotettavaa, että koetun epävarmuuden määrä vähenee huomattavasti, mutta useat eri vieraiden henkilöiden kesken tapahtuvat tapaamiset eivät välttämättä auta poistamaan satunnaisissa viestintätilanteissa koettua epävarmuutta.

Gudykunst (1993: 40) pitää siedettävää määrää epävarmuutta tai jännitystä stimuloivana niin, että henkilön kiinnostus kanssakäymistä kohtaan säilyy. Tämän voisi arvella vaikuttavan myös diplomaatin haluun oppia uutta kulttuureista ja viestinnästä, toisin sanoen jos henkilö kokisi liiallista varmuutta itsestään ja viestinnästään, hän ei välttämättä olisi motivoitunut kehittymään paremmaksi työssään.

Yksi tämän luvun sanomista on se, etteivät diplomaattien kasvokkaisviestintätilanteissa kokema epävarmuus ja syyt sen vähenemiseen välttämättä ole täysin samankaltaisia kuin niillä henkilöillä, jotka ovat olleet mukana erilaisissa kulttuurienvälisen

viestinnän tutkimuksissa. Toisin sanoen kaikki kulttuurienvälisen viestinnän teoriat eivät välttämättä kaikilta osin päde suoraan diplomaatiaviestintään. Se, että diplomaatit ovat edustamassa jotakin muuta kuin itseään henkilökohtaisesti, saattaa olla eräs tekijä henkilökohtaisen epävarmuuden kokemisessa, sen määrässä tai laadussa.

Valtio voi toimia ikään kuin maskina tai antaa roolin, joka vie huomion henkilökohtaisesta epävarmuudesta muualle ainakin jossain määrin. Diplomaattiviestintä voitaisiin näin ollen nähdä jopa erillisenä työvälineenä, jota jokainen diplomaatti käyttää parhaansa mukaan. Lähtökohdat tämän työvälineen käyttämiseen antaisivat oma kulttuuri sekä diplomaatin henkilökohtaiset ominaisuudet.

Casimir (1990: 41) kyllä huomauttaa neuvottelujen osalta, ettei yksilöiden panosta, neuvotteluihin mukanaan tuomia heikkouksia, näkemyksiä ja odotuksia saisi unohtaa, mitä tutkimuksessa hänen mukaansa usein tapahtuu. Nämä henkilökohtaiset tekijät ovat osa kanssakäymistä siinä missä käsiteltävä aihe tai se, että he edustavat jotakin tiettyä organisaatiota tai valtiota. Esimerkiksi pitkälle venyneet ja monimutkaiset neuvottelut vaikuttavat yksilöiden haluun ja kykyyn etsiä vielä uusia ratkaisuja ongelmiin. Joka tapauksessa diplomaattien kasvokkaisuviestintätilanteissa kokeman epävarmuuden tutkiminen diplomaattien itsensä parissa antaisi varmasti vastauksia moniin auki jääviin kysymyksiin.

Tässä luvussa tehty pohdinta epävarmuuden hallitsemisen ja viestintäkompetenssin yhteydestä diplomaattien viestintään osoittaa ainakin sen, että diplomaatin on oltava hyvin kompetentti

viestijä kyetäkseen hoitamaan työtään ilman liiallisen epävarmuuden aiheuttamia häiriöitä.

### **6.3.2 Sanaton viestintä ja signaalit**

Diplomaattiviestintä on Cohenin (1987: 1) mukaan sidottu kulttuurienvälisen yhteisymmärryksen etsimiseen. Valtiomiehet ovat vuosisatojen aikana kehittäneet oman erityissanastonsa ja konventionsa käsittävän diplomatian kielen, jonka avulla viestejä pyritään välittämään suullisesti ja kirjallisesti mahdollisimman vähäisin väärinkäsityksin. Ilman puhuttua kieltä kommunikointi valtioiden välillä olisi mahdotonta, mutta verbaalisen kommunikoinnin avuksi ohelle on kehittynyt myös muita muotoja, kuten sanatonta signalointia.

Sanaton viestintä ei korvaa kieltä, vaan täydentää ja värittää sitä. Sanatonta viestintää käytetään silloin, kun viestiä olisi epämieluisaa toimittaa kenellekään henkilökohtaisesti. Näin toimitaan esimerkiksi kasvojen säilyttämisen kannalta arkaluontoisessa tilanteessa tai silloin, kun viestiin halutaan saada lisää uskottavuutta tai ymmärrettävyyttä. (Cohen, 1987: 1.) Sanattomana signaalina lähetetty viesti voi antaa vastaanottajalle myös mahdollisuuden toteuttaa viestin vaatimat toimenpiteet näyttämättä heikolta ja tähän tiettyyn toimintaan jonkun toimesta käsketyltä. Vastaanottaja voi myös kieltäytyä toimimasta viestin edellyttämällä tavalla yksinkertaisesti olemalla huomioimatta viestiä, jolloin säästytään kohtaamiselta ja yhteenotolta viestin toimittajan kanssa. (DiploEdu, 2003c)

Diplomatiassa sanattomat viestit näyttävät olevan kahdenlaisia. Ensinnäkin ne ovat tietyllä hetkellä henkilön käyttäytymiseen tai puheeseen sidottuja ja toisaalta sellaisia tekoja, jotka eivät edel-



lytä henkilöiden tapaamista tai ole selkeästi sidottuja kenenkään toimintaan. Selkeyden vuoksi edellistä voisi kutsua sanattomaksi viestinnäksi ja jälkimmäistä signaloinniksi.

Rajanveto sanattoman viestinnän ja signaloinnin välille ei ole tietenkään kaikkien tilanteiden osalta mahdollista. Monia tekoja voidaan varmasti tulkita kumpaankin kategoriaan kuuluvaksi. Suunniteltua diplomaattista signalointia tapahtuu esimerkiksi median välityksellä ja välittäjähenkilöiden kautta. Signaaleja voivat olla diplomaattisten suhteiden solmiminen tai purkaminen, sotilaallisilla toimilla uhkaaminen tai niiden täytäntöönpano, diplomaattiset vierailut, pukeutuminen, taloudelliset sanktiot ja positiivinen tai negatiivinen poikkeaminen protokollasta. (DiploEdu, 2003d)

Etuna nonverbaalisen signaalin käytössä saattaa olla sen monimerkityksisyys ja kiistettävyyys. Viestin merkitys jää tarkkailijan päätettäväksi ulkoisten todisteiden, kuten ajoituksen, kontekstin ja totuttujen tapojen perusteella. (Cohen, 1987: 19.) Mutta onko toisaalta vaarana se, että käytös, jolla ei ole aiottua piilomerkitystä, voitaisiin tulkita tarkoitukselliseksi viestiksi ja toisaalta sellainen viesti, joka sisältää merkityksen, jäisi huomioimatta?

Cohenin (1987: 20) mukaan vastaus, *tahallisuuden oletaminen* (assumption of intentionality), on hyvin olennainen tekijä valtioiden välisessä viestinnässä. Viestinnän reaaliaikaiset seuraajat eivät voi olla täysin varmoja viestijän todellisista tarkoituksista, mutta heidän on oletettava, että tämän teoilla on tarkoitus. Koska tapahtumassa mukana olevat osapuolet tietävät, että kaikkia julkisia tekoja, paitsi selkeästi vahingossa tai tahattomasti tehtyjä, voidaan pitää merkityksellisinä, tulee tahallisuuden olettamuksesta

kuin itseään täyttävä profetia; tarkkailtavana oleva yksilö tiedostaa sen, että käytöstä tarkkaillaan, joten hän pyrkii toimimaan sen mukaisesti. Ihmisen ollessa kyseessä tätä ei voida pitää minkäänlaisena lakina, mutta kuitenkin todennäköisenä käytöksenä kansainvälisten suhteiden näyttämöllä.

Sanaton viesti tai signaali on kelvoton, jos sen kohdeyleisö ei ymmärrä sitä. Ongelmana on se, että monet eleet merkitsevät eri asioita eri kulttuureissa. Toisin sanoen eri yhteiskunnissa ilmaistaan samaa viestiä erilaisin sanattomin keinoin. Diplomaatin täytyisi siksi yrittää ylittää kulttuuriset erityispiirteet ja etsiä sellaisia eleitä ja signaaleita, joilla on sama merkitys kaikille vastaanottajille kulttuurista riippumatta. (Cohen, 1987: 2.)

Signaalien käyttöä hankaloittaa myös kansainväliseen politiikkaan osallistuvien tekijöiden määrän lisääntyminen sekä hallituksen ulkopuolisten toimijoiden, kuten yritysten ja järjestöjen toiminnan lisääntyminen valtioiden ulkosuhteissa. Mukana on siis paljon uusia toimijoita, jotka eivät tunne diplomaattien käyttämiä signaalintyyplejä.

Rana (2001) ehdottaakin, että signalointiin turvaututtaisiin diplomatiassa entistä vähemmän ja kommunikointi tapahtuisi suoremmin. Suoruus on kuitenkin kulttuurien välisessä kanssakäymisessä ja etenkin diplomatiassa hieman hankala käsite. Cohenkin (1987: 3) on pohtinut, että vaikka sanat merkitsevät samaa, voidaanko kokonaisten lauseiden merkityksestä päästä yhteisymmärrykseen.

Myös Barston (1997: 27) ottaa esiin diplomatiassa näkyvän uuden suuntauksen, joka tuo toimintaan mukaan yhä enemmän erityis-

asiantuntijoita ja sellaisia henkilöitä, jotka eivät ole varsinaisia uradiplomaatteja. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikki diplomatian harjoittamiseen osallistuvat eivät enää hallitse diplomatiassa aiemmin vallinneita yleismaailmallisia normeja, asenteita ja käytäntöjä.

Käytännön esimerkki Suomen käyttämästä sanattomasta signaloinnista löytyy Hyväriseltä (2000: 208), joka kertoo kuinka signalointia voitiin käyttää apuna tasapainoillessaan idän ja lännen välissä.

Suomella oli myös poliittista syytä olla kiinnostunut Albaniasta. - - Kuten muistamme, Kiinalla oli vain yksi sosialistinen maa, joka ylläpiti siihen lämpimiä suhteita. Se oli Albania. Suomi ei halunnut sotkeutua Kiinan ja Neuvostoliiton kiistelyyn, joka oli vallinnut 1950-luvun loppuvuosilta alkaen. Se halusi ylläpitää normaaleja suhteita Kiinan kanssa. Tämä taas merkitsi, että Suomi ei voinut ryhtyä veljeilemään Kiinan kanssa, mutta vain ylläpitämään hyviä normaaleja suhteitaan. Monimutkaista, eikö totta? - - Kun kaikki tiesivät, että Albania oli hyvissä väleissä Kiinan kanssa ja huonoissa Neuvostoliiton kanssa, oli mitä sopivinta pikku hiljaa ryhtyä tehostamaan suomalais-albanialaisten suhteiden voimistamista. Valppaat vahtikoirat tajusivat pian sen, mitä halusimme signaloida. Halusimme olla todella puolueettomia tässäkin asiassa.

Cohen (1987: 3) haluaa korostaa, että vaikka yksilöt esimerkiksi manipuloivat ulkonäköään ilmaistakseen itseään haluamallaan tavalla, on arkielämästä vaikea löytää esimerkkejä samanlaisesta jatkuvasta sanattomien viestien vaihdosta kuten diplomatiassa. Valtioidenvälisen viestinnän ymmärtämiseksi on Cohenin mukaan perustavanlaatuisen tärkeää ymmärtää, että nonverbaali signalointi ei ole diplomatiassa puuskittaista vaan jatkuvaa.

### 6.3.3 Diplomaatin rooli ja esiintyminen

Diplomaatin rooli on moniulotteinen. Se liikkuu formaalin vähäeleisestä käytöksestä sujuvasanaiseen seurusteluun muodollisten ja henkilökohtaisten kontekstien välillä. Tietynlaisen roolin olemassaolo on jokseenkin kiistatonta, mutta voiko se vaikuttaa esimerkiksi diplomaattien epävarmuuden kokemiseen, sitä voi tutkimuksen puutteessa vain arvailla. Luultavasti rooli vaikuttaa epävarmuuteen tilanteesta riippuen positiivisesti tai negatiivisesti.

Goffman (1971) pohtii ihmisten rooleja ja esiintymistä erilaisissa arkipäivän kohtaamisissa, ja hänen havaintojaan voidaan soveltaa, kuten moniin muihinkin viestintätilanteisiin, myös diplomatiaan.

Kansainvälisissä suhteissa ja diplomatiassa käytetään runsaasti viittauksia teatteriin ja esiintymiseen: kansainvälinen näyttämö, rooli, kulissit, käsikirjoitus, show, pääosa (ks. esim. Korhonen, Pastinen, Jakobson). Cohen (1987) perustelee kirjansa ”Theatre of Power, the Art of Diplomatic Signalling” esipuheessa, miten ja miksi diplomatiaa voidaan verrata teatteriin ja sen käsitteisiin. Hän luettelee kolme syytä.

Ensinnäkin teatteri-sanaa voidaan pitää metaforana sille visuaalisten ja symbolisten välineiden repertuaarille, jota diplomaatit ja valtiomiehet käyttävät kommunikoidessaan kansainvälisistä aiheista. Teatteriin vertaaminen auttaa näkemään, miten eri ympäristöt, performanssit ja ulkoasut on valjastettu kantamaan poliittisia viestejä.

Toiseksi erityisesti rauhan aikana, jolloin valtiot eivät fyysisesti loukkaa toistensa oikeuksia, pyritään erilaisin teoin, suostutteluun

ja neuvotteluihin vaikuttamaan toisiin valtioihin. Suostuttelussa käytetään muun muassa erilaisia symboleja, joista osa on verbaalisia ja osa ei. Nonverbaalisia tekoja, joilla valtiot viestivät toisilleen, voivat olla esimerkiksi valtiovierailut, diplomaattiset tapaamiset, urheilu- ja kulttuurivaihto, kaupankäynti ja avustukset, sotilaalliset liikkeet sekä sotilasmenoista ja kaluston sijoittelusta päättäminen. Cohenin kanssa on oltava hieman eri mieltä rauhanajasta ja fyysisestä loukkaamattomuudesta, sillä valtiot voivat erilaisin pakottein vaikuttaa esimerkiksi toisten valtioiden kaupankäyntiin, mikä saattaa aiheuttaa niille näkyviä taloudellisia haittoja.

Kolmanneksi teatterin metafora sopii television aikakauteen, koska visuaalisuus on television kautta tullut dominoivaksi tavaksi vastaanottaa informaatiota entisen puhutun ja kirjoitetun tiedon sijaan. Televisio ei toista tapahtumia katsojille sellaisena kuin ne ovat, vaan sen paikallaolo voi muuttaa kuvattavia tapahtumia. Cohenin mukaan henkilöt, jotka tietävät tulevansa kuvatuiksi, tuskin ovat spontaaneja kameran edessä, ja näin television välittämästä tapahtumasta tulee mediatapahtuma, performanssi. Diplomaattiviestinnän tarkastelussa dramaturgian keinoin on myös se etu, että se auttaa kiinnittämään huomiota sellaisiin piirteisiin diplomaattien käytöksessä, jotka muuten voisivat jäädä huomiotta (Cohen, 1987: 5–6).

Goffman (1971) vertaa läpi teoksensa yksilöä näyttämöllä olevaan näyttelijään. Kuten teatterissa, hän sanoo, tapahtumat tapahtuvat niille tarkoitetuissa ja valituissa tiloissa, missä performanssi esitetään lavasteineen ja pukuineen ja missä näyttelijä käyttää ilmeitä, eleitä, liikkeitä ja puhetta luodakseen sosiaalisesti halutun ja hyväksyttävän vaikutelman yleisölleen. Performansseja suunni-

tellaan Goffmanin mukaan usein taka-alalla, kulisseissa. Tämä pätee tutkimuksessa tehtyyn havaintoon siitä, miten epämuodollisemmissa tilanteissa, kulisseissa, pyritään suunnittelemaan toiminta näyttämöä varten, eli diplomatian tapauksessa virkamiehet valmistelevat edeltäkäs in esimerkiksi vierailujen puheita, tiedonantoja ja sopimuksia (ks. Jakobson 1980: 111).

Kulisseissa ja näyttämöllä esitetyt performanssit on Goffmanin (1971: 151) mukaan tarkoitettu eri ihmisten nähtäväksi, ja henkilö joutuu todennäköisesti hankalaan tilanteeseen, jos joku sellainen henkilö, jolle tietty performanssi ei ole tarkoitettu, näkee tämän. Esimerkkinä hän käyttää työpaikalla tyrannimaisesti ja kotona saamattomana tohvelisankarina käyttäytyvää johtajaa. Tämä täysin erilaisessa roolissa työpaikalla ja kotonaan esiintyvä henkilö joutuisi todennäköisesti epämuodolliseen asemaan, jos esimerkiksi joutuisi palkkaamaan jonkun perheenjäsenensä työpaikalleen.

Diplomaattien olisi siis tämän näkemyksen mukaan käyttäytyttävä samalla tavoin sekä muodollisemmissa että epämuodollisemmissa konteksteissa, koska samat työtoverit ovat todistamassa heidän performanssejaan kummassakin. Toinen vaihtoehto on se, että diplomaateille on muodostunut sellainen käytäntö, jossa voidaan hyväksyä erilainen käytös eri konteksteissa. Ammattiin vihkiytyneet tietävät, että protokollan noudattaminen tietyissä tilanteissa on yhteinen performanssi ja toisaalta, että henkilökohtaisessa kontekstissa henkilöiden performanssi on erilainen. Hämmäntäviä tilanteita ei tapahdu, koska erilainen käytös erilaisissa tilanteissa on yhteistä kaikille kollegoille.

Goffmanin (1971: 175) mukaan kollega on:

henkilö, joka esittää samanlaiselle katsojakunnalle samaa rutiinia kuin asianomainen itsekin, mutta joka ei hänen ryhmäkumppaneidensa lailla esiinny samana ajankohtana ja samassa paikassa samalle määräyleisölle.

Tämä ei aina päde diplomaatteihin, jotka esimerkiksi monenvälisissä neuvotteluissa ja kokouksissa esiintyvät yhdessä yhteiselle yleisölle. Goffman (1971: 175) sanoo kollegoista myös, että ”kun heidän esitettävänä on samanlainen näytös, he tulevat tuntemaan toistensa pulmat ja näkökulmat; puhuivatpa he muutoin mitä kieliä hyvänsä, heidän sosiaalinen kielensä on sama.” Tämä puhuisi myös diplomaatteja yhdistävän sosiaalisen siteen puolesta.

Itsetietoinen esillä oleminen ja esittäminen, kuten Goffman esittää, on Cohenin (1987: 3) mukaan useimmille mahdollista vain rajoitetuissa jaksoissa, mutta kaikki kansainvälinen kanssakäyminen ja siihen liittyvä ulospäinsuuntautunut käytös on tarkan harkinnan tulosta. Hallituksen hahmo on julkisuudessa aina kuin esiintyjä lavalla. Hänen käytöksensä voi näyttää rutinoituneelta, mutta hän arvioi jatkuvasti toimintaansa. Yksityiselämässä vartalon eleiden välittämiä viestejä ei harkita tai tarkkailla jatkuvasti, mutta valtiotasolla elekieli ja muu sanaton viestintä on tarkkaan harkittua.

Tutkimuksessa on Cohenin (1987: 105) mukaan todistettu, että perusilmeet tai tunnetilojen ilmaisu ilmeillä ovat samoja ympäri maailman. Nämä tunnetilat ovat yllättyminen, iloisuus, surullisuus, inho, pelko ja suuttumus. Kuten muillakin nonverbaalin viestinnän aluilla, myös kasvojen ilmeiden osalta valtion johtajan käyttämä

alue on kapeampi kuin yksityishenkilön. Sama pätee varmasti myös diplomaatteihin. Pelon, inhon, yllättyneisyyden ja surullisuuden näyttäminen eivät normaalisti kuulu politiikassa kansainväliselle tasolle, vaan niitä pyritään tukahduttamaan, jottei todellinen diplomaattinen asema paljastuisi. (Cohen, 1987: 105.) Yleisimmät ”diplomaattitunteet” kasvojenilmeillä ilmaistuna ovat tyytymys, tyytymättömyys, hyväksyntä, erimielisyys, tyyneys ja suuttumus. (Cohen, 1987: 106.)

Myös tämä näkökulma kertoo osaltaan siitä, miten diplomaattiviestintä poikkeaa niin sanotusta normaalista tai arkipäivän viestinnästä. Oletettavasti diplomaatin rooli vaikuttaa viestintätapahtumassa jollakin tavalla. Jos keskustelukumppani tietää olevansa tekemisissä nimenomaan diplomaatin kanssa, tämä voi olettaa diplomaatin toimivan tietyllä tavalla, osaavan tai tietävän tiettyjä asioita. Rooli vaikuttaa todennäköisesti myös diplomaattiin itseensä ohjaten hänen viestintätyyliään tai käyttäytymistään muulla tavoin.

## **7. TUTKIMUKSEN ARVIOINTI**

Tutkimuksen luotettavuuden arvioimiseen käytetään yleensä reliabiliteetin ja validiteetin käsitteitä. Reliabiliteetti mittaa tutkimustulosten toistettavuutta ja validiteetti sitä, onko tutkimuksessa tutkittu niitä asioita, mitä alun perin on luvattukin. Laadullisessa ja määrällisessä tutkimuksessa luotettavuutta ei kuitenkaan voida aina tarkastella samalla tavoin. Tämä johtuu monien laadullista tutkimusta tekevien mielestä siitä, että



reliabiliteetin ja validiteetin käsitteet ovat syntyneet määrällisen tutkimuksen tarpeisiin. (Tuomi ja Sarajärvi, 2002: 133.)

Laadullisen tutkimuksen arvioimiseen ei ole olemassa selkeästi yksiä oikeita ohjeita. Laadullista tutkimusta olisi esimerkiksi Tuomen ja Sarajärven (2002: 135–138) mukaan mielekästä arvioida sen eri osa-alueiden ja niiden johdonmukaisuuden kautta. Nämä osa-alueet ovat tutkimuksen kohde ja tarkoitus, tutkijan omat sitoumukset, aineiston keruu, tutkimuksen tiedonantajat, tutkija–tiedonantaja -suhde, tutkimuksen kesto, aineiston analyysi, tutkimuksen luotettavuus ja tutkimuksen raportointi. Mäkelän (1990: 47–48) mukaan taas laadullisen tutkimuksen arviointikriteereinä voidaan pitää aineiston merkittävyyttä ja riittävyttä, analyysin kattavuutta sekä sen arvioitavuutta ja toistettavuutta.

Tässä luvussa tarkastellaan ja arvioidaan tutkimukseen liittyneitä ennakko-odotuksia, tutkimusvaiheiden esittämistä, menetelmää ja sen soveltuvuutta diplomaattiviestinnän tutkimukseen, teoreettisen materiaalin ja aineiston laatua, riittävyttä ja merkittävyyttä sekä tulosten merkittävyyttä.

Tutkimuksesta saatavia tuloksia oli ennakkoon vaikea arvioida. Joitain ennakko-odotuksia siitä, mitä aineistosta saattaisi löytyä, kuitenkin oli. Aineiston läpikäymistä ja analyysiä olivat esimerkiksi jonkin verran ohjaamassa luvussa 3.2 esitellyt epävarmuuden vähentämisen teoria ja kasvojen säilyttämisen teoria. Teorioiden pohjalta esitettiin toinen tutkimuskysymyksiä tarkentava kysymys, joten ne ohjasivat hakemaan aineistosta tietynlaisia asioita. Teoriat eivät kuitenkaan haitanneet muiden diplomaattiviestinnän piirteiden löytämistä, eivätkä ne antaneet käsitteellisiä tai muita

lähtökohtia tutkimuksen tekemiselle. Näin ollen analyysin voidaan sanoa tapahtuneen suurimmilta osin aineistolähtöisesti.

Epävarmuuteen ja etenkin siitä kirjoittamattomuuteen on puututtu siksi, että sen vaikutusta diplomaattien viestintään ja toimintaan on aikaisemmin pyritty osoittamaan epävarmuuden vähentämisen teorian avulla. Tämä antoi myös olettaa, että epävarmuudesta tai siihen liittyvistä asioista kerrotaisiin enemmän. Joitakin aineistosta nostettuja asiakokonaisuuksia, kuten muodollisuuksien merkitystä ja signalointia on puolestaan osattu tulkita kasvojen säilyttämisen kannalta, koska sitä koskeva teoria on aiemmin yhdistetty diplomaattien viestintään. On tietenkin mahdollista, että yhteyksiä ja johtopäätöksiä kasvojen säilyttämiseen olisi vedetty myös ilman aiempaa tutkimusta, mutta sitä on tässä vaiheessa mahdotonta sanoa, koska kasvojen säilyttämisen teoriaan diplomaattiviestinnän kannalta oli tutustuttu jo ennen aineiston läpikäymistä.

Se, että tutkimuksessa korostetaan viestintää diplomaattien tärkeimpänä työvälteenä, on varmasti tutkijan orientaatiosta lähtevää. Jo tutkimusta aloitettaessa mielikuvat diplomaatin työstä olivat viestintäpainotteisia. Kuitenkin on sanottava, että oli yllättävää, miten vahvasti tutkimusaineisto tuki tätä käsitystä. Oletuksena ehkä oli, että diplomatiassa arvostettaisiin toisenlaisia, enemmänkin tiedollisia valmiuksia. Toisaalta voidaan myös spekuloida, onko tutkijan orientaatio on vaikuttanut tietynlaisten tulosten löytymiseen. Tutkimuskysymysten asettelua katsottaessa voidaan sanoa, että varmasti on. Tarkoituksenahan oli tutkia pelkästään diplomaattien viestintään liittyviä seikkoja. Kuitenkaan ei ole aiheellista sanoa, että tutkijan lähtökohdat olisivat vaikuttaneet tuloksiin vääristävällä tavalla.

Tutkimuksen eri vaiheet on pyritty tuomaan mahdollisimman tarkasti esille, jotta lukija saisi käsityksen siitä, miten aineiston ja analyysin kanssa on edetty vaiheesta toiseen. Kaavion 1 avulla prosessin vaiheita on haluttu esittää niin, että tutkimuksen etenemisestä voisi saada selkeän käsityksen. Myös aineiston ja muun lähdemateriaalin osalta on pyritty avoimuuteen kaikissa tilanteissa. Tällä on osaltaan pyritty kasvattamaan tutkimuksen reliabiliteettia.

Tutkimusta tehdessä ei ilmennyt mitään suuria ongelmia, joten työ liikkui vaihe vaiheelta melko joustavasti, vaikkakin välillä hitaanlaisesti, eteenpäin. Työprosessi alkoi jo vuoden 2002 alussa, ja koska tutkimuksen tekemiselle ei ollut asetettu kovin tarkkoja aikarajoja, oli välissä muutamien kuukausienkin mittaisia taukoja, jolloin työ ei edennyt lainkaan. Tutkimukseen tämän ajan kuluminen on vaikuttanut pelkästään positiivisesti, sillä erilaisten ajatusten kypsyminen ja uuden lähdemateriaalin löytyminen on tapahtunut viimeisen parin kuukauden aikana. Koska aineistona on valmiiksi kirjoitettua materiaalia, ei sekään vanhene, kuten jollekin muulle aineistolle saattaa ajan kuluessa käydä.

Tutkimuskohteena oleva diplomaattien kasvokkaisuviestintä ja aineistona oleva valmiiksi kirjoitettu materiaali saattavat ensi kuulemalta vaikuttaa oudolta yhtälöltä. Tutkiminen vaatiikin välillä rivien väliin katsomista, koska etsittäviä asioita ei aina sanota suoraan. Tällainen menetelmä näyttää kuitenkin sopivan diplomaattiviestinnän tarkasteluun, koska aiheesta ei ole saatavilla kovinkaan syväluotaavia tutkimuksia. Vielä vähemmän on tutkittu suomalaisdiplomaattien kasvokkaisuviestintää. Vähän tutkitun tutkimusalueen kartoittaminen oli hyvä aloittaa melko laajoilla ja väljillä

tutkimuskysymyksillä, ja kysymystenasettelu antoi myös mahdollisuuksia saada mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta ilmiöstä.

Tutkimuksessa käytetyn menetelmän voidaan siis sanoa soveltuvan viestinnän tutkimiseen, koska aineistosta oli mahdollista saada vastauksia tutkimuskysymyksiin. Useampi menetelmä samanaikaisesti käytettynä olisi ehkä antanut mahdollisuuden syvemmälle meneviin tulkintoihin, mutta järkevissä mittasuhteissa pysymiseksi ei siihen tässä tutkimuksessa lähdetty.

Muistelmien käyttämisessä saattaa olla etuna se, että niistä voi löytyä jotakin sellaista, mitä haastattelussa ei välttämättä nousisi esille. Toisaalta haastatteluaineiston käsittely saattaisi olla hieman yksinkertaisempaa kuin muistelmia-aineiston, koska muistelmissa on analyysiä varten etsittävien kohtien ympärillä paljon ylimääräistä ainesta, jonka seasta tarvittavat tiedot on kerättävä. Tässä tapauksessa haastateltavia olisi täytynyt hakea ympäri Suomea ja maailmaakin, joten muistelmia-aineiston käyttö oli myös käytännön sanelema vaihtoehto. Haastattelemine ja observointi olisivat jatkotutkimusten kannalta mielekkäitä menetelmävaihtoehtoja, varsinkin kun tämän tutkimuksen materiaali antaa suuntaa sille, mitä asioita olisi hyvä kysyä ja tarkkailla, jotta saataisiin tietää tarkemmin diplomaattiviestintään liittyvistä tekijöistä.

Tutkimuksen aineistona olevien muistelmien merkittävyyttä puolustaa esimerkiksi niiden yhteiskunnallinen huomioarvo sekä kirjoittajien asema ja auktoriteetti. Ensinnäkin muistelmien kirjoittajat ovat kokeneita ja pitkään työssään toimineita diplomaatteja. Heidän kokemuksensa antavat yhteen koottuina arvokasta tietoa diplomaattien työstä ja diplomaattiviestinnästä. Toiseksi teokset ovat myös yhteiskunnallisesti ja historiallisesti

merkittäviä lähteitä, koska ne tarjoavat monen ihmisen näkökulmasta kokemusperäistä tietoa esimerkiksi sellaisista tapahtumista, jotka ovat vaikuttaneet Suomen asemaan kansainvälisenä toimijana.

Aineiston riittävyden puolesta puhuvat esimerkiksi monipuoliset tulokset, samojen ilmiöiden toistuminen teoksesta toiseen ja se, että tietyin rajauksin aineistoksi valittu muistelmien joukko oli kokonaisuudessaan mukana aineistossa.

Lähteinä tutkimuksessa on pyritty käyttämään kaikkea aiheesta saatavissa olevaa ja luotettavaksi arvioitua materiaalia. Jos jokin lähde on jäänyt huomioimatta, ei sen osuus luultavasti muuttaisi tutkimuksen tuloksia merkittäväällä tavalla. Näkökulmia uudet lähteet sen sijaan voisivat tuoda lisää, mutta niidenkin pohtiminen olisi tämän tutkimuksen rajauksen kannalta mielekkäämpää uudessa tutkimuksessa.

Teoreettisessa viitekehyksessä ei ole voitu tukeutua kovinkaan runsaaseen määrään viestinnän teorioita tai tutkijoita, koska saatavana ja olemassa olevan materiaalin tilanne on, kuten todettu, heikko verrattuna moniin muihin viestinnässä tutkittaviin ilmiöihin. Gudykunstin tutkimukseen on jouduttu viittaamaan melko paljon, mutta siihen tukeutuvat hyvin pitkälti myös Infante ym. (1997) sekä Ting-Toomey ja Cole (1990). Viitekehyksessä käytetyt teoriat ovat kuitenkin paljon testattuja ja moniin tilanteisiin sovellettuja sekä tutkijat, joihin on viitattu, ovat pitkään tutkijoina toimineita ja luotettavina pidettäviä lähteitä.

Vaikka viestinnällinen epävarmuus ei aineistossa suuressa määrin näykään, löytyy Gudykunstin (1990 ja 1995) epävarmuuden vähentämisen ja hallinnan teorioista eniten tähän tutkimukseen sovellettavissa olevaa materiaalia. Ja siitäkin huolimatta, ettei Gudykunstin väitteiden kanssa voi kaikilta osin olla samaa mieltä, on hänen pitkään kehittälemänsä teoria tällä hetkellä luultavasti pisimmälle viety diplomaattien kasvokkaisuviestintää koskeva teoria.

Koko tutkimusprosessia katsoen yhtenä tärkeänä antina voidaan pitää uusien ja entistä spesifimpien tutkimusaiheiden löytymistä diplomaatiaviestinnän saralta. Myös suomenkielisten käsitteiden luominen ja määrittelemisen diplomaatiaviestinnän tutkimuskentälle on tärkeää. Tutkimuksessa saadut vastaukset antavat nyt tietynlaisen kehyksen, jonka sisällä on mahdollisuus tarkempien tutkimuskysymysten ja hypoteesien asettamiseen jatkossa. Tulevaisuuden tutkimusaiheita pohditaan tarkemmin seuraavassa luvussa.

## **8. PÄÄTÄNTÖ**

Miksi diplomaattiviesticintää kannattaa tutkia? Onko naivia olettaa, että maailman ongelmat voitaisiin ratkaista tehokkaan viestinnän avulla vai onko kyynistä hyväksyä se, ettei kaikkia ongelmia voida ratkaista ilman sotilaallista voimankäyttöä? Totuus lienee jossakin näiden kahden välimaastossa. On tapauksia, joissa ongelmat kärjistyvät niin, ettei aseellisilta yhteenotoilta voida välttyä. Välillä näyttää kuitenkin siltä, että sotaan ryhdytään arvovallasta kiinnipitämisen ja kasvojen säilyttämisen nimissä; kun on uhattu

pommituksilla, päädytään pommittamaan, jotta maine ja auktoriteetti säilyisivät. Muita vaihtoehtoja ei enää suostuta harkitsemaan.

Erilaiset näkemykset siitä, millainen maailman tulisi olla tai miten valtioiden pitäisi toimia suhteessa toisiinsa sekä olemassa olevat realiteetit, kuten taloudellisen keskinäisriippuvuuden aiheuttamat paineet tulevat pitämään huolen siitä, että ristiriitoja tulee aina olemaan eikä niitä kaikkia voida ratkaista parhaimmillakaan neuvottelutaidoilla. Aina on niitä, jotka näkevät päämääriensä saavuttamiseen parhaaksi sellaiset keinot, joissa aiheutuu kärsimyksiä pienemmille tai suuremmille ihmisjoukoille. Viestinnän tuntijan ja tutkijan on kuitenkin uskottava, että osa tähänkin mennessä käydyistä väkivaltaisista yhteenotoista olisi voitu välttää oikeanlaisen ja tehokkaan kommunikaation avulla.

Diplomaattien kanssakäyminen antaa valtavasti aiheita viestinnän tutkimukselle. Sen monitasoinen luonne tarjoaa tutkijoille näkökulmia ja mahdollisuuksia myös uusien alueiden kartoittamiseen. Diplomiaviestinnän tutkimusalueita voivat olla esimerkiksi sanallinen ja sanaton viestintä erilaisissa neuvotteluissa ja muissa konteksteissa, kirjallisen viestinnän eri puolet, viestinnän monitulkintaisuus ja viestien ymmärtäminen, vallan ja luottamuksen suhde, diplomaatin rooli, kulttuurienvälisyyden tuomat vaikutukset, kuten eri kielten ja kielten kääntämisen vaikutukset asioiden ymmärtämiseen sekä diplomaattien sopeutuminen uusiin kulttuureihin.

Sekä tämän tutkimuksen tuloksiin liittyen että muun aineistosta löytyneen aineksen perusteella olisi jatkossa mielenkiintoista tutkia, vaikuttaako uhkaava sotatilanne tai rauhan aika siihen

kummassako kontekstissa, muodollisessa tai epämuodollisessa, tapahtuu enemmän diplomaattien kohtaamisia ja miten näistä tiedotetaan ulkopuolisille.

Mielenkiintoista olisi selvittää myös sitä, lisääntyvätkö tapaamiset henkilökohtaisten suhteiden kontekstissa, kun maiden välillä on niille poliittisesti merkityksellisiä tapahtumia sekä onko henkilökohtaisia suhteita enemmän ja luodaanko tai käytetäänkö niitä ahkerammin sellaisissa maissa, joiden tapahtumat nähdään Suomen kannalta tärkeinä.

Suomalaisdiplomaattien sopeutumista kulttuureihin olisi myös kiinnostavaa ja hyödyllistä tutkia selvittämällä, onko joihinkin kulttuureihin helpompi sopeutua työskentelemään kuin toisiin. Tällaisen tutkimuksen tuloksista voisi päätellä myös, vaikuttaako sopeutumiseen kunkin yksilön omat lähtökohdat vai onko kotimaan kulttuurilla suurempi vaikutus, toisin sanoen voidaanko selkeästi huomata olevan tiettyjä maita, joihin nimenomaan suomalaisdiplomaattien on erityisen helppoa tai vaikeaa sopeutua. Näiden lisäksi tärkeänä tutkimuskohteena diplomaattien kasvokkaisviestinnän osalta olisi epävarmuuden kokemisen syyt ja vaikutukset.

Myös diplomaattien yhteisöllisyyden olemuksen tai sen olemassaolon tutkiminen nousee tämän tutkimuksen tulosten perusteella mielenkiintoiseksi kysymykseksi. Uudessa tutkimuksessa voitaisiin selvittää esimerkiksi sitä, miten kulttuurienvälisen viestinnän teoriat todella pätevät diplomaattiviestintään.

Jatkotutkimuksen avulla voitaisiin kehittää myös ulkoasianhallinnon virkamiesuralle tähtäävien viestintäkoulutusta. Tutkimuk-



sen voisi toteuttaa kyselyllä tai haastattelulla tutustuen tarkemmin diplomaattuuralle valmentavaan Kavaku-kurssiin ja kurssille osallistuviin. Tutkimuksessa voitaisiin kartoittaa kurssille osallistuvien aiempaa viestintäkokemusta ja -koulutusta, odotuksia tulevassa työssä tarvittavista taidoista sekä pyytää osallistujia arvioimaan omien sen hetkisten taitojen tasoa ja lisäkoulutustarvetta.

Ihannediplomaatilta vaadittavien taitojen ja ominaisuuksien lista on pitkä ja varmaankin hyvin harva tehtävissään toimiva diplomaatti kykenee niitä kaikkia täyttämään. Osaa vaatimuksista voi täyttää opettelemalla, mutta mikä on henkilön persoonan vaikutus diplomatian hoitamisessa? Onko persoona tai henkilökohtaiset ominaisuudet esimerkiksi merkittävämpiä kuin kulttuurinen tausta? Voiko kuka tahansa oppia diplomaatiksi vai onko osa diplomaatilta vaadittavaa taitoa henkilön persoonassa, toisin sanoen jotakin sellaista, mitä ei voi opetella?

Tutkimuksen aineistona olevien muistelmien perusteella on sanottava, etteivät ulkoa opitut tiedot kaikesta tarvittavasta riitä tekemään diplomaatista taitavaa. Viestinnällistä herkkyyttä – taitoa lukea erilaisia ihmisiä ja heidän aikomuksiaan sekä taitoa mukautua erilaisiin viestintätilanteisiin – voisi sanoa diplomaatin tärkeimmäksi työvälineeksi, jota mitkään tiedot eivät pysty korvaamaan. Työn tekeminen ja varmasti myös kollegoiden tarkkaileminen opettaa tekijöilleen jatkuvasti uusia viestintätaitoja. Nämä taidot saattavat kuitenkin jäädä jossain muodoin tiedostamattomiksi. Ellei viestintää ja viestintätaitoja aktiivisesti tiedosteta tärkeänä työvälineenä ja pyritä tämän työvälineen kehittämiseen, ei välttämättä päästä tehokkaimpaan mahdolliseen oppimiseen.

Johdantoon lainattu Pastisen (1996) pohdinta vaatimuksista, joita diplomaatiksi lähtevän henkilön olisi täytettävä, jää hyvin abstraktiin toteamukseen siitä, että tehtäviin on oltava ”sopiva”. Pastisen tarkoittamalla ”sopivalla” henkilöllä voisi tämän tutkimuksen perusteella olla runsaasti motivaatiota tehtäviensä täyttämiseen ja uuden oppimiseen sekä viestinnällistä herkkyyttä, jota voi olla vaikea mitata tai pukea sanoiksi.

## KIRJALLISUUS

- Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Andrews, B. 1979. The language of state actions. *International Interactions*. 6, 267–289.
- Apunen, O. 1999. Murrosaikojen maailmanpolitiikka. Ulkopolitiikan, kansainvälisen politiikan ja kansainvälisten suhteiden kehityslinjat ja rakenteet. 2. painos. Tampere: Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos.
- Barston, R. P. 1997. *Modern Diplomacy*. 2nd Edition. Harlow, Essex: Longman.
- Bellah, R., Madsen, R., Sullivan, W., Swidler, A. & Tipton, S. 1985. *Habits of the Heart*. Berkeley: University of California Press.
- Berkowitz, B. 1986. Levels of analysis problems in international studies. *International Interactions*. 12, 199–227.
- Brown, B. 1977. Face-saving and face-restoration in negotiation. Teoksessa Druckman, D. (toim.) *Negotiations: Social-psychological Perspectives*. Beverly Hills, CA: Sage, 275–299.
- Casimir, F. L. 1990. International negotiations. A power-and-trust relationship. Teoksessa Korzeny, F. & Ting-Toomey, S. (toim.) *Communicating for Peace. Diplomacy and Negotiation*. Newbury Park: Sage Publications, 40–55.
- Cioffi-Revilla, C. 1979. Diplomatic communication theory. *International Interactions*. 6, 209–265.
- Cioffi-Revilla, C., Merritt, R. L. & Zinnes, D. A. 1987. Communication and interaction in global politics. Teoksessa Cioffi-Revilla, C., Merritt, R. L. & Zinnes, D. A. (toim.) *Communication and Interaction in Global Politics*. Newbury Park: Sage Publications, 9–19.
- Cohen, R. 1987. *Theatre of Power, the Art of Diplomatic Signalling*. London: Longman.
- Davidson, W. 1975. Diplomatic reporting. *Journal of Communication*. 25, 138–146.

- DiploEdu. 2003(a). Ambiguity. Ambiguity in Diplomacy. Saatavilla www-muodossa:  
<URL:http://www.diplomacy.edu/language/Ambiguity/default.htm> (Luettu 12.11. 2003)
- DiploEdu. 2003(b). Conferences. Saatavilla www-muodossa:  
<URL: http://www.diplomacy.edu/Knowledge/conferences.asp>  
 (Luettu 12.11.2003)
- DiploEdu. 2003(c). Signalling. Introduction. Saatavilla www-muodossa:  
<URL:http://www.diplomacy.edu/language/Signalling/default.htm> (Luettu 12.11. 2003)
- DiploEdu. 2003(d). Signalling. Types of Diplomatic Signalling. Saatavilla www-muodossa:  
<URL:http://www.diplomacy.edu/language/Signalling/default.htm> (Luettu 12.11.2003)
- Emerson, R. 1960. From Empire to Nation. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Fisher, G. 1990(a). Addressing the communication dimension of diplomacy and negotiation. The intellectual agenda. Teoksessa Korzenny, F. & Ting-Toomey, S. (toim.) Communicating for Peace. Diplomacy and Negotiation. Newbury Park: Sage Publications, 237–247.
- Fisher, G. 1990(b). Diplomacy. Teoksessa Asante, K. A. & Gudykunst, W. B.(toim.) Handbook of International and Intercultural Communication. 2<sup>nd</sup> Printing. Newbury Park: Sage Publications, 407–422.
- Freeman, Charles. W. 1997. Arts of Power. Statecraft and Diplomacy. Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press.
- Goffman, E. 1971. Arkielämän Roolit. Oikeille jäljille rooliviidakossa Suom. E. Puranen. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Gass, S. & Varonis, E. 1984. The effect of familiarity on the comprehensibility of nonnative speech. Language Learning. 34, 65–89.
- Gudykunst, W. B. 1990. Diplomacy. A special case of intergroup Communication. Teoksessa Korzenny, F. & Ting-Toomey, S.

- (toim.) Communicating for Peace. Diplomacy and Negotiation. Newbury Park: Sage Publications, 19–39.
- Gudykunst, W. B. 1993. Toward a theory of effective interpersonal and intergroup communication: An anxiety/uncertainty management perspective. Teoksessa Wiseman, R. L. & Koester, J. (toim.) Intercultural Communication Competence. Newbury Park, CA: Sage, 33–71 .
- Gudykunst, W. B. 1994. Bridging Differences. 2<sup>nd</sup> edition. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Gudykunst, W. B. 1995. Anxiety/uncertainty management (AUM) theory. Current status. Teoksessa Richard L. Wiseman (toim.) Intercultural Communication Theory. Thousand Oaks: Sage Publications, 8–58.
- Gudykunst, W. B., Chua, E. & Gray, A. J. 1987. Cultural dissimilarities and uncertainty reduction processes. Teoksessa McLaughlin, M. L. (toim.) Communication Yearbook. 10, 456–469. Newbury Park, CA: Sage.
- Gudykunst, W. B. & Kim, Y. 1997. Communicating with Strangers. An Approach to Intercultural Communication. 3<sup>rd</sup> Edition. New York: McGraw-Hill.
- Gudykunst, W. B., Nishida, T. & Chua, E. 1987. Perceptions of social penetration in Japanese- North American dyads. International Journal of Intercultural Relations. 11, 171–189.
- Hamilton, K. & Langhorne, R. 1995. The Practice of Diplomacy: Its Evolution, Theory and Administration. London: Routledge.
- Heisey, D. R. 1970. The rhetoric of the Arab-Israeli conflict. Quarterly Journal of Speech. 56, 12–21.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2003. Tutki ja kirjoita. 6. – 9. painos. Helsinki: Tammi.
- Häikiö, M. 1991. Suomen lähihistoria. Helsinki: Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Infante, D. A., Rancer, A. S. & Womack D. F. 1997. Building Communication Theory. 3<sup>rd</sup> Edition. Prospect Heights: Waveland Press, Inc.
- Kim, Y. Y. 1986. Understanding the social context of intergroup

- communication. Teoksessa Gudykunst, W. B. (toim.) Intergroup Communication. London: Edward Arnold.
- Kim, Y. Y. 1991. Intercultural communication competence. Teoksessa Ting-Toomey, S. & Korzenny, F. (toim.) Intercultural Interpersonal Communication. Newbury Park, CA: Sage.
- Kissinger, H. 1979. The White House Years. Boston: Little, Brown.
- Koivisto, M. 1995. Historian tekijät. Kaksi kautta II. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Lambert, W. E., Mergimis, L. & Taylor, D. M. 1986. Greek Canadians' attitudes toward own group and other Canadian ethnic groups: A test of the multiculturalism hypothesis. Canadian Journal of Behavioural Sciences. 18, 35–51.
- Leng, R.J. & Wheeler, H.G. 1979. Influence strategies, success, and war. Journal of Conflict Resolution 23, 655–684.
- Marcus, S. 1984. Diplomatic communication. Teoksessa Vaina, L. & Hintikka, J. (toim.) Cognitive Constraints on Communication. Boston: D. Reidel.
- Merchant, J. 1977. A model of international and intercultural communication. International Interactions. 4, 39–52.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.
- Nevakivi, J. 2000. Jatkosodasta nykypäivään 1944–1999. Teoksessa Jussila, O., Hentilä, S. & Nevakivi, J. (toim.) Suomen poliittinen historia 1809–1999. 3. painos. Porvoo: WSOY, 207–350.
- Oliver, R. 1950. The speech of diplomacy as a field of research. Central States Speech Journal. 15, 24–28.
- Oliver, R. 1951. Role of speech in diplomacy. Southern States Speech Communication Journal. 207–213.
- Oliver, R. 1952. Speech in international affairs. Quarterly Journal of Speech. 38, 171–176.
- Prosser, M. 1970. Sow the wind, reap the whirlwind: Heads of nations address the United Nations. New York: Morrow.

- Pruitt, D. G. 1981. Negotiation Behaviour. New York: Academic Press.
- Rana, K. 2001. Language, Signaling [sic!] and Diplomacy. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.com):  
 <URL:[http://www.diplomacy.edu/Books/language\\_and\\_diplomacy/texts/excerpts/rana.htm](http://www.diplomacy.edu/Books/language_and_diplomacy/texts/excerpts/rana.htm)> (Luettu 12.11.2003)
- Scott, N. 2001. Ambiguity versus Precision: the Changing Role of terminology in Conference Diplomacy. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.com):  
 <URL:<http://www.diplomacy.edu/language/ambiguity/ambiguity-in-diplomacy.htm>> (Luettu 12.11.2003) TAI  
<http://diplowizard.diplomacy.edu/tara/getxDoc.asp?ParentLink=none&IDconv=2537> (Luettu 12.11.2003)
- Singer, J. D. 1961. The level of analysis problem in international relations. Teoksessa Kron, K. & Verba, S. (toim.) The International System. Princeton: Princeton University Press.
- Steinbruner, J.D. 1974. The cybernetic theory of decision. Princeton: Princeton University Press.
- Stephan, W. & Stephan, C. 1985. Intergroup anxiety. Journal of Social Issues. 41, 157–176.
- Stephenson, G. 1981. Intergroup bargaining and negotiation. Teoksessa Turner, J.C. & Giles, H. (toim.) Intergroup Behaviour. Oxford: Basil Blackwell Ltd, 168–198.
- Stern, L. W., Bagozzi, R. P. & Dholakia, R. R. 1977. Mediation mechanisms in interorganizational conflict. Teoksessa Druckman, D. (toim.) Negotiations: Social-psychological Perspectives. Beverly Hills, CA: Sage, 367–387.
- Suomen Belgian suurlähetystö. 2003. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.com):  
 <URL: <http://www.finlande.be/fi/>> (Luettu 12.11.2003)
- Tajfel, H. 1978. Differentiation between Social Groups. Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations. Academic Press: London.
- Ting-Toomey, S. 1988. Intercultural conflict styles. A face-negotiation theory. Teoksessa Kim, Y. Y. & Gudykunst, W. B. (toim.) Theories in Intercultural Communication. Newbury Park: Sage Publications, 213–235.

- Ting-Toomey, S. & Cole, M. 1990. Intergroup diplomatic communication. A face-negotiation perspective. Teoksessa Korzenny, F. & Ting-Toomey, S. (toim.) *Communicating for Peace. Diplomacy and Negotiation*. Newbury Park: Sage Publications, 77–95.
- Trevelyan, H. 1973. *Diplomatic Channels*. Macmillan: London.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Turner, J.C. & Giles, H. 1981. Introduction: The Social Psychology of Intergroup Behaviour. Teoksessa Turner, J.C. & Giles, H. (toim.) *Intergroup Behaviour*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Ulkoasiainministeriö. 2001(a). *Ulkoasiainhallinnon haasteet 2000-luvun alussa*. Ulkoasiainministeri Erkki Tuomiojan eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalla antama selvitys Suomen ulkoasiainhallinnon tehtävistä ja voimavaroista. Helsinki: Ulkoasiainministeriö.
- Ulkoasiainministeriö. 2001(b). *Työ UM:ssä. Lyhyt johdatus ulkoasiainhallintoon*. Helsinki: Ulkoasiainministeriö.
- Ulkoasiainministeriön tietopalvelu. 2003. *Kooste UM:n kirjaston kokoamasta valikoimaluettelosta, joka sisältää ulkoasiainhallintoon liittyvien henkilöiden kirjoittamia julkaisuja*. tietopalvelu.UM@formin.fi 28.4.2003.
- Vahtola, J. 2003. *Suomen historia. Jääkaudesta Euroopan Unioniin*. Helsinki: Suuri Suomalainen Kirjakerho Oy.
- Verzberger, Y. 1982. Misperception in international politics. *International Interactions*. 9, 207–234.
- Väyrynen, R. 1988. *Pienet valtiot kansainvälisissä suhteissa*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Watson, A. 1982. *Diplomacy. The Dialogue between States*. London: Eyre Methuen.
- Wuorimaa, A. 1949. *Mitä on diplomatia*. Helsinki: Otava.
- Yalem, R.J. 1977. The level of analysis problem reconsidered. Teoksessa Keaton, G. & Schwardtzenberger, G. (toim.) *The Yearbook of World Affairs*. London: Stevens and Sons.



## **Aineistona käytetty kirjallisuus**

- Alholm, Björn. 2001. Toisinajattelija suurlähettiläänä. Helsinki: Tammi.
- Brotherus, Heikki. 1985. Ritarikadun salaisuudet. Espoo: Amer-yhtymä Oy.
- Gustafsson, Paul. 1999. Ritarikadun renki. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hyvärinen, Risto. 2000. Virkamiehiä, viekkautta ja vakoilua. Helsinki: Otava.
- Iloniemi, Jaakko. 1999. Vallan käytävillä. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Jakobson, Max. 1980. Veteen piirretty viiva. Helsinki: Otava.
- Jakobson, Max. 1983. 38. kerros. Helsinki: Otava.
- Korhonen, Keijo. 1999. Sattumakorpraali. Helsinki: Otava.
- Korhonen, Keijo. 1984. Lähettilään päiväkirja. Helsinki: Otava.
- Pastinen, Ilkka. 1994. Yläkerran ylhäisyys. Helsinki: Otava.
- Pastinen, Ilkka. 1996. Diiva ja diplomaatti. Helsinki: Otava.
- Rantanen, Paavo. 2000. Talviministeri. Diplomatian näyttämöltä politiikan parrasvaloihin. Jyväskylä: Gummerus.
- Wihtol, Åke. 1999. Diplomaatti, minäkö? Epädiplomaattisia episodeja vuosilta 1950–1991. Jyväskylä: Gummerus.